

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KULTUR OG FOLKEMINDER

XVII

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

H I L L E R Ø D 1 9 6 5

KULTUR
OG FOLKEMINDER
XVII

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1965

DYSSEN VED DÆMPEGÅRDEN I TOKKEKØB HEGN

I den nordlige udkant af Tokkekøb Hegn findes en rydning i skoven, som siden gammel tid har givet plads for landbruget, sidst til hegnets gamle skovridergård.

På marken vest for gården ligger Dæmpegårdsdyssen eller Kongedyssen, som den også kaldes, et 4000 årigt gravsted, opført i den yngre stenalder. Det er en stenomsat langdyse med to gravkamre - for så vidt ligner den mange andre dysser her i landet, men ved sin beliggenhed i skovrydningen indtager den en særstilling. Med sine finbladede birketræer er den en yndefuld majestæt i kanten af den skovkransede ager, og den kønne gule bindingsværksgård er en hyggelig gammel nabo.

Dyssen har tidligere været behandlet i en artikel af Povl Simonson (1944), og den er af Vilhelm Andersen placeret i litteraturhistorien (1934). Nedenstående kan tildels betragtes som et supplement og en korrektion hertil.

Dæmpegårdsdyssen har, som langt de fleste af Danmarks dysser, ikke givet større oldsagsfund; en lille tyndnakket økse af slebet flint er fundet ved dyssen - det er alt.

To arkæologiske undersøgelser af dyssen har fundet sted, den ene i midten af forrige århundrede, den anden i 1928. Der foreligger rapporter om begge undersøgelser, men den ældste rapport har i mange år unddraget sig opmærksomheden, og dens indhold har aldrig været offentliggjort.

I 1928 undersøgte dyssen af Nationalmuseet under ledelse af arkæologen Hans Kjær. Dyssens randstenskæde stod da frit som nu, men det sydlige, mindste kammer var dækket af en aflang stendynge, således at kun dækstenen var synlig. Det store, nordlige kammer stod afdækket og jordfrit, og det formodedes at være udgravet ved undersøgelsen i forrige århundredes midte. Hans Kjær frilagde det lille kammer, men fandt ingen oldsager; han gjorde opmærksom på, at kamret måtte være undersøgt en gang tidligere.

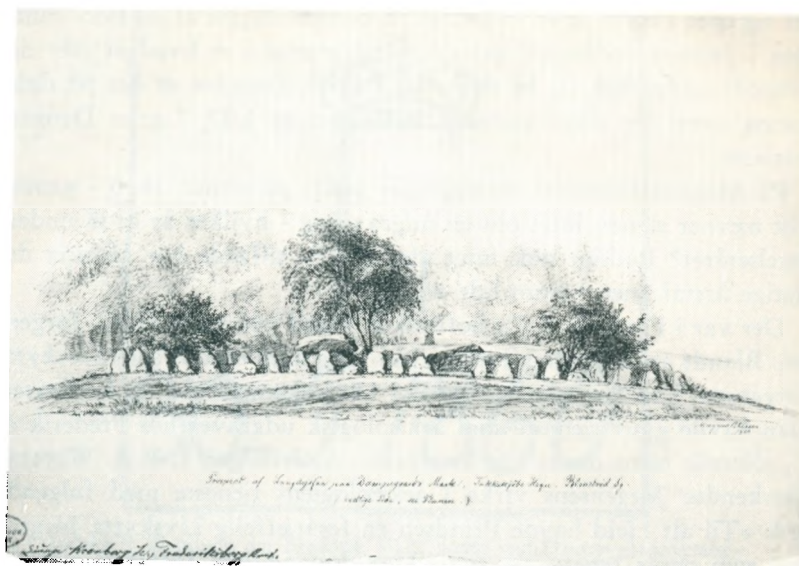
De eneste kendte oplysninger vedrørende den tidligere undersøgelse af dyssen fandtes i et brev fra 1902 og på en tegning fra 1880. Både brev og tegning skyldtes Nationalmuseets gamle tegner, professor Magnus Petersen. Brevet var stilet til Nationalmuseets direktør, arkæologen Sophus Müller og henledte opmærksomheden på, at staten stod overfor at ville sælge skovriderboligen, Dæmpegård. Magnus Petersen skrev:

»Paa Gaardens Grund, c. 100 Alen fra Boligen, ligger en af de smukkeste Langdysser jeg har seet; Sten ved Sten staar endnu Side om Side, og inden for Kredsen er to Grave, hvoraf den ene er undersøgt (uheldigt) i 1860 eller 61. - Jeg har engang maalt og tegnet den og Tegningerne ere sikkert i Arkivet. Det er dog ikke værd, at det smukke og endnu i god Stand værende Mindesmærke kommer i privat Eje, jeg tillader mig derfor at erindre Hr. Direktøren om det, skjøndt jeg er sikker paa at De kjender det; jeg beder Dem derfor om, ikke at tage det ilde op, at jeg tillader mig at minde derom, det var i sin Tid et af mine kjærest Hvilesteder, naar jeg sad der paa Højen og saa ud over den smukke Skovegn«.

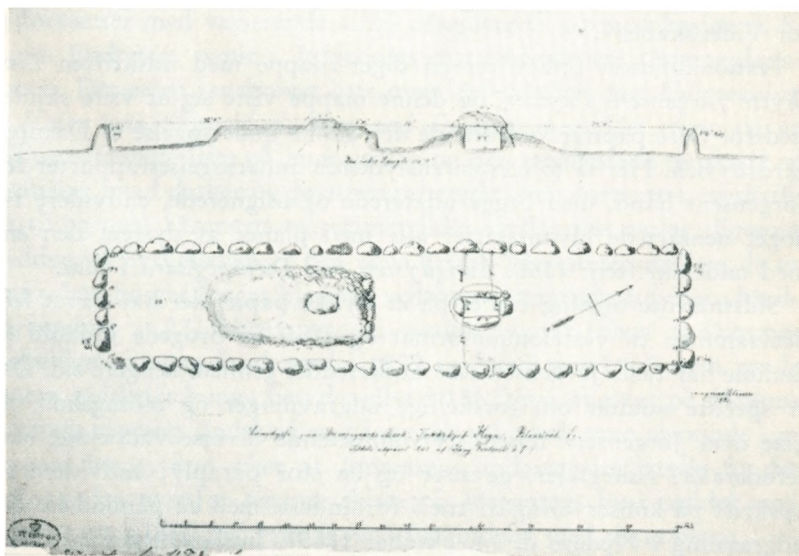
Brevet førte til, at dyssen fredlystes i foråret 1903.

De omtalte tegninger er to, en opmålingsplan og en pennetegning af dyssen set fra nordvest, begge findes i Nationalmuseets arkiv. De var begge tegnede i 1880, og på opmålingsplanen har Magnus Petersen skrevet: *Tildels udgravet 1861 af Kong Frederik d. 7.*

Frederik d. 7.s forbindelse med dyssen har givet den navnet *Kongedyssen*, nok mest fordi den kongelige, arkæologiske interesse har

Dæmpegårdsdyssen set fra nordvest.
Tegnet af Magnus Petersen 1880.

Snit og plan af Dæmpegårdsdyssen.
Tegnet af Magnus Petersen 1880.

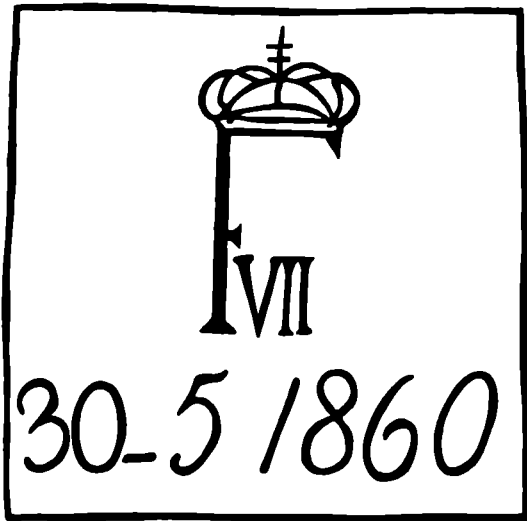
sat sig spor i form af en indskrift på den nordligste af de store randsten i dyssens nordøstre smalside. Indrammet i et kvadrat står det kronede navnetræk og en dato: 30-5 1860. Desuden er der på dækstenen over det store kammer indhugget et L D, Louise Danners initialer.

På Magnus Petersens tegning står 1861, på stenen 1860 - ganske vist nævner stenen intet om en udgravning - hvilket år er så undersøgelsesåret? Pudsigt nok intet af dem. Et tilfælde har afsløret det rigtige årstal, men herom lidt senere.

Der var i Frederik d. 7.s hofstabs en mand ved navn H. C. Jørgensen. Blandt arkæologer vil man altid høre ham omtalt som *Livskytte Jørgensen*, han var, da han døde i 1883, kammerråd og hoffourer. Han havde gjort tjeneste som arkæologisk udgraver hos Frederik d. 7., allerede mens denne var kronprins. Arkæologen I. I. A. Worsaae anerkendte Jørgensens virke i arkæologiens tjeneste med følgende ord: »Til alt Held havde Prindsen en fortræffelig Livskytte Jørgensen, som ogsaa senere var hans Høvidsmand ved Udgravninger og Samling af Oldsager. Af denne særdeles hæderlige og paalidelige Mand fik jeg altid de virkelige Forhold at vide. Uden ham vilde mange interessante archæologiske Kjendsgjerninger være gaaede tabt for Videnskaben«.

Nationalmuseet opbevarer en diger mappe med udskriften *Livskytte Jørgensens Papirer*, og denne mappe viste sig at være skjulested for flere papirer vedrørende den gamle undersøgelse af Dæmpegårdsdyssen. Her lå to næsten enslydende undersøgelsesrapporter fra Jørgensens hånd, men begge udaterede og usigtede, endvidere tre noget uensartede blyantskitser alle med planer af dyssen, den ene med underskriften: 1860. *Langdyssen ved Dæmpegaard i Mai*.

Sidstnævnte tegning findes på et stykke papir, der har været foldet sammen til vestelommeformat og efter sit brogede indhold at dømme har tjent Jørgensen som huskeseddel gennem længere tid. Der er spredte notater om forskellige udgravninger og oldsagskøb, en liste over Jørgensens rejseudstyr omfattende diverse vadsække, hattefederaler, fiskegrejer, geværer og en stor paraply; endvidere en opskrift på konservering af træ i forbindelse med en påmindelse om udgravning i Nydam d. 14. oktober 1859 - huskesedlen var altså i brug allerede i 1859. Et andet sted på sedlen findes en liste over arbejdsdage og antal af arbejdsfolk, men ingen stedangivelse og intet

Indskrift til minde om Frederik VII's besøg ved Dæmpegårdsdyssen.
Størrelsesforhold ca. 1 : 6

årstal. Listen begynder søndag den 27. februar med 1 mand i arbejde og fortsætter med varierende antal arbejdere til og med lørdag d. 5. marts. Endnu et papir i Jørgensens mappe vedrører Dæmpegårdsdyssen. Det er en renskrevet liste over *Arbejdsdage ved Udgravning af Høien paa Skovriderloden ved Dæmpegaard*. Det viser sig at den ustedfæstede liste på huskesedlen og den stedfæstede renskrift er identiske, hvad datoer og personantal angår, kun fortsætter renskriften til og med 12. marts og nævner ikke ugedagenes navne; ligesom kladden på huskesedlen er den uden årstal. Identiteten mellem de to listers data borger for, at kladden vedrører Dæmpegårdsdyssen; kladden angiver at 27. februar var en søndag, hvoraf følger at Dæmpegårdsudgravningen fandt sted i 1859 og hverken i 1860, som randstenens indskrift kunne betyde, eller i 1861 som angivet på Magnus Petersens tegning. Indskriften på stenen må altså være et minde om kongens besøg, året efter at Jørgensens undersøgelse havde fundet sted, og den ovenfor nævnte skitse på Jørgensens huskeseddel med datering maj 1860 må være lavet i forbindelse med dette besøg.

Det som påkalder sig den største interesse blandt Jørgensens Dæmpegårdspapirer er imidlertid selve undersøgelsesrapporten.

Magnus Petersens omtale af udgravningen som *uheldig* i brevet fra 1902 har længe været vort eneste kendskab til 1859-undersøgelsens resultat. Povl Simonsen tolker i sin artikel udtalelsen som enten et vidnesbyrd om »Frederik VII's lidt vel haandfaste Udgravninger og hans manglende Sans for at gøre Orden efter sig« eller »at Kongen var uheldig, d.v.s. ikke fandt noget«. Iøvrigt går Simonsen ud fra, at det er det store gravkammer, det nordligste, som blev undersøgt ved denne lejlighed.

Jørgensens rapport kaster lys over sagen. For det første kan betegnelsen »uheldig« om undersøgelsen i 1859 kun betyde, at der ikke fandtes oldsager, for Jørgensens rapport skildrer en efter datidens forhold pæn og omhyggelig udgravning. For det andet var det ikke, som antaget, det store gravkammer der blev undersøgt ved denne lejlighed, men det mindre i højens sydlige del, altså det samme som undersøgt af Nationalmuseet i 1928.

»Det i den lange Steendynge værende Gravkammer blev aabnet d. 11. Marts og indeholdt et omtrent 3 Tommer tykt Lag af ganske smaa slagne Flintstene, under dette Lag et tyndt Kullag og tilsyneladende Spor af Forbrænding, der syntes selv at have paavirket Flintstenene. Bunden var brolagt med brede flade Stene, og under disse det oprindelige Jordlag.

I Gravkammeret fandtes en Kindtand af et Menneske, af Been kunde med bestemthed intet opdages, dog syntes enkelte smaa forkullede Stykker at kunde henføres dertil.

Gravkammeret var opsat af 4re flade Stene, der alle hældede indad og hvilede imod hinanden, de mellem Stenene værende Aabninger vare udfyldte med indsatte Steenflækker«.

Endvidere meddeler Jørgensen, at han ved undersøgelse af højen fandt spor af »Forbrænding« flere steder, navnlig »paa Bunden«, dette skal vel forstås som *på den gamle markflade under højen*, her iagttoges såvel i søndre som nordre ende et sort lag med enkelte kulstykker i. I sydenden fandtes nogle få lerkarskår, der var stærkt sodede, »samt enkelte røde Smaastykker der lignede Muurbrokker, disse Stykker fandtes omtrent 1 Alen dybt i Høien og 3 Alen fra den søndre Ende eller Steenrække«. Om der her er tale om oldtidskår eller yngre skår fra senere tiders indgreb i højen, lader sig ikke længere afgøre, eftersom de ikke er opbevarede.

Dersom det sorte kulblandede lag virkelig er den gamle mark-

overflade, betyder det at højen opkastedes på afbrændt mark. Af hvilken årsag en afbrænding skete, kan vi i dag ikke sige noget sikkert om, men det er fristende at antage, at stenalderbønderne byggede langdyssen på agerjord, som var indvundet fra skoven ved svedje, d.v.s. ved træfældning med påfølgende afbrænding.

På den ene af Jørgensens blyantskitser er vedføjet et snit gennem højens sydlige ende, der viser højen som noget højere end randstenene. En bemærkning i rapporten viser også, at langhøjen må have stået i eller over randstenenes højde, da undersøgelsen begyndte. Der står: »Imellem de store Stene der ere omsatte Høien forefandtes mindre Stene der antages at være henlagte for at holde paa Jorden eller forhindre at Jorden løb ud imellem de Aabninger der vare imellem de store Stene«.

Ingen af de eksisterende opmålingstegninger af Dæmpegårdsdyssen er korrekte, hverken Jørgensens, Magnus Petersens eller den af Povl Simonsen afbillede planskitse, som er en lidt ændret udgave af Magnus Petersens plan. Det ca. 45 m lange og 13 m brede mindesmærke kunne nok fortjene en nøjagtig opmåling. Bortset fra antallet af randsten i langsiderne er forkert angivet på Magnus Petersens plan og dermed også på Simonsens - der er i virkeligheden 20 randsten i vestlige og 21 i østlige side - så viser virkeligheden også, at det lille kammer står i, hvad der synes resterne af en mindre stenkreds indenfor langhøjen. Disse sten står i kanten af en jordhøjning, som udgraveren i 1928 skønnede var oprindelig. På Magnus Petersens tegning og i endnu højere grad på Simonsens ligger stenene nærmest på en ret linje.

Det er nærliggende at antage, at Dæmpegårdsdyssen oprindeligt er bygget som en runddyse, d.v.s. at det mindre, godt meterlange og en halv meter brede kammer har stået i en lille stenkranset rundhøj; derefter er gravstedet blevet udvidet, runddyssen er blevet indkorporeret i en stenomsat langhøj, og nord for det lille kammer har man rejst det større kammer, hvis indvendige mål er 2.25 m i længden, bredden er 1.45 m og højden 1.40 m. En vældig dæksten danner tag over kamret og skyder endda et stykke frem over den nordligste sidesten. Kamret er udgravet, men hvornår vides ikke.

I 1809 indgav J. B. N. Abrahamson - en fremstående officer og en af stifterne af Det kgl. nordiske Oldskrift Selskab - en beskrivelse af Dæmpegårdsdyssen til Commissionen til Oldsagers Opbevaring,

der var stiftet er par år i forvejen. Beskrivelsen viser, at det store stenkammer allerede på det tidspunkt var tømt. Langhøjen beskrives som værende 4 alen høj, d.v.s. 2.5 meter og flad foroven, men noget afgravet omkring kamret. Efter en beskrivelse af det store jordfri kammer skriver Abrahamson: »Jeg holder for rimeligt, at i Gravhøjens søndre Ende ogsaa et Gravkammer stikker endnu i Jorden«.

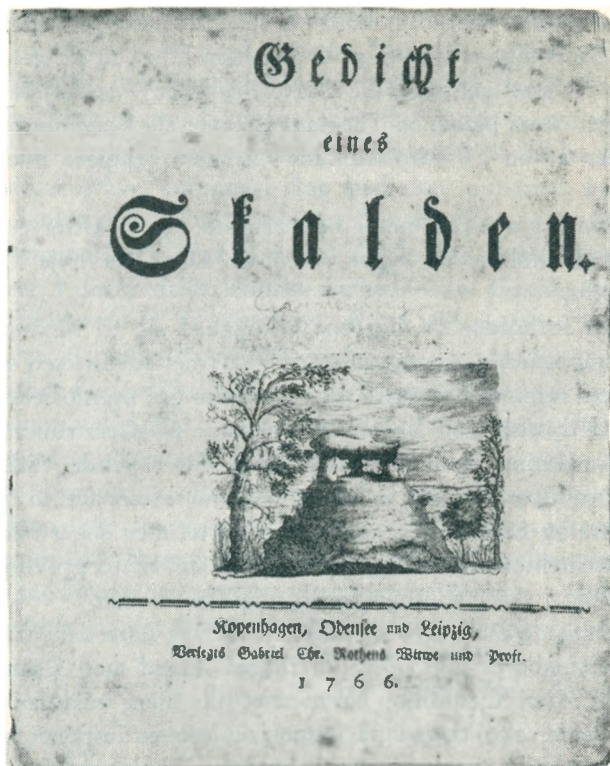
Abrahamsons meget nøgterne beskrivelse af dyssen som en gravhøj med to gravkamre er forfattet i den videnskabelige arkæologiske spæde barndom, i romantikkens tidsalder da dysserne i almindelighed opfattedes som altre for hensovne guder. Man kan næppe fremhæve Abrahamsons nøgternhed bedre end ved at citere, hvad en ung teolog ved navn Grundtvig skrev om sit besøg ved den midtsjællandske langdyse ved Gunderslevholm:

Hvad løfter sig hist!
O! er det ei Alterets mossede
Stene,
Som Egenes Grene
Saa tætte omhvælver?
Det er. O! Jeg skælver,
Jeg dirrer af Lyst,
Og hellige Andagt opfylder
mit Bryst.
Jeg iler, jeg iler med vingede
Fjed,
For Asernes Alter at kaste mig
ned,
Og prise de hensovne Guder.

Den unge Grundtvig og hans samtidige digterkolleger må vedgå litterær arv og gæld til den sidste del af 1700-tallet, da oldtiden med dens guder, helte og synlige levn bragtes ind i litteraturen.

Første gang det skete var i 1766, da udkom i København, Odense og Leipzig *Gedicht eines Skalden*¹⁾ skrevet af Heinrich Wilhelm Gerstenberg. Og her kommer Dæmpegårdsdyssen ind i litteraturhistorien - Vilhelm Andersen nævner som en fastslået kendsgerning, at handlingen i digtet udspilles ved Dæmpegårdsdyssen.

Gedicht eines Skalden blev til, mens Gerstenberg boede i Lyngby,

Titelbladet til H. W. Gerstenbergs digt, 1766

opholdsstedet for den litterære tyske kreds - blandt andre Gerstenbergs ven, Klopstock. Digtets sceneri er hentet fra Nordsjælland, nærmere betegnet egnen omkring Sandholmgård, som i midten af 1700-tallet var landsted for den tyskfødte hofpræst Cramer, hos hvem Gerstenberg og Klopstock kom som gæster.

I digtet træffer vi skjalden Thorlaugur hvilende ved foden af et hedensk alter, d.v.s. dyssen. Thorlaugur og hans fosterbroder Halvard har ligget begravet i hver sin gravhøj i altrets nærhed, og Thorlaugur vaktet af sin tusindårs søvn ved lyden af en fortryllende sang. Han tror sig først ankommet til Valhalla, men opdager dog snart at han opholder sig ved det alter, hvor han og Halvard aflagde troskabseden, mens sejlene valkyriers sang tonede fra den nærliggende

sø og vandnymfen Blakullur boltrede sig i bølgerne på artigste rokokomanér. Mod digtets slutning blir det ham klart, at de gamle guder er borte, »Sie sind gefallen, die Götter, gefallen!« en højere guddom har indtaget deres plads, og Thorlaugur bøjer sig i tavs undren, mens sangen, der er en af hofprædikant Cramers religiøse oder, stadig toner.

Gerstenberg gør i sine noter opmærksom på, at altret er afbildet på digtets titelkobber og ligger ved siden af to gravhøje i omegnen af Sandholm.

Hvordan forholder så digt og virkelighed sig til hinanden. Står man i Dæmpegårdens romantiske idyl, så føjer lokaliteten sig smukt ind i digtets ramme. Det store gravkammers grå og mossede stene er altret. Ved dyssens fod ligger Dæmpedam, på Gerstenbergs tid af større udstrækning og med rigelig plads for sejlene valkyrier og yndefuld vandpantomime. Man ser sig om efter det to gravhøje, Thorlaugurs og Halvards grave. De er borte, men søger man til det ældste matrikelkort fra 1794, så viser det sig, at to gravhøje er aftegnet sydligt i skovrydningen og synlige fra dyssen.

Hermed burde man give sig tilfreds. Der er bare det, at titelkobberet i Gerstenbergs digt ikke har megen lighed med Dæmpegårdsdyssen. Det viser en rundhøj, nærmest et lille bjerg med den traditionelle trebenede rokokodyse på toppen og ikke en imponerende langhøj - endvidere at Gerstenbergs opholdssted, hvorom alt grupperer sig, var Sandholmgård, og der er næsten 4 km i fugleflugtslinje mellem Sandholm og Dæmpegård.

I *Briefe über Merkwürdigkeiten der Litteratur*²⁾ kommer Gerstenberg selv nærmere ind på en beskrivelse af skjaldedigtets alter. Det ligger, skriver han, ved landevejen fra Bloustrød til Hørsholm i en romantisk egn af Sjælland. I en videre udredning om den slags alter beskriver han et andet, som ligger ved landsbyen Birke (Birkede mellem Roskilde og Ringsted) med to høje ved siden.

Til skade for Dæmpegårdsdyssens litterære placering er det desværre rimeligere at flytte skjaldens alter til en nu forsvunden dysse, kaldet Tinghøj, som lå umiddelbart nord for Bloustrød-Hørsholm landevejen ved landsbyen Sjælsmark. Her, med udsigt over Sjælsøen (beskrevet i al sin romantiske skønhed af den ellers ikke særligt romantiske Bloustrødpræst Junge i 1798) har Gerstenberg snarere modtaget sin inspiration til digtets kulisser. Herfor taler følgende:

Denne dysse ligger ved den af Gerstenberg angivne landevej, det har været en runddysse som titelkobberets, Sjølsø har man kunnet se fra det højtliggende oldtidsminde, og afstanden til Sandholmgård har kun været knapt et par kilometer. Der har endda været et par oldtidshøje, dog vist nok begge dysser, i nærheden. Hvad højene angår, de to skjaldes grave, foreligger dog også den mulighed, at Gerstenberg har hentet dem i Pontoppidans *Danske Atlas*, hvis første bind var udkommet i 1763, altså få år før digtet. En tavle i *Danske Atlas* viser dyssen i det midtsjællandske Birkede (som Gerstenberg jo selv omtaler) flankeret af to gravhøje. At skjaldegravene skulle være fremstået af så papirtør en kilde synes ganske sandsynlig, når man sammenligner digtets titelkobber med Pontoppidans tavle. I sin opbygning synes det første at have haft den sidste som forlæg.

Men hvorfor placerede Vilhelm Andersen så ganske uforbeholdt dette romantiske oldtidsskue ved langdyssten på Dæmpegårds-lodden? Mon ikke svaret er, at det gik litteraturhistorikeren som så mange andre, der besøger stedet - at samspillet mellem naturen og dyssten manede den romantiske tidsalder af graven - og så stærkt var indtrykket, at det for beskueren blev til et fuldgyldigt bevis.

Elise Thorvildsen.

¹⁾ En Skjalds Kvad.

²⁾ Breve om Litteraturens Mærkværdigheder.

LITTERATUR.

P. Simonsen: *Dyssebygden i Tokkekøb Hegn*. Fra Frederiksborg Amt, Aarbog 1944, p. 24-29.

Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen: *Dansk Litteraturhistorie*. Bd. II, 1934, p. 509-10.

KAMMERRÅDEN I HØRSHOLM

Christen Christensen

Få mænd har i slutningen af det 19. århundrede haft så stor indflydelse i det politiske, økonomiske og kulturelle liv i Nordsjælland som kammerråd Christensen, Hørsholm.

Han var ikke nordsjællænder af fødsel, han var jyde og nedstammede fra en gammel bondeslægt. Såvel hans farfader som morfader var bondefødte, og det var vel grunden til, at han hele sit liv nærede en dyb interesse for bondestanden og dens kår gennem tiderne.

Christen Christensen var født i Aalborg d. 26. juli 1824. Hans fader, Christian Christensen, var dengang musiklærer, men blev senere organist i Holstebro, hvor han døde 1864. Moderen, Ane Katrine, f. Hansen, flyttede som enke over til Hørsholm, hvor hun døde 1885.

Christen Christensen havde i sin skoletid erhvervet sig så gode skolekundskaber, at han kun 15 år gammel fik plads som skriver på amtstuen i Viborg. Det var en læreplads, løn fik han ikke, og da fire år var gået, opfordrede hans principal, amtsforvalter Morville, ham til at søge en anden stilling, skønt han meget nødig ville af med ham; »men han er for dygtig til længere af beskjeftiges med de Ting, som her falde ham til deel,« skrev Morville. Han skulle have en anden plads, »hvor hans Duelighed kan gjøre sig gjeldende.« Han gjorde derefter en kort tid tjeneste på et sjællandsk amtskontor, og blev 1844 fuldmægtig på amtstuen i Hørsholm eller Hirschholm, byens officielle navn indtil 1861. Det var en såkaldt domæneamtstue med patrimonial jurisdiktion, det vil sige, at den havde skiftesager indenfor birket henlagt under sig. Den var tillige indtil 1852 hovedforstkasse og virkede som revisor for Vallø, Vemmetofte og Bregent-

ved grevskab til 1857, altså en amtstue med mangeartede forretninger.

Den begavede fuldmægtig var opfyldt af ungdommens naturlige ærgerrighed; han ville nå frem til en højere stilling, og derfor var det nødvendigt at supplere den praktiske uddannelse med gode og solide kundskaber. Samme år, han kom til Hørsholm, bestod han præliminæreksamen i København og forberedte sig derefter til at tage dansk juridisk eksamen og klarede prøven med fint resultat 1848 samtidig med, at han havde passet sin stilling ved amtstuen, et vidnesbyrd om hans store flid og betydelige begavelse.

Hans gerning ved amtstuen bragte ham i forbindelse med mange af egnens betydelige mænd, og den unge jurist blev en velset gæst i mange herskabelige hjem, bl. a. på Nebbegård, hvor han blev forlovet med kammerråd Henrik Anders Lunds datter, Sophie Henriette. Henrik Lund var selv jurist og en foregangsmand på egnen. I 1850 blev de unge gift og fik deres hjem i det hus, hvor digteren Johan Ludvig Heiberg og hans hustru Johanne Luise, den berømte skuespillerinde, havde boet under deres sommerophold i Hørsholm 1832 sammen med digteren Henrik Hertz.

Det var naturligt, at den nygifte Christen Christensen nu ønskede at få en bedre lønnet stilling, og da han 1850 søgte en stilling ved en amtstue i Nordslesvig, gav hans principal, amtsforvalter, justitsråd Neergaard, ham en anbefaling, hvori det bl. a. hed: »Endskjønt meget ung satte han, i Besiddelse af et godt Hoved, sig snart ind i Forretningerne, der omfattede Godsadministration, Skiftevæsen, Overformynderi og Lægdsvæsen. Med Dygtighed forener han Hurtighed og et praktisk Blik. Den Tillid, jeg har viist ham i Pengesager, har han i enhver Henseende fyldestgjort. Det maa derhos udhæves, at han, efter min velbegrundede Overbevisning, er en retsindig ung Mand.»

Til trods for sine gode anbefalinger fik han ikke den stilling, han søgte. Kort efter blev amtsforvalter Neergaard meget syg, og i flere år blev alle amtstueforretningerne varetaget af Christensen. Forgæves søgte han at blive amtsforvalter i Flensborg med kraftig støtte af amtmand Rotwitt. I 1857 døde justitsråd Neergaard, og Christen Christensen blev da konstitueret i embedet. Ved lov af 22. december 1857 blev embedet inddraget, og Christensen afgik med en kammerrådstitel.

Atter søgte han et nyt embede, denne gang som kontorchef under

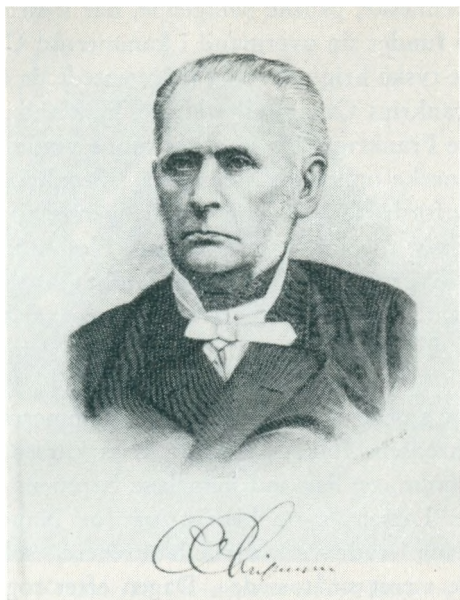
Københavns magistrat, og ministeriet for monarkiets fælles indre anliggender gav ham en varm anbefaling. Han fik heller ikke denne stilling. Det havde imidlertid vist sig nødvendigt at oprette en amtstuefilial i Hørsholm, idet regering og rigsdag havde måttet erkende, at man efter distriktets arvefæsteskeders indhold ikke kunne forlange skatter og afgifter indbetalt andetsteds end på Hørsholm. Kammerråd Christensen besluttede da at blive i byen, hvor han bestyrede amtstuefilialen indtil 1874, hvorefter han frasagde sig denne stilling.

Han havde i 1861 erhvervet en grund på torvet i Hørsholm, og her byggede han en stor ejendom, den, der blev nedrevet 1964. Proprietær A. A. David i Rungsted lånte ham 9000 rd., så han blev i stand til at klare byggeriet.

Kammerråden havde altid mødt stor tillid hos folk på egnen og fik en meget omfattende praksis som jurist, ikke mindst som konsulent i økonomiske anliggender og som administrator af private godser.

Han administrerede således den tidligere minister baron Blixen Fineckes store godser i Danmark og Sverige, og han gjorde det til baronens fulde tilfredshed.

Baron Blixen Finecke var gift med prinsesse Augusta af Hessen, landgrev Wilhelms yngste datter, en søster til Christian IX's dronning Louise. Han var kendt for sin ekstravagante livsførelse, havde deltaget i det politiske liv, oprindelig som en stærk reaktionær helstatsmand, men senere havde han nærmet sig stærkt til Venstre og haft samarbejde med Balthasar Christensen. Han havde gennem arv erhvervet sig store rigdomme, var stamherre til Næsbyholm i Sverige, ejede Dallund på Fyn, besad et majorat i Preussen og havde haft godser i Pommern, som han dog havde solgt før treårskrigen. Det var således en betydelig administrativ opgave, der var blevet overdraget kammerråd Christensen. Baronens brugte mange penge, ikke mindst på sine talrige rejser i udlandet. I Wien hørte han om en sangerinde, der var kommet til byen. Det var en af tidens allerstørste. Hun skulle optræde i en koncert ved hoffet, men Blixen-Finecke besluttede, at hun skulle synge for ham, før hun sang for kejseren. På hans anmodning, om hun ville synge en aften på hans hotel, indfandt hun sig til den fastsatte tid i udsøgt gallatoilette, blev ført op i hotellets beletage og fandt her en glimrende oplyst sal, men ikke et

Kammerråd Chr. Christensen

menneske. Hun ville allerede trække sig tilbage, da en smuk ung mand rejste sig fra en sofa i salens baggrund, nærmede sig hende med galant anstand og bad hende synge for ham som for et stort selskab, mens han i baggrunden lyttede til. Da hun var færdig, ledsagede han hende til vognen. Næste dag sendte han damen et honorar og et smykke, der svarede til den dobbelte værdi af, hvad hun plejede at få for en koncert. Dagen efter omtalte naturligvis alle byens aviser den excentriske danske baron. Han hørte til den klasse af grandseigneurs, som ikke har anden glæde af pengene end at give dem ud.

Det krævede både smidighed og takt at være baronens økonomiske rådgiver, og kammerråden forstod at tale ham til rette. Engang havde baronen brugt for mange penge på en rejse i Sydtyskland, og han beklagede sig over, at kammerråden var noget påholdende. Da måtte Christensen rejse ned til ham for at stille ham tilfreds, og han nærrede stor tillid til kammerråden, der erklærede, at baronen var

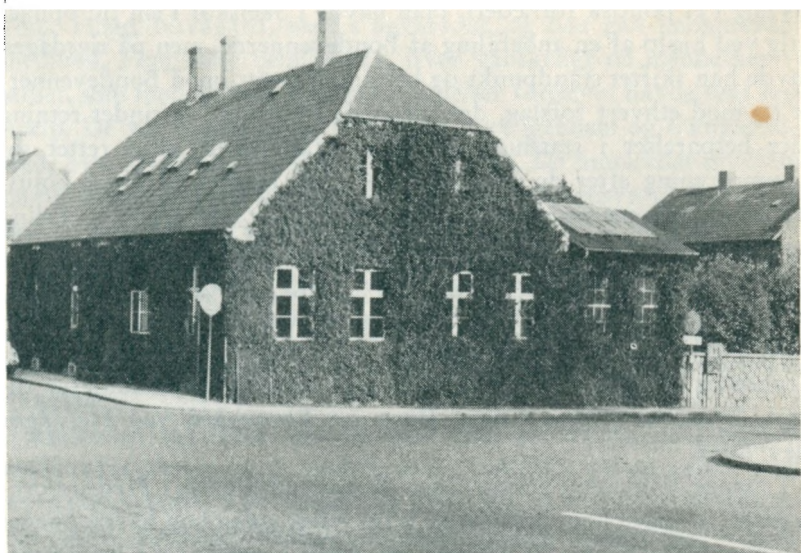
det elskeligste menneske, ganske betagende, når man talte med ham, men havde altså fundet sin overmand i kammerråd Christensen.

Da den fransk-tyske krig udbrød 1870, ventede de fleste danskere, at Napoleon, Frankrigs Cæsar, ville knuse Tyskland. Der var stemning for at støtte Frankrig, så man atter kunne vinde Slesvig tilbage. Baron Blixen Finecke opholdt sig dengang i Frankrig, og i breve til kammerråden opfordrede han ham indtrængende til at gøre, hvad han formåede for at forhindre, at Danmark blev inddraget i krigen. Han havde set, hvor elendigt Frankrigs militærvæsen var, og han vidste, at Tyskland var godt forberedt. Baronen var tilmed særdeles godt kendt med Bismarck, de var nemlig gode, gamle universitetsvenner.

Baronens breve gjorde et dybt indtryk på kammerråd Christensen, der straks bad kredsens folketingsmand, Lars Larsen, Vejby, om at komme til Hørsholm, og han lod ham læse baronens breve. Det bevirkede, at Lars Larsens store begejstring for Napoleon III blev stærkt afkølet. Han havde - erklærede han senere - selv været blandt dem, »der havde været småtossede«. Dagen efter tog kammerråden ind på rigsdagen og fremviste brevene for flere førende politikere, så han gjorde altså, hvad han kunne for at efterkomme baronens anmodning.

Det var dog ikke kammerrådens indgriben, der forhindrede Danmark i at blive inddraget i stormagternes opgør. Baronen havde selvfølgelig også skrevet til sin svoger, kong Christian IX, og advaret ham. Kongen havde en god støtte i den tidligere konseilspræsident grev Frijs, hvis kloge og besindige forhandlinger med den franske afsending førte til, at Danmark holdt sig udenfor krigen. Selv om kammerrådens rolle var ret beskeden, havde han dog ydet sit bidrag til at påvirke rigsdagsmændene.

Kammerråden var stærkt politisk interesseret og stod en overgang Bondevennerne nær. Den kendte storkøbmand og politiker Alfred Hage, der som ejer af Nivågård havde tilknytning til Nordsjælland, henstillede til proprietær Aron Anton David, Rungsted, at man opstillede Christensen som kandidat i Fredensborgkredsen ved valget til folketinget i 1864. »Med al Respekt for andre,« skrev Hage, »er han dog ulige dygtigere end det store Flertal af Thinget og kan aabenbart gøre Nytte. Det er hurtige, klare og flinke Arbeidere, der allevegne mangler.« Kammerråden blev imidlertid vraget af de

Kammerråd Christensens hus i Hørsholm

Nationalliberale, der valgte kaptajn Joh. Grundtvig, den tidligere repræsentant for Skelskørkredsen. Kammerråden var en skarp modstander af forfatningsændringen 1866, og han rettede anonymt i et flyveskrift et overordentlig voldsomt angreb mod kaptajn Grundtvig, der blev kraftigt støttet af »Dagbladet«s redaktør C. A. Bille.

Da kammerråd Christensen ved det næste valg under valghandlingen i Fredensborg vedkendte sig forfatterskabet til pjecen og besteg talerstolen for at angribe Grundtvig, brød en voldsom misstemning løs mod ham. Red. Bille var selv til stede for at referere mødet, og han skrev i »Dagbladet« om kammerråden: »Han begyndte at tale, men der brød en saa almindelig Uvillies-Storm løs over ham, som det syntes fra alle Partier, at han tabte Modet, stod nogen tid og stammede uden at gjøre noget alvorligt Forsøg paa at skaffe sig Ro og begav sig endelig igjen ned af Tribunen og fjernede sig.«

Et referat af et politisk møde kunne også dengang være ret ensidigt farvet for at ramme en politisk modstander. Sandheden var dog den, at kammerråden påviste, at Joh. Grundtvig havde gjort sig

skyldig i et politisk forræderi. Han havde i Skelskør i sin tid opnået valg ved hjælp af en anbefaling af Bondevennerne, men på rigsdagen havde han skiftet standpunkt og bestandig stemt imod Bondevennerne mod ethvert forslag, der tilsigtede reformer i frisindet retning eller besparelser i statshusholdningen. Han havde altid rettet sin stemmegivning efter de magthavende, uden hensyn til disses politiske farve. Kammerråden lod omdele en tryksag med en brevveksling med en af Bondevennernes ledende mænd, J. A. Hansen, der erklærede, at kaptajn Grundtvig var blevet valgt i Skelskør på hans anbefaling, men det havde senere vist sig, at han havde fremsat en politisk overbevisning, han ikke nærede. Kammerrådets angreb virkede. Grundtvig mistede terræn i forsamlingen og trak sin kandidatur tilbage, hvorefter propr. Const. Brun fra Borupgård ved Helsingør blev valgt.

I mange år havde kammerråden så stor indflydelse i Fredensborgkredsen, at ingen kandidat kunne blive valgt, uden han havde opnået kammerrådets gunst. En af dem, der søgte kammerråd Christensens bistand for at blive opstillet i Fredensborgkredsen, var artillerikapitajn Bahnson, den senere kendte krigsminister fra provisorieårene. Han blev imidlertid pure afvist af kammerråden, der i stedet for fik gdr. Lars Larsen, Vejby, opstillet og gennemførte hans valg.

Når et eller andet vigtigt spørgsmål var under debat, sagde man altid: »Hvad siger Kammerråden?«

I et par perioder var han medlem af Frederiksborg amtsråd, hvor han afløste gdr. Hans Hansen, Isterød, som egnens repræsentant. Også i amtsrådet kom han til at udøve stor indflydelse, dog var der nogle af amtsrådsmedlemmerne, der følte sig noget ilde berørt af hans dominerende og selvsikre optræden. Måske har kammerråden selv mærket, at han ikke var så velset blandt alle rådets medlemmer. Han afslog i hvert fald senere at lade sig opstille til amtsrådsvalget og begrundede det med, at hans helbred ikke var så godt. Selv efter at han var udtrådt af amtsrådet, kunne han nu og da rette skarpe angreb mod amtsrådets afgørelser.

En mand i Hørsholm sogn havde pådraget sig en uhelbredelig sygdom, så han til stadighed måtte ligge på Usserød sygehus, hvor kommunen betalte for hans ophold. Amtet påtalte dette og krævede, at manden blev anbragt på en fattiganstalt. Det bragte kammerråden i harnisk; han havde medlidenhed med dem, der var i nød, og nu an-

greb han i stærke ord amtsrådets afgørelse. På den tid havde godsejer Johs. Hage, Nivågård, sæde i amtsrådet, og han gav kammerråden medhold. Han følte nemlig selv, hvor vanskeligt de mennesker var stillet, som medtaget af sygdom og lidelser forgæves havde søgt lægehjælp. De var sygdommens bytte hele livet igennem og trængte til et sted, hvor de kunne optages og blive plejet. Da amtsrådet imidlertid havde lovet at støtte sig til og ikke kunne tage hensyn til den menneskelige tragedie, tog godsejer Hage sagen i sin hånd efter aftale med kammerråd Christensen. Han købte 1889 en gård i Niverød og lod den indrette til et hospital for kroniske syge, Niverød Sygehus blev det kaldt, og det skænkede han 1894 til Frederiksborg amt, og denne gave var ledsaget af en stor kapital til hjælp til driftsomkostningerne.

En anden sag førte også til strid med amtsrådet. På landevejen mellem Hørsholm og Tokkekøb stod i tidligere tid en række meget store poppeltræer, hvis rødder gik langt ind på markerne til stor gene for ejerne. Kammerråden havde nogle marker langs denne vej, og i en skrivelse til amtsrådet påviste han det u hensigtsmæssige i, at de fik lov til at blive stående. Han bad derfor om at få de træer fjernet, der stod ud for hans marker, og for at fremme sagen tilbød han at betale forskellen mellem, hvad salget af de gamle træer indbragte, og hvad de nye kostede. Amtsvejvæsenet tog mod tilbudet; træerne blev fældet og nye plantet i stedet for. Da arbejdet var afsluttet, tilstillede man kammerråden en regning, men han nægtede at betale den, idet han anførte, at man også havde påført arbejdsløn m. m. Ved salget havde amtsvejvæsenet nemlig fået mere ind, end hvad de nye træer kostede, så i henhold til sit tilbud skyldte han intet. Amtsrådet lagde sag an mod ham, og sagen nåede op til overretten, der gav kammerråd Christensen medhold; han skyldte ikke amtet noget. Folk morede sig over den snedige kammerråd. Resultatet blev imidlertid, at også de andre lodsejere krævede at få fjernet træerne ud for deres jorder på samme vilkår som kammerråden. Nogle af amtsrådsmedlemmerne hævnedes på ham ved at få indrykket et stykke i vittighedsbladet »Folkets Nisse« under titlen »En generallussing til virkelig jammerråd Christensen i Hørsholm«. Det lille hip tog kammerråden sig temmelig let; han havde jo opnået, hvad han ville.

I næsten 25 år var kammerråden formand for Hørsholm sogneråd. Han blev indvalgt i det kommunale råd 1864, da det benævntes som

sogneforstanderskab. Hørsholm by havde i 1739 fået tillagt købstadprivilegier, men havde dog aldrig helt kunnet opfylde de krav, som disse stillede. Da den nye kommunallov af 1867 skulle gennemføres, måtte byens borgere afgøre, om byen vedblivende ville være købstad eller betragtes som en almindelig sognekommune. Mens byens handlende og håndværkere var stemt for at bevare købstadretighederne, ville kammerråden have dem ophævet, og skønt han mødte stor modstand, trumfede han sin mening igennem. Det var også kammerråd Christensen, der i 1861 fik ministeriet til at gå med til, at byens gamle tyske navn Hirschholm blev ændret, så byen kom til at hedde Hørsholm, det navn, slottet havde indtil Christian IV's tid. Han var i 1878 ude for, at et telegram, han fra Landskrona ville sende til sit hjem, ikke kunne ekspederes, da man ikke kendte navnet Hørsholm. Christensen beklagede sig ved hjemkomsten til det danske postvæsen og fik udvirket, at det gjorde udlandet opmærksom på navnets ændring.

Kammerråden var en meget myndig leder af sognerådets forhandlinger, og det var altid hans mening, der blev afgørende. En mand, der i sin tid havde siddet i rådet sammen med ham, har fortalt, at der engang var blevet klaget over en sognevej. Det blev da vedtaget, at et udvalg skulle foretage et vejsyn. Det blev gjort meget grundigt, og i det følgende sognerådsmøde afgav udvalget beretning og forelagde et overslag over vejens istandsættelse, der krævede en udgift på ca. 400 rd. Alle var enige om, at det var nødvendigt at afholde denne udgift. Kun kammerråden havde siddet tavs og hørt på de forskellige udtalelser. Da man endelig skulle afgøre sagen, slog kammerråden hårdt i bordet og udbød: »Denne udgift kan jeg ikke gå med til. Hvis man ofrer så mange penge på vejen, vil Hørsholm sogn blive ruineret.« Der blev almindelig tavshed. Ingen turde sige kammerråden imod, og det blev, som han ville have det.

Kammerråden var interesseret i at skabe gode skoleforhold i sin kommune, men det skulle ske på en måde, så man ikke sprængte kommunens økonomi. Da man i 1886 havde vedtaget at bygge en ny pigeskole, gennemførte han sagen på den måde, at der blev indrettet et lokale i skolen, som man udlejede til byens sparekasse for en leje, der delvis forrentede byggesummen. Sognerådet holdt fremtidig sine møder i det samme rum og sparede derved det beløb, man hidtil havde betalt for et mødelokale i byens gamle gæstgivergård.

Det er kun et eksempel blandt mange, der viser kammerrådens forsigtige dispositioner, når det gjaldt kommunens økonomi. Han ledede den, som var det hans private virksomhed, det drejede sig om. Uden at blive ødsel kunne han godt yde støtte til sociale formål. I skolen indførte han bl. a. den ordning, at skolebørnene i vintertiden hver dag fik et krus varm mælk og et stykke hvedebrød, og han lod anskaffe sivsko, så børn, der havde gået en lang vej i dårligt føre, ikke skulle sidde i skolen med våde og kolde fødder.

På forskellige områder viste han, at han ikke manglede hverken evne eller vilje til at gennemføre humanitære formål. I 1865 fik han de fire såkaldte hørsholmske kommuner, Birkerød, Blovstrød, Hørsholm og Karlebo til i fællesskab at oprette en fattigforsørgelses- og arbejdsanstalt i forening med en opdragelsesanstalt for fattige, forældreløse og forladte børn samt et asyl for uhelbredelige sindssyge og åndssvage eller evnesvage, som man vil kalde dem i vore dage. Det var en forsorgsinstitution uden sidestykke dengang, og set med datidens øjne var det et fremskridt, selv om vi i vore dage bygger på helt andre principper.

Han fik denne institution indrettet i de store bygninger, der hørte til Brønsholmsdal. Det var tidligere en klædefabrik, der ophørte driften 1816. Senere var bygningerne blevet solgt til fabriksvirksomhed, men det viste sig umuligt at drive fabriksvirksomhed, der kunne forrente sig på dette sted. Kammerråd Christensen tog da initiativet til, at de fire kommuner købte bygningerne med tilhørende arealer. Det skete ikke uden stærk modstand fra en enkelt side, men kammerråden fik gennemført sin plan, og institutionen virkede derefter, indtil socialreformen blev ført ud i livet 1933.

Kammerråden var stærkt grebet af højskolebevægelsen, og han mente, at der på egnen var jordbund for en bondehøjskole. Gennem seminarieforsøgeren Jeppe Tang, der havde været højskolelærer ved Grundtvigs Højskole, fik han anbefalet den unge sønderjyde Peter Hass, der havde taget lærereksamen fra Blaagaard Seminarium og nu var lærer ved Staby Højskole. P. Hass ville gerne til Nordsjælland, og ved kammerrådens mellemkomst fik han af krigsministeriet overladt et lokale i en af de gamle militærbarakker ved Ridebanen i Hørsholm. Kammerråd Christensen skaffede ham ikke blot et beløb til den indvendige istandsættelse, men også til indkøb af inventarium og til fripladser til fattige og flittige elever. Lokalerne i Hørsholm

var dog uegnede, og højskolen blev da indrettet i det såkaldte »Pleje-hus« i Usserød. Det var imidlertid vanskeligt at få skolen igang. Man havde forregnet sig. Den nordsjællandske åndelige jordbund var just ikke i de tider frugtbar for højskoletanken. Allerede efter et par års forløb måtte Hass ophøre med højskolevirksomheden og omdanne skolen til en realskole, hvortil han fik støtte af kammerråden.

I 1861 udkastede kammerråd Christensen tanken om at fejre hundredeårsdagen for de betydningsfulde landboreformer på Hørsholm gods, hvorved hoveriet var blevet afskaffet, og bønderne havde fået deres gårde i arvefæste. Man skulle fejre dagen »i taknemmelig ihukommelse af den store udvikling, der havde fundet sted.« Det blev en af de største fester, der har været afholdt i Nordsjælland, en fest, der blev overværet af kong Frederik VII og grevinde Danner. Kammerråden havde tilrettelagt festen i alle dens enkeltheder, og han var også en af festens hovedtalere. Han gjorde opmærksom på, at man også skulle vende blikket fremefter. Man var forpligtet til at hjælpe og støtte den del af landalmuen, der havde en håndsækning nødvendig for at opnå bedre levevilkår.

Hans tale havde gjort indtryk, og efter festen tog han initiativet til, at man oprettede Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab. Han havde selv udformet selskabets love, og lige til sin død var han som formand for selskabets direktion den ledende indenfor selskabet. Blandt de opgaver, der var nævnt i selskabets love, tog man først og fremmest fat på at støtte »den almindelige velstands forøgelse.« Det skete gennem oprettelsen af Hørsholm Sparekasse. Den kom til at virke til stor gavn for befolkningen og udviklede sig efterhånden til et efter egens forhold moderne pengeinstitut. Den blev 1918 købt af Den danske Landmandsbank for 150.000 kr.

Så længe kammerråden levede, havde han selv ledelsen af sparekassen. Gamle folk har fortalt, at det gik meget højtideligt til, når de kom for at indsætte penge. Man kom først ind i et venteværelse, akkurat som hos en læge. En mand, der gjorde budtjeneste for selskabet, stod vagt ved døren, og kunderne kom ind en for en i lokalet, hvor kammerråden tog mod indskuddene. Ville man hæve på sin konto, da kunne han se bister ud, og han undslod sig ikke for at spørge, hvad pengene skulle bruges til.

På kammerrådens foranledning afholdt man hvert år dyrskuer, og de formede sig som store årlige fester, der kunne få nationalt anstrøg

som i 1864, hvor man indsamlede penge til fordel for dem, der var såret i krigen, eller til de faldnes efterladte.

Kammerråden var optaget af den skandinaviske tanke, og det gav sig udslag i, at man inviterede svenske bønder til at besøge bønderne på Hørsholmegnen. Skandinavismen havde efter hans mening hidtil været båret oppe af akademikerne; man skulle også have den brede befolkning med. Det svenske bondebesøg blev fejret som strålende festdage og førte til genvisit til glæde og nytte for alle deltagere.

Kammerråden søgte også gennem selskabet at løse forskellige humane opgaver. Således tog han 1872 initiativet til oprettelsen af en alderdomsforsørgelseskasse. I vore dage er det en selvfølge, at stat og kommune sørger for, at de gamle kan henleve gode dage uden økonomiske bekymringer, men for hundrede år siden var de fattige gamle henvist til fattighjælp eller fattiggårde. Kammerrådens indstilling til offentlig hjælp var den, at den skulle være en hjælp til selvhjælp og hvile på et forsikringsmæssigt princip. I Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab gik man straks ind på hans tanke, og man fik støtte fra de fire kommuner i distriktet. Desuden fik man også tilsagn om hjælp fra amtsfonden, fra krigsministeriet - på Usse-rød militære klædefabriks vegne - samt fra Hørsholm Sparekasse. Alderdomsforsørgelseskassens formål var at give enhver arbejder, der havde opholdt sig mindst et år i distriktet, lejlighed til for et ugentligt indskud af 16 øre fra sit tyvende til sit tresindstyvende år at sikre sig en årlig understøttelse fra sit tresindstyvende år på 160 kr.

Kammerråden havde ikke noget godt forhold til den lokale presse. Hørsholmegnen havde sin egen avis, Hørsholm Avis, men kammerråden tålte ikke, at redaktøren mødte op i sognemøderne for at referere forhandlingerne. Han skulle nok selv bestemme, hvad der måtte komme til beboernes kundskab. Det skete også, at han forbød redaktøren at referere, når han holdt foredrag i Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab. Bagefter kunne det ske, at han sendte andre blade i amtet et udtog af sin tale, kun ikke til den stedlige avis. Måske kom det af, at kammerråden havde en anden politisk mening end Hørsholmredaktøren.

Selv om kammerråden nød overordentlig stor anseelse og havde en betydelig indflydelse på sin egn, måtte en mand af hans støbning uundgåelig være udsat for at få modstandere. Det fik han da også,

ikke mindst, fordi han til tider kunne optræde med en vis arrogance. En af dem, der stod i modsætningsforhold til kammerråden, var stedets birkedommer W. Møller, en ærekær og stejl embedsmand. Han ville ikke underordne sig kammerråden. Ved flere lejligheder var de tørnet sammen, og en skønne dag kom det til et voldsomt sammenstød mellem dem.

Der var opstået skorstensild i kammerrådens ejendom. Brandvæsenet blev alarmeret, og da det sorterede under birkedommeren, der var øverste politimyndighed, mødte han selv op. Han gav ordre til, at brandmændene skulle gå ind i huset og sprøjte ned i skorstenen, og han ville derfor selv gå først ind i huset, men den myndige kammerråd stillede sig op i døren og spærrede ham vejen. Der skulle ikke sprøjtes vand i hans skorsten; den var solid og skulle nok holde, når man lod ilden passe sig selv. Da birkedommeren - en meget lille mand i forhold til den kraftige og høje kammerråd - i en meget barsk tone krævede i lovens navn at komme ind, erklærede husets vrede ejer, at han var et fæhoved. Det ville birkedommeren ikke finde sig i, og det var så meget mere ærekrænkende, eftersom mange af byens beboere overværede dette optrin. Birkedommeren måtte trække sig tilbage, og der skete ingen skade, skorstenen holdt. Birkedommer Møller havde øjeblikkelig sikret sig vidner blandt de tilstedeværende og anlagde injuriersag mod kammerråden. Det blev birkedommeren fra Fredensborg, der kom til at dømme i sagen, og han frifandt kammerråden. Sagen blev appelleret og nåede helt op til højesteret, der ligeledes pure frikendte kammerråd Christensen. Prædikatenet fæhoved blev altså siddende på birkedommeren, en meget pinlig situation for en embedsmand, tilmed en dommer, og sagen vakte opsigt i vide kredse.

Den daværende justitsminister - vistnok en slægtning til Møller - greb nu ind. Man kunne jo ikke have en dommer siddende, der ved landets højeste domstol var dømt som et fæhoved. Han kaldte birkedommer Møller til sig og henstillede til ham, at han opsøgte kammerråden og fik ham til at skrive under på en erklæring, at det kun var i dette tilfælde med skorstensilden, han mente, at birkedommeren var et fæhoved, men ikke sigtede til hans embedsvirksomhed i almindelighed. Det har muligvis været en vis tilfredsstillelse for kammerråden, at han endnu engang og det skriftligt kunne skrive fæhoved om birkedommeren. Således endte sagen, og birkedommer

Møller vogtede sig i fremtiden for at komme i strid med kammerråden.

Kammerråd Christensen havde også en modstander i en mand, der var bestyrer af amtstuefilialen, landinspektør August Søht, der kritiserede ham skarpt. Kammerråden havde søgt finan ministeriets samtykke til at erhverve en grund af Ridebanen i Hørsholm, hvor Hørsholm Sparekasse agtede at opføre en lille kontorbygning. Da Søht af amtsforvalteren i Hillerød blev afæsket en erklæring, reagerede han voldsomt. Han skrev, at det var en bygning, der ville skamskænde byen. Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab havde en overenskomst med Hørsholm sogneråd om at benytte et lokale i skolen, men nu var kammerråden blevet vred på sognerådet, der havde opstillet en kakkelovn, der ikke passede ham. »Selskabets eneherker, den prominente herr kammerråd Christensen,« skrev han, »ville nu straffe sognerådet og opføre en bygning, som med hensyn til sin beliggenhed, udseende og størrelse kunne blive et passende minde om den upersonlige, dannede, hensynsfulde og velbegrundede opfattelse, som herr kammerråden har om, hvorledes man virker til fælles bedste.« Om det var denne erklæring, der blev afgørende, skal være usagt; finansministeriet nægtede i hvert fald - til alt held - at der blev bygget på den smukke Ridebane. Man undres blot over, at kammerråden ikke havde forståelse for at bevare den gamle særprægede plads, omkranset af de århundrede gamle kastanier

Det var på det litterære område, kammerråden øvede sin største bedrift og skabte sig et anset navn blandt vore historieskrivere.

Allerede før hundredeårsfesten blev holdt i Hørsholm 1861, havde han syslet med egnens historie, og før festen udsendte man et indbydelsesskrift: Hirchholm Gods, hvori kammerråd Christensen i store træk skildrede egnens historie, navnlig med henblik på landboreformerne 1761. I tiden efter 1861 indsamlede han stof til egnens historie. På det tidspunkt var amtstuens arkivalier ikke afleveret til Rigsarkivet, men lå på amtstuen, og kammerråden gennemgik meget grundigt de gamle dokumenter. Senere gjorde han også studier i Geheimearkivet, det nuværende Rigsarkiv. Han lagde hovedvægten på at skildre bøndernes kår gennem tiderne, derimod ofrede han ikke så meget på slottets historie. Han fandt ganske vist en del om slottets ældste tid, men vedrørende Christian VI's og dronning Sophie Magdalenes slot nøjedes han i det store og hele at gengive ar-

kitekten Lauritz Thuras skildring i »Den danske Vitruvius«. Stoffet til egnens historie i middelalderen og indtil ca. 1600 hentede han væsentligt fra Suhms danmarkshistorie, og derfor blev dette tidsafsnit da også behæftet med de fejl, der findes hos Suhm. Hans skildring af den hørsholmske bonde var en enestående bedrift, og man forundres over den grundighed og store flid, han lagde i dette arbejde.

Hans værk »Hørsholm Historie fra 1305 til 1875« udkom 1879, og anerkendes den dag i dag som et værdifuldt kildeskrift.

Der levede endnu på kammerrådens tid adskillige gamle mennesker, der havde set Hirschholm slot, havde færdedes i dets gemakker og set slottet blive nedrevet. Man synes, det er mærkeligt, at han ikke har nedskrevet nogle meddelelser fra sådanne folk, hvis forældre også kunne have fortalt børnene om hoflivet på Christian VII's tid. Man undrer sig også over, at han ikke i sin bog nævner Bellman-sommeren. Han havde jo boet i de stuer, hvor Johan Ludvig Heiberg, hans kone og digteren Hertz havde færdedes, og i hans have stod endnu det morbærtræ, hvor den store skuespillerinde havde siddet og læst på de roller, hun skulle spille den følgende teatersæson.

Hans behandling af landbrugshistorien blev påskønnet fra faghistorikernes side. Det var det første skrift, der gjorde grundigt rede for udviklingen indenfor landbruget, og fra mange sider opmuntrede man Christensen til at fortsætte sine studier. I landbrugsfaglige skrifter offentliggjorde han tid efter anden artikler om landboforhold i gamle dage. Resultatet af hans dybtgående studier forelagde han i to bind: Agrarhistoriske Studier. (1886-91). Dette værk var det første forsøg, der er gjort på at give en fyldig samlet fremstilling af vore landboforholds udvikling. Selv om han langt fra formåede at løse denne vanskelige opgave, indeholder hans skrift dog værdifulde bidrag til forståelse af landbrugets stilling, især i tiden nærmest før og efter enevældens indførelse. Alle hans bøger regnes i vore dage for sjældenheder og betales med meget høje priser hos antikvarboghandlere.

Kammerråden var med årene blevet en velstående mand. Han ejede en ejendom Møntergade nr. 26 i København og en gård i Tårnby kommune. I Hørsholm havde han også et mindre avlsbrug, »i hovedsagen kun indrettet på at forsyne mit eget fadebur og at give mig leilighed til at kunne anstille små landøkonomiske forsøg,« skri-

ver han selv i et brev til redaktøren af et landbrugstidsskrift. Han ønskede derfor kun at blive nævnt med så få ord som muligt, da der i 1888 - hundredeårsdagen for de store landboreformer - blev skrevet en række artikler om de mænd, der havde bidraget til det danske landbrugs udvikling.

Han ejede et stort, fornemt hus på Torvet i Hørsholm. Det var på hans tid det fineste i byen, meget elegant og stilfuldt udstyret indvendigt. Der var et drivhus i haven med sjældne vækster, og hans have var i øvrigt en seværdighed. I det hele taget var der over hans hjem en værdighed, der passede for en sognekonge i en provinsby.

For mange af sine samtidige stod kammerråden som en streng og utilnærmelig mand, men de, der kendte ham nøje, mindedes ham altid som en mand med et stort og varmt hjerte. Når en af hans gode venner, læge Scheuermann i Hørsholm, talte om nogen, som var i trang på grund af sygdom, gav kammerråden ham et beløb til at afhjælpe nøden, men han måtte aldrig sige, hvorfra pengene kom.

Engang kom en fattig sigøjnerenke fra Usserød og søgte et mindre lån i sparekassen mod pant i sit lille hus, der lå på gadejord i Usserød. Da han læste hendes skøde igennem, opdagede han, at staten uretmæssigt havde forlangt rekognition, da huset blev overtaget. Han skrev øjeblikkeligt til finansministeriet og udvirkede, at den gamle fattige kone fik tilbagebetalt beløbet med påløbne renter. Det var hans indgående kendskab til reformerne 1761 og de mange cirkulærer, som påfulgte, der satte ham i stand til at hjælpe enken.

Kammerråden og hans frue havde ingen børn. I deres hjem samlede de familiens unge om sig. Kammerrådens moder, Anne Katrine Christensen, boede hos ham til sin død, 1885. Han havde også to ugifte søstre hos sig, og en svoger, fhv. sognepræst til Sennels, Peder Christian Andersen Dybdal, fader til den senere politidirektør Th. Dybdal, henlevede sine sidste år i Hørsholm. En datter af ham blev gift med stiftamtmand Dybdal. Hun blev viet i Hørsholm, og kammerråden holdt hendes bryllup. Hun karakteriserede ham som en kær, gammel onkel og bevarede dejlige minder om hans hjem. Provst Rasmussen ved St. Jacobskirken i København var ligeledes en nevø af kammerråden.

Det var et gæstfrit hjem; det var ikke blot familien, der kom her, men også mange venner og bekendte. Der udfoldede sig en selskabelighed, som er næsten ukendt i vore dage. Blandt de mange gæster,

der kom i hjemmet og deltog i de store middagsselskaber, kan bl. a. nævnes rigsdagsmand Lucianus Hansen Kofod, der oprindeligt hørte til Bondevennerne, men siden søgte over til Venstre, et lyst hoved og en slagfærdig agitator. Det var ham, der kom i voldsom strid med Lars Bjørnbak. Her kom også prof. Niels Frederiksen, gift med biskop Monrads datter, endvidere C. V. Nyholm, den senere præsident for højesteret og rigsarkivar C. Bricka. Blandt kendte folk fra Hørsholmegn kan nævnes kaptajn Dinesen, måske bedre kendt under sit forfatternavn Boganis, faderen til baronesse Karen Blixen. Desuden kom også godsejer Hage, konsul Block, ja det er umuligt at nævne de mange, som hørte til kammerrådets og hans frues omgangskreds. Digteren Holger Drachmann holdt i tiden omkring 1880 til på egnen, og han satte stor pris på kammerrådets prægtige middagsbord. I sine erindringer om Hørsholm kalder han Christensen for Kongen af Hørsholm.

I nogle år var kammerrådet meget svagelig, men han trodsede sygdommen; han færdedes stadig ude, optaget af sit lille landbrug. I begyndelsen af december 1891 fik han lungebetændelse og døde d. 3. december.

Ved hans død forstod alle, at det var en af Nordsjællands betydeligste mænd, der var gået bort, og egnens befolkning lagde en smuk sølvkrans på hans bære som udtryk for den tak, man skyldte ham.

På hundredeårsdagen for hans fødsel rejste Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab et smukt mindesmærke for ham, og det vil til sene tider bevare hans navn som en af vort lands betydelige mænd.

H. C. Rosted.

KILDEHENSVISNINGER:

Oplysningerne om kammerråd Christensen bygger for en dels vedkommende på hans efterladte papirer, der af stiftamtmandinde Dybdal blev overladt forfatteren. I mellem papirerne var der en kortfattet selvbiografi. Desuden har forfatteren i sin tid fået oplysninger af folk, der personligt kendte kammerrådet. Iøvrigt kan henvises til:

Vort Landbrug 30/10 1886, do. XI 1892, Nordsj. Venstreblad 24/8 1918, Ugeskrift for Landmænd 21/10 1886. - Nær og Fjern 19/1 1873 nr. 29 og 30. - Ill. Tidende 11/3 1888. C. Bricka i Hist. Tidsskr. 5. rk. 2 bd. 1880-81 s. 402-36. - H. C. Rosted: Fra Fæstebonde til Selvejer. Træk fra Bondestandens Hist. på Hørsholm Gods. 1961. - Frederiksborg Amts Avis 10/11 1964.

BRANDEN I STENLØSE 1747

I Stenløse kirketårn hænger to gamle klokker. Den ene, den mindste, er af ukendt oprindelse, men stammer formentlig fra 1300-tallet. Den store bærer derimod årstallet 1739; den er støbt hos Johan Barthold Holtzmann i København og var egentlig bestemt for Christiansborg slotskirke, men på grund af disharmoni med de andre slotsklokker, blev den udskiftet og kom 1741 til Stenløse kirke. Et minde om den korte periode som slotsklokke er et indstøbt dobbelt L, omgivet af laurbærkrans og med kongekrone oven over. Klokken var opkaldt efter Christian VI's datter Louise.

Den 19. september 1747 brød klokkerne pludselig middagsstilheden i byen og varslede brand. Det blev en omfattende ildsvåde, der lagde i alt otte gårde og atten huse og bygninger i aske. En kort skildring af branden findes på en sort trætavle, som præsten i Stenløse, hr. Jacob Nielsen Muus, lod ophænge i kirken til minde om den ulykkelige begivenhed, der vel ikke krævede menneskeliv, men som bragte sorg og nød i mange hjem i den lille landsby. Ildebrandstavlens hænger endnu på kirkens væg i den nordre korsarm og taler sit stille sprog om brandkatastrofen for over 200 år siden. Indskriften på tavlen er malet med hvide frakturbogstaver; den er forfattet af Jacob Muus og lyder:

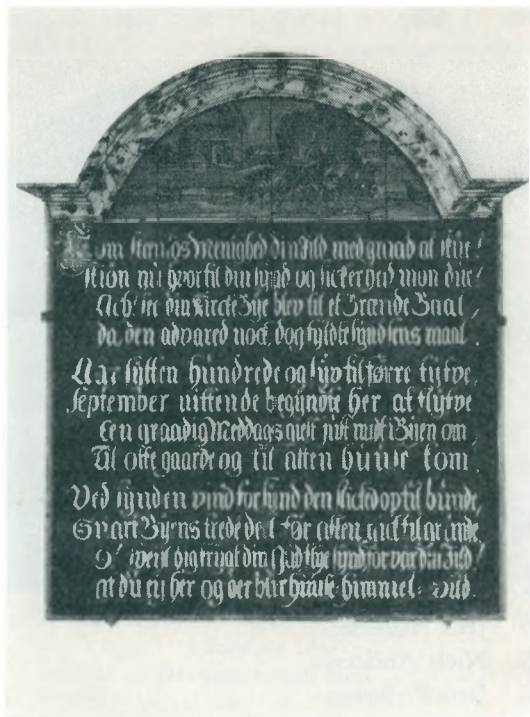
Kom Steenløs Menighed, din Iild med graad at skue!
skøn nu hvortil din synd og sickerhed mon due!
Ach! see din Kircke Bye blev til et Brænde Baal,
da den advared nock, dog fyldte syndsens maal.
Aar sytten hundrede og syv til førre tyfve

September nittende begyndte her at flyve
En graadig Meddags giest just midt i Byen om,
Til otte gaarde og til atten huuse kom.
Ved synden vind, for synd, den slicked op til bunde,
Snart Byens trede deel før aften gick til grunde.
O! Speyl dig, frygt din Gud, flye synd, forvar din Iild!
at du ey her og der blir huuse - himmel-vild.

Over indskriften er tavlen forsynet med en buet frontispice, hvori er malet en fremstilling af den brændende landsby set mod kirken og rytterskolen, der begge blev skånet af ilden. Tavlen er malet af Hans Nielsen fra Ganløse, der var en meget benyttet maler ved arbejder i en række kirker i Nordsjælland, og man kan af kirkeregnskaberne se, at han især har været virksom i årene 1740-51, hvor han har stafferet altertavler, prædikestole og korgitre, marmoreret fonte, malet stolestader og udbedret kalkmalerier blandt andet i kirkerne i Ganløse, Stenløse, Maaløv, Kgs. Lyngby, Herstedøster, Brøndbyøster, Brøndbyvester m. fl.. Af Stenløse kirkes regnskaber for 1748-49 fremgår det, at tavlen er udført af maleren på bestilling: »Maler Hans Nielsen af Gandløse, som efter Contract af 6. Augusti 1748 mahlede den til Inskription forfærdigede Taule med sort Olie og Inskriptionen med hvide bogstaver derpaa sadt, samt oven over gjort Illumination [maleri] med couleurer, som præsentere Kirken, Skolen og de deromkring liggende Gaarde og Huuse tiligemed Ildebranden - - - for Materialier og Arbeidsløn 2 Rdl. »Sk.«.

Stenløse hørte på den tid under krongodset og var lagt under det andet halve Frederiksborg-Kronborg rytterdistrikt. Rytteriet var i 1670 blevet nationalt og blev udskrevet blandt bønderne på kronens gods; for hver 8 tdr. hartkorn på distriktet skulle der stilles en rytter. Ved en ny ordning var der i 1717 oprettet tre rytterdistrikter i Nordsjælland, og de skulle hver underholde et regiment, der ikke mere blev indkvarteret i bøndergårdene, men i faste kaserner i byerne. Ryttergodset blev administreret af amtmanden og ryttergodssessionen, der havde udnævnt regimentsskriveren til forvalter, og han skulle gennem sine fogder og underfogder udføre sessionens beslutninger.

I 1747 var regimentsskriver Jacob Lowson forvalter for det andet halve distrikt under Frederiksborg. Han kom til stede under bran-

Ildebrandstavlen i Stenløse kirke
(Nationalmuseet fot.)

den i Stenløse, og han indberettede straks efter sagen til amtmanden, F. C. von Gram, der refererede den videre til rentekammeret. Amtmanden nævner i øvrigt i et brev senere, at han også selv havde været i Stenløse og betragtet de omfattende brandskader.

Forvalter Lowson fik ordre til at efterforske brandårsagen, og i slutningen af september 1747 var han så vidt med sine undersøgelser, at han kunne bringe sagen for birkeretten i Hillerød. Gennem justitsprotokollens referater får man nærmere enkeltheder om brandens opståen og de forvoldte skader.

I det første retsmøde fremstillede forvalter Lowson de skadelidte bønder og husmænd for byfoged Jens Michelsen; deres navne er her anført med angivelse af gårdens eller husets nr., der er ejendommens

nummer i byen og ikke må forveksles med matr. nr., samt hartkorn og antal fag i bygningerne:

		Hartkorn	Fag
gård nr. 14	Povel Hansen	5 - 6 - 3	35
- - 14	Jacob Hansen	5 - 6 - 3	29
- - 15	Niels Olsen	5 - 4 - 2 - 1 ^{1/2}	32
- - 16	Morten Madsen	5 - 4 - 2 - 1 ^{1/2}	23
- - 17	Hans Hansen	5 - 5 - 3	32
- - 18	Laurs Andersens Enche	9 - 2	52
- - 19	Anders Hansen	11 - 5 - 1	52
- - 20	Niels Adrsersen	11	54
hus nr. 4	Thomes Hansen		7
- - 4	Jens Madsen		4
- - 5	Jens Andersen Skræder		7
- - 6	Casper Langebechs Enche		45
- - 8	Povel Hansen		6
- - 8	Anders Nielsen		6
- - 9	Jens Adrsersen		5
- - 9	Niels Andersen		3
- - 10	Jens Pedersen		6
- - 12	Anders Jørgensen		6
- - 12	Laurs Hansen		4
- - 19	Olle Andersen		5

Forvalter Lowson fremstillede desuden fem upartiske mænd af Stenløse by, bl. a. fogeden Nilaus Hansen. Disse fem havde fra først til sidst været til stede ved branden og blev derfor anset for at være »pålidelige« vidner.

Hver enkelt af de fremstillede blev efter tur afhørt af forvalter Lowson, der først stillede dem følgende spørgsmål: »om icke dend 19 septemb sidst ved middagstide optendtes en ulychelig Ildebrand i Steenløse og udi hvis huus samt om deponenten med Vished kand sige hvoraf Ilden er kommen og hvo dertil har været Aarsag«. Samtlige fremstillede svarede, at branden udbrød i Laurs Pedersens hus, men de kunne ikke med sikkerhed oplyse, hvorledes den var opstået; de havde dog alle hørt tale om, at Laurs Pedersens kone, Karen Olsdatter, havde haft hør til tørre i nærheden af sit ildsted. På spørgs-

Frontispicen af ildebrandstavlen med Hans Nielsens maleri af branden i Stenløse 1747
(Nationalmuseet fot.)

målet om, hvad der blev gjort for at bekæmpe ilden, svarede alle samstemmende: »strax da de blev Ilden vaer søgte at dempe samme; der kom og fra Stenlille, Ølstøche og Wexöe strax folck som gjorde deres fliid til at ledske Ilden og om aftenen kom Forvaldter Lowson og gjorde til Ildens dempelse ald mulig foranstaltning«. Alle, både gårdmænd og husmænd, oplyste derefter, at de ved branden havde mistet alt, hvad de ejede.

Der fremkom ved de fortsatte afhøringer, bl. a. af de fem upartiske mænd, intet nyt. Sognefogeden Nilaus Hansen bevidnede, at ilden var opstået i Anders Jørgensens hus (nr. 12), hvor Laurs Pedersen og hans hustru Karen Olsdatter havde til huse. Derefter sluttede det første retsmøde.

Om skadernes omfang og hvad der var gået tabt ved branden, meddeler forvalter Lowson udførlige oplysninger i sin indberetning til ryttergodssessionen på Frederiksborg. Han kalder Stenløse »Een

af de best bebygte Byer paa Districtet« og oplyser, at al den i sommerens løb indavlede sæd er brændt. Han opgør det til »232 trauver Rug, 263 trauver Byg, 290 trauver Haure samt 90 Læs Høe ald vinter provitionen af ildebrændsel saa vel som een deel Boehauge og meget af Besætningen [dyr og redskaber]«.

Det næste retsmøde blev først afholdt den 30. november 1747. Her fremstillede forvalter Lowson den sigtede Karen Olsdatter, der havde fået ophold hos en familie i Søsum, samt to kvinder, Kirsten Jørgensdatter og Margrethe Christophersdatter, begge af Stenløse som vidner.

Det første vidne, Kirsten Jørgensdatter, bekræftede, at ilden var opstået i Karen Olsdatters hus. Vidnet havde om formiddagen den 19. september været inde i huset hos Karen Olsdatter, og hun så da, at denne havde klæder til tørre i køkkenet. Der var ild på ildstedet og ca. 6 kvarter (ca. 1 m) derfra var sat noget »lintou eller høer«. Karen Olsdatter var derefter gået ud i haven for at hænge noget tøj til tørre, og hun gik så ind til sin naboerske, Margrete Christophersdatter, for at hjælpe hende med noget tøj, som denne ville have i ovnen for at tørre det. Karen Olsdatter blev hos sin nabo og var her, da branden udbrød inde hos hende selv. Vidnet oplyste videre, at hun flere dage forinden havde set lintøjet stå samme sted ved Karen Olsdatters ildsted, som det stod, da branden udbrød. Det var vidnets bestemte opfattelse, at branden skyldtes Karen Olsdatters uforsigtighed, hvilket »hun baade i Steenløse og andre Steder af mange Mennesker hafde siden Branden hørt sige og at gaae stor Røgte af«. Dette blev omhyggeligt protokolleret og tillagt stor betydning; man kan jo nok undre sig over, at vidnets formodninger og oplysninger om rygter tillægges nogen betydning, men det havde det efter den tids retsopfattelse. Forvalter Lowson spurgte derpå vidnet, om hun vidste, om den sigtede efter branden havde forladt byen og havde holdt sig skjult, så ingen kunne finde hende, fordi der gik det rygte, at hun havde forårsaget branden. Vidnet benægtede, at hun havde hørt dette rygte, men hun kunne dog bekræfte, at hun i nogen tid efter branden ikke havde hørt eller set noget til Karen Olsdatter.

Det andet vidne, Margrete Christophersdatter, blev derpå forhørt om de samme ting. Hun bevidnede, at branden var udbrudt i Karen Olsdatters hus, for hun havde selv set, at det begyndte at

ryge ud af taget på hendes hus. Vidnet var da løbet ind i huset, hvor hun havde set, at der var ild i noget lintøj som stod i nærheden af ildstedet; hun havde forsøgt at træde i det for at slukke det, men ilden havde alt for godt fat, og hun løb derfor ud og gjorde anskrig. Hun bekræftede, at Karen Olsdatter var inde hos hende, da ilden blev opdaget. Endelig blev den sigtede Karen Olsdatter afhørt. Hun havde intet at indvende mod vidnernes udsagn, men hun kunne ikke forstå, at »ded lided lintou der ickun var saa at sige en Nævefuld hvilcked hun hafde sat omvundne sted og indsvøbt i en Trøje« kunne være årsag til branden. Der fremkom ikke yderligere oplysninger i dette retsmøde, hvorpå de fremstillede blev hjemsendt.

Forvalter Lowson refererede sagen for amtmand Gram og forespurgte, om der skulle rejses tiltale mod Karen Olsdatter eller sigtelsen skulle frafalde. På grund af brandens voldsomme omfang, blev det besluttet at rejse tiltale mod Karen Olsdatter for brandstiftelse ved uforsigtighed. Hun fik beskikket prokurator Michel Holst som forsvarer. De følgende retsmøder bragte intet nyt i sagen. Den sigtede kunne kun sige, at hun »laae udi Margrete Christophersdatters bageoun da Ilden antendtes og vidste ikke deraf førend Margrete kaldte paa hende«; hun var derfor af den tanke, at hvis ilden var opstået i hendes hus, måtte den være påsat af skarnagtige mennesker. Forsvareren påstod derpå frifindelse. Dommen blev afsagt i retsmødet den 8. februar 1748. Det hedder i dommen, at efter de fremførte forklaringer og vidneudsagn »kand Retten her af ei anded Skiønne end at Karen Ollufsdatter ej saa forsigtig som saa burde har omgaaedes med Ilden paa sit Ildsted og at en gnist af samme Ild maae have væred kommen til lintoued og tændt Ild i samme efter at hun var gaaen derfra, hvor af denne Ulychelige Ildebrand har reist sig og taged overhaand og derfor Kiendes for Ret, at fornefte Karen Ollufsdatter som dend der eier noget at gielde Skaden igien med bør for slig begangne Skødesløshed sig selv til straf og andre til Exempel og afskye i følge lovens 6te bogs – 19 Cap. 2 f.f. straffes med fengsel og arbeide i Spindehused i sex Maaneder, saa bør hun og betalle dend paa hendes arresteres forpleining og Processes anvendte og paagaaende Omkostning skadesløes om hun dertil noget eier«. Dommen er underskrevet af byfoged Jens Michelsen og otte domsmænd. Karen Olsdatter bad om formildelse i dommen, men ønskede den dog ikke for en højere instans. Hun kunne ikke erkende sig

skyldig og erklærede, at hun intet ejede udover, hvad hun stod og gik i.

Hermed endte retssagen om branden og dens opståen. Der er næppe tvivl om, at retten fandt frem til den rigtige årsag: uforsigtighed og skødesløshed ved ildstedet. Intet tyder på, at branden med forsæt skulle være påsat af Karen Olsdatter, og det har retten da heller ikke ment; i så fald var hun ikke sluppet med et halvt år i spindehuset.

Når branden fik det voldsomme omfang, som tilfældet var, skyldes det flere årsager. Ilden udbrød i et hus, der lå i det sydvestlige hjørne af byen, og da det den pågældende dag blæste ret kraftigt, og vinden tilmed blæste fra syd-sydvest, sprang flammerne hurtigt fra hus til hus. Bortset fra indskriften på ildebrandstavlen i kirken »Ved synden vind . . .« foreligger der ingen oplysninger om vind og vejr i Stenløse den 19. september, men fra fregatten »Raae«, der samme dag lå i Øresund, er bevaret skibets logbog, hvori er noteret, at vinden den pågældende dag blæste ret kraftigt fra sydvest.

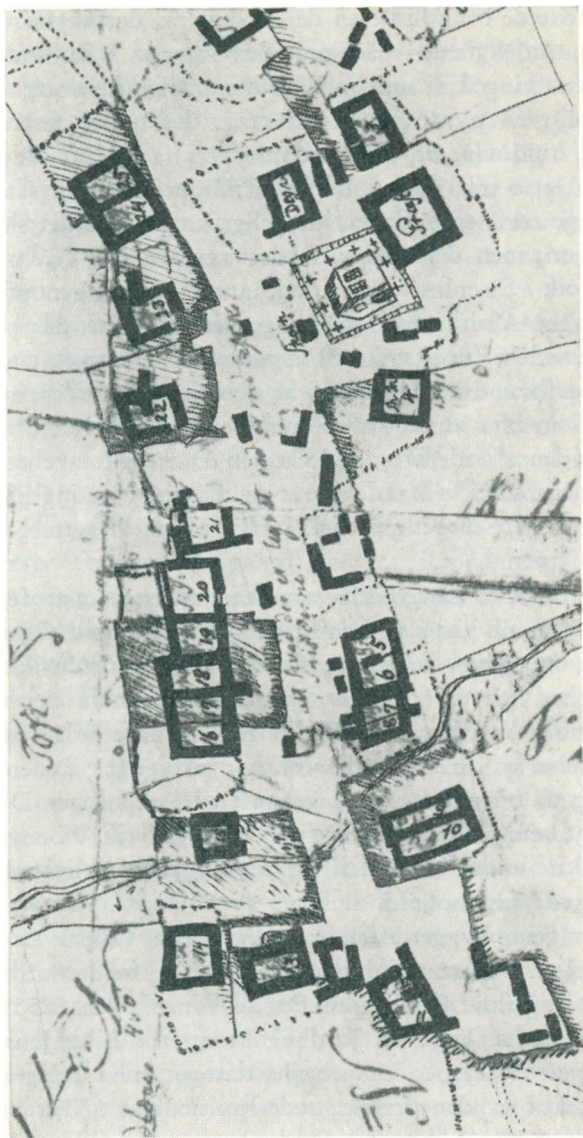
Dernæst lå husene i Stenløse - som i de fleste andre landsbyer før udskiftningen - meget tæt sammen. På udskiftningskortet over Stenløse, der er tegnet 1782 af landinspektør A. Juul, ses dette endnu tydeligt. De nedbrændte gårde og huse blev næsten alle opført igen og på samme plads som før branden, så selv om kortet er udarbejdet mange år efter den store brand, giver det et udmærket indtryk af ejendommenes placering i den tæt sammenbyggede by ikke mindst i den sydvestlige del.

Endelig gav al den indavlede sæd fra sommerens høst rig næring til ilden.

Under retssagen var der både fra amtmand Grams og forvalter Lowsons side truffet foranstaltninger til at hjælpe de mange brandlidte både med afslag i de tyngende skatter og afgifter, bygningshjælp til gårdenes og husenes genopførelse og hjælp til nyt foder, hvorimod der ikke blev givet nogen erstatning for de brændte personlige ejendele, bohøve m. v.

De husvilde bønder og husmænd og deres familier er formentlig blevet indkvarteret hos bekendte efter branden, men det gjaldt om så hurtigt som muligt at få sat dem i gang med genopbygningen, så de kunne have tag over hovedet til den tilstundende vinter.

Allerede et par dage efter branden skrev amtmand Gram person-

Del af udskiftningskortet fra Stenløse, tegnet af landinspektør A. Juul 1782

ligt til Frederik V's overhofmarskal, den bekendte greve A. G. Moltke, og anmodede ham om at foranledige, at man til bygningshjælp skænkede de brandlidte en del af det træ, der havde været anvendt ved højtideligheden på Frederiksborg slot i forbindelse med Frederik V's salving d. 4. september. I den mellemste slotsgård havde der været rejst en pyramide af fyrretræ, der under festen sprang med rød og hvid vin, og som ved mørkets frembrud blev festligt illumineret. Dette træ, mente amtmand Gram, ville nu efter festen ikke indbringe ret meget til den kongelige kasse, hvis det skulle sælges på auktion, men derimod ville det være en stor hjælp for »de afbrændte Folk i Stenløse«, hvis de kunne få det til genopførelse af deres bygninger. Moltke forelagde sagen for kongen, der bifaldt at bønderne i Stenløse fik skænket tømmeret fra salvingsfesten.

Blandt de afbrændte bygninger var den gamle privilegerede kro - hus nr. 6 - som blev drevet af Maren Bendtsdatter, enke efter den året før branden afdøde kromand Casper Andreas Langebech.

Den privilegerede kro havde været en ret stor bygning på 45 fag; den angives at være meget gammel. I årlig afgift til ryttergodssessionen svarede kroen 13 rdl.

For Maren Casper Langebechs var branden en katastrofe, og hun sendte kort efter ulykken en bønsskrivelse til amtmand Gram, hvori hun anråbte om hjælp for sig og sit lille barn, da hun ikke havde nogen mulighed for at forsørge sig, nu da kroen lå i aske. I sin skrivelse minder kroenken om, at kongen og hans følge plejede at benytte Stenløse kro, når herskaberne var på vej fra København til Jægerspris og på hjemvejen fra Jægerspris til København. De kongelige plejede at betæ på kroen og skifte heste; Frederik V benyttede sig af Stenløse kro under turene til og fra Jægerspris, hvor han som kronprins havde fast ophold.

Kroen blev genopbygget efter branden. Maren Casper Langebechs ægtede 1748 Lars Joensen Gad, der var søn af byfogden i Slangerup, men han overtog ikke privilegiet. Da krokonen døde 1753, giftede Lars Gad sig med en pige fra Jordhøj, Margrethe Eiler Jensen, men privilegiet overtog Casper Langebechs datter, Anna Langebech, og ved hendes død blev den privilegerede kro nedlagt 1778.

Da vejen fra København til Frederikssund samtidig var blevet indgrøftet og reguleret, så den ikke mere gik igennem Stenløse by, men fik sit nuværende forløb nord om den gamle del af byen, blev

rettighederne til at holde kro overdraget til fogedgården, Skibstedgaard, i Veksø, der nu kom til at ligge mere bekvemt som bedested for de vejfarende.

Den nuværende Stenløse kro stammer fra o. 1840.

Kroenken var ikke den eneste, der klagede sin nød efter ulykken. Både præsten og degnen besværede sig over, at branden havde påført dem store tab, som de nu søgte erstatning for. Ganske vist var hverken deres bygninger, præstegården og skolen, eller deres indbo blevet berørt af branden, men deres naturalieindtægter blev ikke ydet, da de fleste af de skadelidte var ude af stand til at svare det, der var pålignet dem.

En måneds tid før branden havde præsten, Jacob Muus, sendt amtmanden en klage over bønderne i Stenløse, fordi det var ham umuligt at få bønderne til at møde til pligtarbejde på præstegårdens jord, hvor de skulle hjælpe med til at meje og binde kornet. Det blev pålagt forvalter Lowson at drage omsorg for, at bønderne opfyldte deres forpligtelser, men efter branden var det galt igen, denne gang med naturalieydelse.

Skolelærer Thomas Wiingaard, der var kommet til Stenløse i maj 1747, satte sig gang på gang til skrivepulten for at skrive bønskrivelser og klager til myndighederne i Frederiksborg både for sig selv og for andre, der var mindre skrivekyndige. I sit eget andragende, hvor skoleholderen i øvrigt oplyser, at han har nogle og fyrrer børn i skolen, klager han over, at flere af de brændte gårde ikke havde fået afleveret de pligtige skolefurager inden branden, og nu havde skyldnerne ikke noget at aflevere til ham. Der skulle fra de otte brændte gårde svares 60 lispund og $7\frac{1}{2}$ pund hør samt 60 lispund og $7\frac{1}{2}$ pund halm, idet der var pålagt hver enkelt gård at svare det samme antal lispund, som den pågældende ejendom var sat i hartkorn til. Ingen af bønderne havde afleveret halm og kun tre af dem havde leveret i alt 17 lispund hør. I denne anledning anmodede skolelærer Wiingaard om, at der måtte bevilges ham penge til at indkøbe det manglende for. I forhold til de samlede tab er lærerens manglende foder ret uvæsentligt, men dog alvorligt nok for ham. Han havde så sent som i sommerens løb anskaffet sig flere kreaturer, men stod nu og manglede foder til sine dyr, og da de brandlidte bønder ikke kunne aflevere det, de skulle, anmodede han om et tilskud til indkøb af foder på 3 Rdl.

En klage lidt ud over de sædvanlige blev sendt til amtmænd Gram fra skrædder Jens Andersen. Da brevet i sin form er karakteristisk for de skrivelser, skolelærer Wiingaard hjalp beboerne med, og da det indeholder skrædderens usædvanlige tilståelse om at have narret ryttergodssessionen ved at opgive sit hus mindre, end det var, gengives det her i sin helhed:

»Højædle og Høy Velbaarne Herre
Hr. Geheimeraad og Amtmand
von Gram

Naadige høybydende Herre.

Deris Excellences stoere Naade og udsigelige Veldedighed imoed hvær nødtrængende som anraaber Deris Excellences hielp er vitterlig nock i blandt alle Og saa kiendelig I lige troe og haab underkaster jeg mig fattige Mand under Gud og Deris Excellences forsorg der baade vil og kand gifve mig det jeg beder om som jeg først maae saa vel som andre fleere Nødlidende her i Byen veemoedelig beklage for Gud og voris Naadig høye Øfrighed at Ilden som en gloende Fane i et Øyeblik svevede over Mit gandske Huus og hiem Gods og Formue og blef oprørt udi Aske altsammen tilligemed dend vel-signe Underholdning det jeg før hafde forsiunet mig med for min Hustru og smaae umyndige Børn i blant hvilcke mine børn er dend ældste af mine Sønner vandfør. Da det flux lider imoed denne lange kolde Vinter Og jeg intet har at give mine børn til Spising; langt mindre noget Huus værelse at holde os under. Som jeg tilforn hafde Kongens Fæste Huus som bestoed af 21 Fag, da jeg før i min Eenfoldighed icke torde anmelde. for Velædle Hr. Forvalter meere end 7 Fag hvorforre jeg nu i min fattigdom fordrister mig at tilbede mig Deris Excellencis Naade om jeg maatte indskrifves tillige med andre at faae noget til hielp at bygge mit Huus op med igien for uden jeg underdanigst gierne vilde tilbede mig Deris Excellencis fromme Hiertelaug at jeg ringe fattige Huus vilde Mand maatte blive benaadet og bønhørt at faa et tingsvidne her paa Hillerøds bye og bircketing det jeg ved Eed med Vidner vil Sandhed forsickre dette mit Klagemaal. Og som jeg nu ingen ved uden Gud og Deris Excellence at forlade mig paa er det jeg inderlig i dybeste Underdanighed maa banke med Haabets Hammer paa Deris Excellencis fromme Hiertes Dør at jeg maa erlange Deris Excellencis Høy formaende Interesses-

sion og Befaling Gud selv der for igen vil være Deris Excellencis
stoere Løn Det jeg Iidelig og altid skal ihukomme i mine bønner som
og forbliver

Deris Excellencis
Høy Ædle og Velbaarne Herres
Underdanige og ringeste Troe Underdanner
Jens Andersen
Huus Mand.«

Steenløse d. 18. October 1747.

Ved gennemgangen af amtmandens korrespondance, rentekammerbrevene og ryttergodsdistriktets jordebogsregnskaber får man et udmærket indtryk af, hvad værdien af det brændte efterhånden løber op til. I jordebogsregnskaberne er omhyggeligt gjort rede for, hvad det vil koste at genopføre gaardene og husene, forarbejde nye redskaber, skaffe bønderne korn til udsæd og foder m. m. m.

Forvalter Lowson gjorde i sin første indberetning til amtmanden opmærksom på, at der straks behøvedes følgende til at afhjælpe den værste nød: Pengeforskud 860 rdl., 50 tdr. byg, 50 tdr. rug, 60 tdr. havre, 76 læs hø og 76 læs halm. Dertil kom, at der skulle skaffes træ, så bønderne og husmændene kunne få deres bygninger under tag inden vinteren for alvor satte ind. Det var i tømmer til bindingsværk og tækkekæppe opgjort til 900 egestolper a 4 alen, 900 syller, 200 læs bøgestøjler og holer, 9500 tækkekæppe samt to hele egetræer og fire bøgetræer til andet gavntræ.

På amtmandens forespørgsel om fremskaffelsen af tømmeret til de mange bygninger henviste rentekammeret til den kongelige jægermester Carl Christian von Gram, der var broder til amtmanden. Men hofjægermesteren måtte med beklagelse meddele, at de kongelige skove ikke kunne tåle en så stærk hugst, som var nødvendig for at skaffe egetømmer til beboerne i Stenløse. Han foreslog derfor, at man skulle genopføre de afbrændte gårde og huse af fyrretømmer, hvilket rentekammeret dog på ingen måde ville gå med til, da man ikke anså det for at være solidt nok til bygningstømmer.

Jægermester Gram henviste derpå rentekammeret til Svenstrup gods ved Ringsted, hvorfra man formentlig kunne få leveret egetømmer, og det blev straks pålagt forvalter Lowson at indhente til-

bud samt gøre beregninger over vejlængden mellem Svenstrup og Stenløse.

Herren til Svenstrup, greve von Oertz, der er kendt fra den årelange skilsmisseproces med sin tyve år ældre hustru, Marie Svane, et barnebarn af Københavns biskop, Hans Svane, var ikke meget medgørlig. Han ville slet ikke sælge mere egetræ fra sine vidtstrakte skove. Han afviste med den begrundelse, at alt var lovet bort. Da forvalter Lowson samtidig oplyste, at det ville blive en urimelig lang vej for bønderne at køre, da der var 16 mil fra Stenløse til Svenstrup og tilbage, måtte man opgive at få tømmeret fra Svenstrup gods.

Fra den velhavende og ansete købmand Poul Lemming i Frederikssund kom uopfordret tilbud om at levere de nødvendige bygningsmaterialer, men hans priser har været for høje, for hans tilbud ses ikke at være accepteret. Derimod arbejdede amtmand Gram energisk videre med sagen, og han foreslog rentekammeret, at man i første omgang skaffede tømmer til gårdene, hvilket kun ville beløbe sig til 600 egestolper a 3½ alen, 600 løsholter eller sylletræer a 3 alen, 100 læs støjler og holer, 7000 tækkekæppe samt egetræ til 3 vogne, 9 plove, 9 harver og 4 tromler. Man skulle så lade være med at genopføre fæstehusene, da det efter amtmandens opfattelse var »meere Byen til Skade at dend med saa mange Fæstehuisse opfyldes hvoraf der desuden endnu findes et temmeligt antal«. Amtmand Gram fastholdt, trods sin broders afslag, at dette træ kunne skaffes fra de kongelige skove, og han begrundede det med, at der i Lille Dyrehave og i Præstevangen ved Frederiksborg fandtes adskillige udgåede eller toptørrede egetræer, som ikke var for gode at fælde til bygningstømmer. Endvidere henviste Gram til kirkeskovene, hvor der også kunne findes træer, der var tjenlige til at blive fældet. Rentekammeret gik ind på amtmandens forslag og meddelte, at man ville anmode hofjægermesteren om at foretage det videre fornødne.

Bygningstømmeret og de øvrige materialer var kun en del af hjælpen til de brandlidte bønder. For at få rettet deres økonomiske forhold op igen måtte man tage stilling til forfaldne skatter og afgifter samt hjælp med korn til foder og udsæd. På grund af de almindelige dårlige økonomiske omstændigheder var en stor del af bønderne i restance både med skatter, afgifter og naturalieydelse. For at få forholdene normaliseret måtte man simpelthen eftergive de indtil branden opståede restancer, der drejede sig om ganske anseelige beløb.

I rytterholdspenge, d.v.s. de afgifter, der var pålagt bønderne at betale i stedet for at stille ryttere på distriktet, var det kun 3 rigsdaler, men i contributioner, d.v.s. de almindelige matrikelskatter var det henved 80 rdl., og i de såkaldte jordebogsindkomster, d.v.s. landgilde, tiendepenge, gærdepengge, gadehuspenge m. v., var det 57 rdl. Hertil kom 33 tdr. byg og 27 tdr. havre til udsæd. Alt dette måtte rentekammeret godkende og bevilge. Da der ville gå en rum tid, inden bønderne igen var kommet økonomisk på fode, blev der ligeledes bevilget dem frihed for alle skatter, skattekorn, landgilde, huspenge, kroholdsafgifter m. m. i tre år. Omregnet i naturalier udgjorde det 232 tdr. 6 skp. rug til 11 mark pr. td., 263 tdr. 4 skp. byg til 8 mark pr. td., 290 tdr. havre til 4 mark pr. td. samt 90 læs hø til 8 mark pr. læs, eller i alt 1088 rdl. 4 mark. Her er således tale om ganske betydelige beløb, der blev unddraget den kongelige kasse. Men den øvrige hjælp var også omfattende. Dog kunne rentekammeret ikke godkende alle forhold, og en del andragender blev kraftigt nedskåret. Til fødekorn for bønderne og deres husstand havde forvalteren indstillet, at man bevilgede 4–6 tdr. rug og 4–6 tdr. byg, i alt 50 tdr. af hver sort, men det blev nedskåret til kun 27 tdr. Til udsæd bevilgedes 55 tdr. rug, samt til vinterfodring af dyrene blev godkendt 54 læs hø og 54 læs halm. Til hestene blev ansøgt om 60 tdr. havre fra magasinerne på Frederiksborg og til tækning blev søgt om 2 læs langhalm pr. fag, eller i alt 650 læs. Da bønderne ikke selv var i stand til at udsæve egetræet, blev der bevilget dem 40 rdl. i savskærreløn. Til indkøb af fyrretømmer 280 rdl. og til vårsæd til næste års udsæd blev tilladt 77 tdr. byg og 88 tdr. havre. Samlet under et blev disse friheder i alt 82 tdr. rug, 137 tdr. byg, 115 tdr. havre, 54 læs hø, 54 læs halm samt i penge 460 rigsdaler.

Et par af bønderne var allerede før branden i svære økonomiske vanskeligheder. Gårdmand Morten Madsen havde længe stået på »svage fødder« og havde pådraget sig de største restancer. Der var vel ingen tvivl om, at han trods hjælpen igen ville komme i uføre, men da man ikke ville risikere, at befolkningen beskyldte myndighederne for ubarmhjertig fremfærd mod bonden, blev han ikke sat fra ejendommen, hvad han ellers var indstillet til.

En anden gård beboedes af Lars Andersens enke, der sad alene tilbage med fem små børn, og der var ingen udsigt til, at hun ville blive gift igen, da ingen karl ville overtage en gård og en kone, når der

fulgte fem småfolk med. Forvalter Lowson var inde på tanken at dele gården mellem naboerne, men man kunne ikke godkende dette, da det stred mod »christen medlidenhed«, og enken fik lov til at blive på stedet.

Ligesom amtmanden var forvalter Lowson inde på den tanke, at undlade at genopbygge fæstehusene. Lowson siger herom i sin indstilling til ryttergodssessionen: »Som denne Ildebrand er kommen af et Gadehuus og jeg ikke seer det de mange huuse som her paa Districtet ere opbygte ere til saa stoer nøtte, thi paa dend ene side maa de leve af Gaardmændene som paa de fleste stæder derved svækkes og paa den anden side tager saadanne Huusmænd andre Familier og Inderster ind til sig, saa der vel undertiden paa et Gadehuus paa 6 a 7 Fag findes 3 Partier, hvilke hver har sit separate Ildsted og ofte som er saa farligt, at Ildsvaade derved maae befrygtes saa siden der i Steenløse foruden de nu afbrændte er 14 Gadehuuse som iblandt 17 Fæstere og Huusmænd er deelt, meener jeg disse kunde være nok i dend bye og at de 7 afbrændte Gadehuuse . . . ikke behøvede at opbygges«.

De fleste fæstehuse blev dog alligevel opbygget - trods amtmandens og forvalterens betænkeligheder. Rentekammeret pålagde dem begge at drage omsorg for, at alle afbrændte steder blev forsvarligt genopbygget og sat i stand, så beboerne igen kunne svare de skatter og afgifter, der påhvilede dem.

Nils Gustafsson.

KILDER:

Arkivalier:

Frederiksborg Amts Arkiv: (Landsarkivet for Sjælland m. v.):

Kopibog over erklæringer og breve til Rentekammeret 1745-51.

Kopibog for kongelige Reskripter og Resolutioner 1736-62.

Kopibog indeholdende allerunderdanigste Breve til Rentekammeret 1745-51.

Partikulære Breve 1746-50.

Krigsskatjordebog 1718.

Justitsprotokol for Hillerød Købstad og Frederiksborg Birk 1738-48 (LA).

Frederiksborg Ryttergodsdistricts Jordebogsregnskab 1747-1748 (RA).

Frederiksborg Distrikt. Stenløse Kirkes Regnskab 1. maj 1747 - 1. maj 1748 (RA).

Trykte kilder:

C. Carstensen: Vigø Sogns Historie. 1884.

Danmarks Kirker (Nationalmuseet udg.). Københavns Amt I. 1944.

Vald. Seeger: Fra Frederiksborg og Kronborg Amter. Fra Kulsvierlandet II. 1931.

A. Sundbo: Frederikssund og Købstaden Slangerups Historie I-II. 1931-37.

ANDEN GENERATION PAA FREDENSBORG

Dr. phil. *Jan Steenberg*, der i en Aarrække har arbejdet paa et større Værk om Fredensborg Slots Historie, har overladt »Kultur og Folkeminder« følgende Afsnit af sin Bog.

Ved Efterretningen om Frederik IV's Død den 11. Oktober 1730 klædtes Fredensborg Slotskirke i Sorg. Det sorte Klæde paa Alter og Prædikestol mindede om, at den første store Bygherre nu var borte. Kort efter, i Begyndelsen af December, gik en Klejnsmed og hans Svend rundt i alle Gemakker og Korridorer for at renovere og smøre Laasetøjet »før Hans Majestæts Ankomst«. Fredensborg stod saaledes parat til at modtage sin nye Hersker.

Kong Christian VI var ikke af samme Sind som sin Forgænger. Han havde sin egen Ærgerrighed, byggede andre Slotte paa andre Steder, og Fredensborg var jo ikke hans Værk, rummede tillige saa mange Minder om den Kvinde, der havde stillet hans højtelskede Moder i Skyggen, og hvis Initialer han mødte overalt, det sammenslyngede AS over Portaler, paa Kaminindfatninger og i Gipslofternes Stukkaturer. Hans første Regeringshandling med den tilhørende Omdannelse af Gehejmekonseilet sigtede direkte mod Dronning Anna Sophie og kom med en Pludselighed og en Voldsomhed, som var de Frugten af en længe tilbagetrængt Forbitrelse. De nye Mini-stre valgte han ud fra dette Motiv, og deres Navne var endnu langt ned i Tiden knyttet til Stuerne i det store Kavalarhus, som Kongen straks efter sin Tiltrædelse lod opføre ved Ridebanen. De lagde villigt Navn til Udrensningen. Dommen faldt, Dronning Anna Sophie blev forvist til Clausholm, og paa Fredensborg, der paa en Maade var hendes Morgengave, kom hun aldrig mere.

Episoden røber en Beslutsomhed og en Handlekraft, der staar i mærkelig Modsætning til det Billede, Historikerne ellers har dannet sig af Kongens Personlighed. Edvard Holm har fremdraget en saare karakteristisk Udtalelse af Christian VI, hentet fra et Læg, hvori Kongen noterede en Række Randbemærkninger til Amelot de la Houssaies: Les annales de Tacite; han skriver her: »Der er en Veltalenhed i Mine, Gestus og Holdning, som tit gør stærkere Virkning end de største Taleres Ord. Da Undersaatterne mindre lægger Mærke til det, en Fyrste siger, end til den Maade, hvorpaa han ytrer det, gør alt det han siger, Virkning, hvis han siger det med Majestæt. Han bør tale, ikke som en Mand, der har Brug for at overbevise, men som en Mand, der har Retten til at befale og Midlerne til at blive lystret.« Det var netop alt det, Christian VI mindst af alt formaaede, tilføjede Edvard Holm stilfærdigt med Tanken henvendt paa Kongens uanselige Ydre og lidet melodiske Stemme. Vi maa dog her protestere. Den lærde Historiker, der vidste alt om Regeringskriser og udenrigspolitiske Intriger, havde Tanken hæftet paa Dynger af Papirer, der samlet giver Christian VI's Regerings Historie, men han glemte Rammerne om alle disse Begivenheder, de store Slotte, som blev rejst i Kongens kortvarige Regeringstid. Var Kongen spinkel af Bygning og kejtet af Væsen, saa talte han dog til sit Folk gennem sine Bygninger saa tordnende majestætisk som ingen anden dansk Monark hverken før eller senere. Derfor er hans Stilling i dansk Kulturhistorie urokkelig, hans Bedrift uvurderlig og aabenbar for alle. Dyrt havde det været at bygge saa meget, som Christian VI og Dronning Sophie Magdalene gjorde det; men mange Hænder blev beskæftiget, og Landet fik en Tilførsel af store kunstneriske Aktiver. Dyrt, men Kultur lader sig ikke altid maale i Penge. Det havde Kongen vistnok Forstaaelsen af, og hans Dronning ikke mindre. Da hun 1746 skrev sit Testamente og med god Grund og megen Bekymring tænkte paa alle de Penge, Hirschholm Slot havde kostet og ogsaa i Fremtiden vilde koste, jog hun Ængstelsen for Slottets Fremtid paa Flugt med et Skuldertræk og en Bemærkning om, at »... hübsche Gebäude doch einem Lande Ehre machen.« Skønne Huse gør Landet Ære, og ogsaa Bygherrerne vil faa Del deri. En ond Skæbne har ramt de to største Bygninger, der blev rejst i den danske Højbarok, Hirschholm og Christiansborg. Om de stod der i Dag, vilde Christian VI's og Sophie Magdalenes Eftermæle være mere nuanceret og

holdt i blidere Tonarter, end det nu er Tilfældet i de gængse Historiebøger.

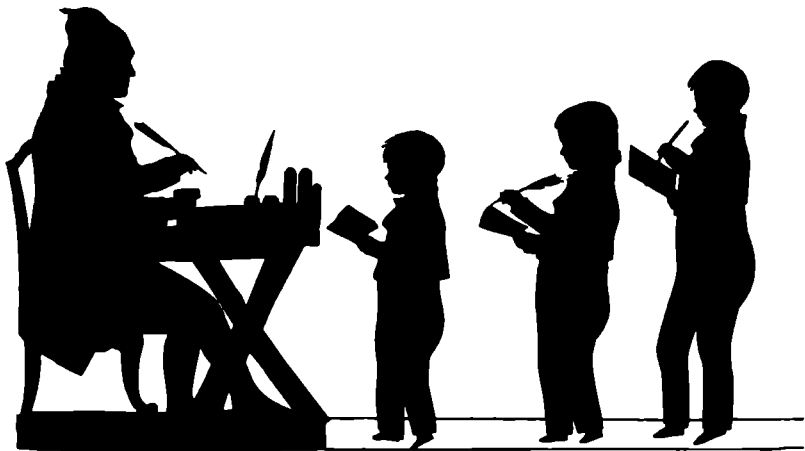
Det var at vente, at Fredensborg under dette Kongepar maatte føre en Skyggetilværelse; men det skete ikke, i hvert Fald ikke straks. Saalænge der byggedes og ombyggedes paa Hirschholm, var Fredensborg velegnet til Hoffets Sommerferie og blev til Stadighed stærkt benyttet lige til Udgangen af Aaret 1737. Da holdt Besøgene brat op, og man sætter ofte dette i Forbindelse med Markgrevindens Død. Dronning Sophie Magdalene, der var saa nært knyttet til sin Moder, skulde efter dette Dødsfald, der indtraf paa Fredensborg i September 1737, have nægtet at komme her oftere. Maaske der er lidt Sandhed heri; men det har nok vejet lige saa tungt, at Hirschholm nu igen kunde beboes, og at det var ved at tage en Form, der var et Fyrstepar værdigt, medens Fredensborg stadig var et meget lille Slot, kun egnet for en lille Hofholdning. Det blev derfor i hele Resten af Christian VI's Regeringstid beboet af Dronningens Søster, Sophie Caroline af Ostfriesland. Der blev saaledes ikke Vakance, og Hirschholm var jo ikke længere borte, end at de kongelige og fyrstelige Herskaber nemt kunde aflægge Visitter hos hinanden.

Man kunde ogsaa tro, at det store Byggeri andetsteds maatte trække saa haardt paa Pengene, at der ikke blev noget til overs for Fredensborg. Men det gik nærmest lige modsat. Det er i denne Tid, at det store Kavalershus ved Sydsiden af Ridebanen blev bygget, en virkelig effektiv Øgning af Slottets Kapacitet. Det var ogsaa under Christian VI, at Slottets øvre Stokværk blev forandret fra at være Mezzanin til en fuld Etage, og ved samme Lejlighed kunde Thura give Slottets Fysiognomi et nyt og varigt Træk: de fire Æselører, de lange Skorstene, der siden da har flankeret Hjørnerne paa Kuplens Overbygning. Der fortsattes med Indrettelsen af »den blaa Port«, i Parken kom der Lysthuse, og i Forgaarden byggedes et større Antal nye Nyttebygninger. Christian VI havde tilsyneladende fortsat, hvor Frederik IV havde sluppet.

Alligevel blev Tiden mellem 1730 og 1750 en mere stille Parentes i Fredensborgs Historie. I 1720'erne, da Fredensborgs glade Nybyggerliv prægedes af den frodige Anna Sophie, havde Slottet sin første Glansperiode. Den anden begyndte under Frederik V, da Dronning Juliane Marie blev den dominerende Personlighed. Ind imellem laa de 16 Aar under Christian VI og Sophie Magdalene samt Frederik

V's første Regeringsaar. Disse Aar gik ikke spørløst hen over Slottet, men Livet ved Hoffet var dæmpet, de store Fester var forbi. Christian VI og hans Dronning levede som Eremitter paa deres Slotte og følte sig bedst tilpas paa den Maade. Paa Fredensborg har Kongen dog dyrket Jagt, og Forlystelserne paa Hidsepladsen trivedes øjensynligt i bedste Velgaaende, men Tonen var stilfærdig og modest. Da Majestæterne 1733 kom hjem fra deres Tur til Norge, modtog den 10-aarige Kronprins dem paa Fredensborg med et Kæmpifyrværkeri, som der stod Gny om, og som Københavnerpressen refererede spalte-langt med samme sagkyndige Akkuratesse, der blev anvendt af Else David Skolemesters i Beretningen om den gloende Drage ved Roskilde. Men det har nok været en Undtagelse, og Stilheden bredte sig paany i den store Slotshave, hvor de hvide og frysende Figurer fik Gevandter for at dække deres Nøgenhed. Det er symbolsk for hele denne Tid, at den mest markante Begivenhed paa Fredensborg var Markgrevindens Død i 1737 og hendes natlige Ligfærd fra Slotskirken over Ridebanen og Forgaarden med brændende Fakler paa Vej mod Roskilde Domkirke.

Jan Steenberg

Dejn og Skolelærer Peder Rugaard i Græse Skolestue ca. 1818. De tre Dreng
er hans Sønner, den største Daniel Eiler Rugaard

FREM RAGENDE DANSKE BØNDER

For snart hundrede Aar siden udsendte D. E. Rugaard en Bog paa 488 Sider med Titelen »*Fremragende Danske Bønder* før og nu. Smaa Livsskildringer og Tidsbilleder«.

Paa Titelbladet anfører han et Ord af Cicero »Ogsaa under den simple Kjortel findes der ofte Visdom«. Af denne, nu meget sjældne, Bog skal her anføres to Skildringer fra Frederiksborg Amt. Men først et Par Ord om Forfatteren.

Daniel Eiler Rugaard var Nordsjællænder, født i Græse 1806 som Søn af Dejn og Skolelærer *Peder Andersen Rugaard*. D. E. Rugaard fik Lyst til at træde i Faderens Fodspor og kom paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han tog Lærereksamen 1827. I de følgende Aar var han Lærer forskellige Steder. Fra 1842 boede han i København, hvor han ernærede sig som Lærer i Skrivning og Regning.

Baade med Mund og Pen tog han ivrig Del i Tidens Drøftelser angaaende en Reform af Folkeskolen og en Forbedring af Lærernes Stilling. Han var ogsaa optaget af Politik, valgt som Folketingsmand i Mariagerkredsen 1852–54 og senere i Lejrekredsen. Han var skarp i Formen og savnede Evnen til at opfatte Politik som »det

opnaaeliges Kunst«. Han tilhørte Bondevennerne og var, hedder det, »en af Grundtvigianernes voldsomste Modstandere«.

1854 blev han dømt til Fængsel for Fornærmelse imod Arveprins Ferdinand, men blev benaadet af Kongen imod Ministeriets Ønske.

D. E. Rugaard, der døde 1875, redigerede Tid efter anden flere Blade, men indlagde sig varig Fortjeneste ved Udarbejdelsen af ovennævnte Værk. Udgivelsen af »Fremragende Danske Bønder« skete paa Rugaards egen Regning. Anden Udvej var der ikke. Bogen udkom 1871–72 i fem Hefter à 36 Skilling pr. Hefte (72 Øre) og betegner et uhyre Samlerarbejde, idet der efter mange af Skildringerne findes en udførlig Stamtavle. »Fremragende Danske Bønder« indeholder 50 Skildringer, deraf 16 fra Sjælland, 3 fra Lolland-Falster, 13 fra Fyn og Langeland, 15 fra Nørrejylland og 3 fra Sønderjylland. Fra Frederiksborg Amt er der tre, hvoraf vi i det følgende gengiver de to.

LARS JØRGENSEN

Gaardejer, Sognefoged i Udlejre

»En højt fortjent Bonde, som den store Verden aldrig har hørt omtale, men som dog ved sin Vandel og Virksomhed i Livet har fortjent et hæderligt Eftermæle; En af Bondestandens bedste Medlemmer, hvis Minde bevares i kjærlig og trofast Erindring af de Mænd, i hvis Kreds han levede«, om han end allerede har hvilet i henved 21 Aar i sin Grav, - en saadan Mand ville vi her stifte Bekjendtskab med, og derved bidrage til, at han ogsaa maa lære at kjendes og mindes af navnlig den danske Bondes store Kreds. Denne Bonde er den ovenfor nævnte, forhenværende Arvefæster *Lars Jørgensen* i Udlejre. Vi benytte ved denne hans Livsskildring de venlige Mindeord, som »Flere af Ølstykke Sogns Beboere«, hans Sognemænd, lode indføre ved hans Dødsfald i Amtets Tidende, samt en Skildring, der senere indførtes i »Nekrologiske Samlinger«, idet vi fuldstændiggjøre samme med endel biografiske og andre Meddelelser, som vi have været heldige nok at indhente fra andre Sider. Inden vi imidlertid ville omtale *Lars Jørgensen*, anføre vi Følgende om den Familie, hvoraf han var udsprungen. Hans Bedstefader var en dygtig Skræder, der havde lært Haandværket i Kjøbenhavn og siden drev det i *Vexø By*, Annexet til Nabosognet *Stenløse*. Sønnen *Jørgen Andreasen* (født

1760, † 1819), der baade havde lært Faderens Haandværk og Agerbruget, erholdt ved Giftermaal med Gaardmandsenken Karen Olsdatter (født i Udlejre i Maj 1758, † 3. Januar 1832) en Gaard i Udlejre. Denne Jørgen Andreasen var en meget hæderlig Bonde. Han benyttede strax de Fordele, som Regjeringen i Slutningen af forrige Aarhundrede tilbød Befolkningen i hans Egn: han skaffede sig Arvefæste-Skjøde paa Gaarden, lod sine Marker omgjærde af levende Hegn og forbedrede paa enhver Maade sit Agerbrug. Han var saaledes den første Bonde, som i den Egn plantede *Kartofler* i Marken. Landhusholdnings-Selskabet paaskønnede flere Gange ved Præmier og paa andre Maader hans Virksomhed; ligesom ogsaa hans Kone engang belønnedes af samme Selskab for Husflid. Jørgen Andreasen var Sognefoged og Lægdsmand fra 1808 til sin Dødsdag. Dette Ægtepar avlede 4 Børn sammen.

Lars Jørgensen, der var den Ældste af det nysnævnte Ægtepars Børn, blev født i Udlejre den 28. Januar 1792. Faderen arbejdede tidligt paa at skaffe Drengen en saa god Undervisning, som det i de Tider var muligt at give en Bondesøn. Barnet blev saaledes sendt til Bedstefaderen i Vexø, for der at modtage Undervisning af en Lærer, som Bønderne holdt til deres Børn. Efter et 3aarigt Ophold her kom han tilbage til sin Fader, og besøgte nu Sognets Skole, indtil han første Søndag efter Paaske 1806 konfirmeredes i Ølstykke Kirke af Sognepræsten Bagger. Derefter forblev han i en Række af Aar i sin Hjemstavn, hvor han deltog i landlige Sysler. Da han var et livligt og opvakt ungt Menneske, blev det besluttet at sende ham til Skolelærer-Seminariet paa Jonstrup. Her ankom han som Elev den 1. Mai 1811. Af Breve til Hjemmet herfra ses det tydeligt, hvor kjært Opholdet paa Seminariet var ham, hvor taknemmelig han var mod sine Forældre og hvor vel han anvendte sin Tid. Dette sidste bestrykes ogsaa ved det Vidnesbyrd, der meddeltes ham, da han afgik fra Seminariet, thi med Hensyn til sine »Kundskaber og Færdighed i Undervisning« ansaa's han værdig til at erholde Karakteren »meget duelig«, ligesom hans »Forhold« i det Hele betegnedes som »meget rosværdigt«. Da han nu herfra vendte tilbage til Hjemmet, i Maj 1814, begyndte han at undervise Børn, men opgav dog snart dette for at kunne gaa sin Fader tilhaande ved Agerdyrkingen. I 1818 afstod Faderen, paa Grund af Svagelighed, Gaarden til Sønnen, med Løfte om, at han senere skulde bliver Ejer. Fra nu af optraadte han

saaledes som selvstændig Mand, og blev i mange Henseender et Mønster for Omegnen. Enkelte Træk fra hans tidligere Liv tyde hen paa, at han besad stor Forkjærlighed for Agerdyrkning: saaledes havde han engang i en Ferie, da han kom hjem fra Seminariet, listet sig til at besaa' 2 Tdr. Land med Kommen, og man blev senere meget overrasket ved denne hans Virksomhed. Da han nu selv havde faaet Gaard og Jord, fulgte han stedse fortrinlige *Driftsplaner*, benyttede med Forstand alle Forbedringer af *Agerdyrknings-Redskaber*, opelskede forskjellige nyttige Rodvæxter og *Kaalarter* og skaffede sig ved Træplantning en god Frugthave. Da hans Foretagender vare anlagde med Indsigt og lykkedes godt, vil man letteligt begribe, hvor velgjørende en Indflydelse Lars Jørgensen har maattet udøve paa Omegnens Beboere i landøkonomisk Henseende. Før 1818 var det almindeligt, at saasnart en Mand fik det sidste Neg i Hus, blev alt Kreatur sluppet løs; man opgav Ævret, som det hed, ligegyldigt om Naboen havde indhøstet eller ikke. »Nu har mine Bæster og mit Kvæg Lov til at gaa over hele Heropien« (Europa), sagde manges En af Datidens uoplyste Bønder. Han var den Første der i Egnen, der indført *Markfred*. For denne Foranstaltning maatte han imidlertid taale megen Miskjendelse og mange Krænkelser, og der henfik flere Aar, før Folk kunde indse Gavnligheden af Markfreden, men Miskjendelserne og Krænkelserne bar han ved denne som ved andre Lejligheder med ophøjet Sjælestyrke og høstede med en ydmyg og rolig Glæde den stille Løn, som den gode Bevidsthed skjænkede ham, naar han paa den velvilligste og uegennyttigste Maade havde været sine Medmennesker til Tjeneste. - I Aaret 1819 udnævntes han til *Sognefoged* og *Lægdsmand* og vedblev at røgte disse Bestillinger indtil sin Dødsdag, altsaa i den lange Række af 30 Aar. Den 7. September 1822 ægteviedes han i Snodstrup Kirke af Præsten Galthen til Pigen Johanne Margarethe Sørensdatter (født i Lille Rørbæk den 6. Septr. 1801, konfirmeret i Snodstrup Kirke af den nysnævnte Præst 1816, † 30. April 1864), en Datter af Arvefæster Søren Andersen i Lille Rørbæk (født i Ølstykke 1749, ægteviet i Snodstrup Kirke af Præsten Sepstrup den 26de Maj 1797, † . . .) og Hustru Ellen . . . (døbt 2. April 1764, † . . .). I dette sit Ægteskab blev Lars Jørgensen Fader til 4 Sønner og 4 Døtre, hvoraf 2 Sønner ere døde. Først den 10. Oktober 1825 fik Lars Jørgensen Arvefæste paa sin Gaard, der er skyldsats for gammelt Hartkorn 8 Tdr. 4 Skpr.

2¹/₄ Album, nyt Hartkorn 6 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. 2¹/₂ Album med et Areal af 53 Tdr. Land Ager og Eng. – Ved hans nidkjære Bestræbelser dannede der sig i Aaret 1834 en landøkonomisk Forening i Ølstykke Sogn. Denne Forening, hvis Medlemmer samledes om Vinteraftenerne til Samtale og Læsning, da der ved Gaver og Bidrag var bleven tilvejebragt en ikke ubetydelig *Laane-Bogsamling*, vedblev at bestaa, indtil en lignende Forening i Aaret 1843 blev stiftet for hele Amtet, dertil nærmest foranlediget af den af Boghandler Krog i Hillerød og Sognefoged, senere Landstingsmand Peder Hansen i Udesundby i 1840 oprettede »Sognefoged-Forening«. – Ved Christian VIII.s Tron-Bestigelse i 1839 var han Medlem af en *Lykønskings-Deputation* af Bønder fra Frederiksborg Amt, ved hvilken Lejlighed der af Ordføreren, den nysnævnte Peder Hansen, overrakte Kongen en af Lars Jørgensen forfattet Adresse, hvori Ønsket om Indførelse af »almindelig Værnepligt« djærvt udtaltes. Da Lars Jørgensen saaledes var en Mand, der besad ualmindelige Evner og Virkekraft, og i Indsigter var langt forud for Flerheden af sine Jevnlige, vil man ikke kunne undre sig over, at han, som allerede anført, som meget ung Mand var bleven udnævnt til Sognefoged og Lægdsmand, og ligesaa lidt vil det ikke vække nogen Forundring, naar man ser, at denne Mand, der maatte være vel skikket til at virke i Kommunens Tjeneste ogsaa i anden Henseende, strax efter Landkommunal-Forfatningens Indførelse i 1841, valgtes til Medlem af *Sogne-Forstanderskabet* for Ølstykke Sogn; han var saaledes Medlem af samme og endog dets *Formand* i Aarene 1842-48, ved hvis Slutning han nedlagde Formandsposten, nødt der til af sine mange Forretninger som Lægdsmand og af sit svage Helbred. Sognets Beboere og de stedlige Øvrigheder var lige enige om at rose hans Dygtighed, Nidkjerhed og Retsindighed i alle de nævnte Stillinger, og næppe har Nogen kunnet udføre Lægdsmands-Forretningerne med større Sagkundskab og Nøjagtighed end han, endog i de sidste vanskelige Aar under hans tiltagende Sygdom. »Med Mænd som Lars Jørgensen behøver jeg ingen edsvorne Medhjælpere«, hørte man ofte Sognepræsten at erklære. Hans mangesidige Virksomhed, der var saa rig paa Velsigelse, var just stor deri, at han søgte at fremme de smaa og stedlige Interesser; men mange af hans enkelte Handlinger, som hans Samtidige benyttede men ikke optegnede, ere, som saa meget Andet, svundne hen i Tidens henbrusende Strøm. En Retning af hans Virk-

somhed fortjener dog endnu at omtales. Han var i høj Grad begejstret for Oldsager, og Alt, hvad han selv besad, eller hvad han i Egnen kunde komme paa Spor efter, tilstillede han det nordiske Oldskriftsselskab, hvis Bestyrelse meget ofte har nævnet Lars Jørgensen i Udlejer som En af de Mænd, der tilsendte Selskabet ethvert Stykke af antikvarisk Værd.

Lars Jørgensen bevarede i sit Ydre Skikkelsen af en gammeldags Bonde: hverken med Hensyn til sin Bolig eller sin Klædedragt ønskede han at ansés for mere, end hvad han var ifølge sin Stand. Hverken hans Ydre eller hans Tale tydede paa, hvilken lys Aand der boede i ham. Men gav man ham et eller andet Spørgsmaal, landøkonomiske eller kommunale Sager vedkommende, at besvare, da forstod han med Pennen fortræffeligt at klare Sagen, og Ingen, som blot havde gjort et flygtigt Bekjendtskab med ham, skulde formodet, at han var istand til paa den Maade at udvikle sine Tanker. Med denne Klarhed i Aanden forbandt han en sjælden Uegennyttighed. Sognets Beboere søgte gjerne hans Vejledning, Raad og Hjælp, og saa' han sig istand til paa den ene eller den anden Maade at understøtte, undlod han det ikke. Denne sjældne Bonde - der sikkert, hvis han havde levet længere, vilde være bleven En af Landets kaarne Mænd - udaandede sit sidste Suk den 12. Septbr. 1849. Familien tabte i ham en trofast og omhyggelig Ægtefælle og Fader, Sognet tabte en retsindig, en sjælden oplyst, virksom og velvillig Mand. Hans Sognemænd med Præsten Møhl i Spidsen oprettede ham derfor et Gravmæle, der bærer den simple og velmente Indskrift:

»Din lyse Aand, Dit ædle Hjærte
Vil savnes tidt med stille Smerte.«

Ved hans dødelige Afgang vidnede »Flere af Ølstykke Sogns Beboere« offentligt blandt andet saaledes: »Hans Minde vil længe bevares for Alt det, han har virket ved Raad og Daad til Almenoplysning og Agerbrugets Fremme. Glemte skal han aldrig blive af dem, blandt hvilke han har virket saameget Godt. Velsignet være hans Minde!« - Til Opfyldelse af disse gode Forsætter og Ønsker ogsaa hos kommende Slægter ønskes og haabes, at denne Livsskilddring maa blive et Middel.

JENS PEDERSEN

Gaardejer i Udlejre

Den lille By Udlejre i Ølstykke Sogn har det Held at kunne fremvise for den store Bonde-Befolkning ikke blot den allerede nævnte *Lars Jørgensen* (Side 52), men ogsaa en anden meget oplyst og højt anset Bonde. Et saadant Held og en saadan Ære times vel yderst sjældent en saa lille By som den er. *Jens Pedersen* var den sidst antydede Bondes Navn. De vare Samtidige i deres jordiske Daad og Dont, og' et aandeligt Samfrændskabs Baand omslyngede dem saa fast og smukt, at deres Standsfæller i en videre Omkreds saa' med dyb Højagtelse op til dette Aandens værdige Tvillingepar, lyttede gerne til dets Raad og bøjede sig for dets Meninger. Ved Siden ad *Lars Jørgensen* bør *Jens Pedersen* derfor omtales. Begge disse Udlejre-Mænd vare en sand Pryd for Bønderne i den Egn, hvor de levede; paa hvem de med fuldgyldig Ret øvede stor Indflydelse og af hvem de mindes med sandt Venskab og Højagtelse.

Jens Pedersen blev født i Ølstykke den 22. Februar 1802 og kristnet den paafølgende 28. Febr. i Byens Kirke. Hans Forældre vare Gaardejer Peder Pedersen (døbt i Snodstrup Søndag efter Nytaar 1757, død i Ølstykke 2. April 1839) og Hustru Karen Olsdatter (døbt i Ølstykke 21. Søndag efter Trin. 1774, død 1829); de vare blevne ægteviede i Ølstykke Kirke 14. Decbr. 1800. Han var den Førstefødte af Forældrenes 2 Børn. Efter at være bleven konfirmeret af Sognepræsten Bagger i Ølstykke Kirke 1. Søndag efter Paaske 1818, lærte han Tømmerhaandværket, hvilket kom ham meget tilgode i hans senere Livsstilling, og hjalp derpaa i en længere Aarrække sine Forældre i deres Bondegjerning, hvorved han afgav de umiskjendeligste Beviser for, at han en Gang vilde blive en dygtig og paapasselig Bonde. Imidlertid døde Gaardejer *Jens Svendsen* i Udlejre (født 1784 i Søsum, død 5. Juli 1829), og efterat dennes Enke, *Karen Mikkelsdatter* (født 2. August 1797, konfirmeret i Snodstrup Kirke af Præsten Galthen 1813, død 2. Febr. 1864), havde hensiddet i Enkestand i noget over 3 Aar, indtraadte *Jens Pedersen* i Ægteskab med hende; de ægteviedes i Ølstykke Kirke 30. Oktbr. 1832 af Kapellan A. B. Hertel. Denne *Jens Pedersens* Hustru var en datter af Gaardejer *Mikkel Larsen* i lille Rørbæk (døbt 15. Febr.

1761, død 2. Novbr. 1838) i hans andet Ægteskab med Birthe Svendsdatter (døbt i Snodstrup 29. Oktbr. 1775, død 25. April 1828). Jens Pedersen fik i Medgift med sin huslige og dygtige Hustru, foruden en god Ejendom, tillige en lille Stifdatter, Karen Jensdatter (født 3. Decbr. 1827), men hans eget Ægteskab blev ikke velsigned med Livsfrugt. Paa Gaarden, der var skyldsæt for gammelt Hartkorn 9 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk., nyt Hartkorn 9 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk. 1 Album med et Areal af omtrent 100 Tdr. Land Ager og Eng, fik han Arvefæste den 26. April 1833.

Det Haab, som Alle havde gjort sig om Jens Pedersen som fremtidig dygtig og paapasselig Bonde, blev ikke beskjemmet nu, da han var kommen i en saa selvstændig Stilling, at han kun behøvede at lade sig lede af egen Indsigt og egen Vilje. Han rensede sine Jorder for Sten, afledte skadeligt Vand, forsynede Markerne med stærk Gjødningskraft, indførte hensigtsmæssige Sædskifter, saaledes som et godt og forstandigt Agerbrug fordrede det, lagde Vind paa stor Kartoffel-Avl, holdt en fortrinlig Kreatur-Besætning, med faa Ord sagt, satte sin Avling og Besætning i en udmærket Stand og Drift, og begyndte senere ogsaa at udføre flere Drainingsanlæg paa sine Jorder. Da hans Gaards Bygninger ikke vare saa hensigtsmæssigt indrettede, som det forekom ham, de burde være, ombyggede han dem alle med en saadan Indsigt og Omhu, at hans Gaard i mange Aar blev anset for at være den bedst byggede i en vid Omkredse og ofte toges i Øjesyn af andre Byggelystne.

Jens Pedersen havde i sine Ungdomsaar udvist en sjælden stor Læselyst, der aldrig sløvedes men tvertimod forøgedes i hans Manddomsalder; thi han havde den fuldeste Erkjendelse af, at Kundskab er Magt. Saa ofte der derfor levnedes ham Tid dertil, og en saadan Tid fandt han saa godt som hver Dag uden dog derved at forsømme sin egenlige Dont, beskæftigede han sig med boglige Sysler, og for at kunne tilfredsstille sin Tørst efter nyttige Kundskaber og at gjøre disse saa alsidige som muligt, anskaffede han sig Tid efter anden en Del gode Bøger, saa han tilsidst ejede og efterlod sig en udmærket Bogsamling, der endnu efter hans Død opbevares godt og længe vil staa som et skjønt Minde om hans fremadstræbende Aand og være navnlig hans nærmeste Efterkommere til megen Nytte og Fornøjelse. I denne sin Sands for boglig Sysse og i denne sin stadige Redebonhed til at anskaffe sig gode og nyttige Bøger, gjennem hvilke han ved

Selvstudium kunde udvide sine Kundskaber og klare sin Opfattelse, adskilte Jens Pedersen sig paa en øjensynlige Maade fra det store Flertal af sine Standsfæller.

Under sit senere politiske Liv foranledigedes han engang til at fortælle en Samtale, han en Del Aar tidligere (1846?) havde haft med en anden Bonde om Nyttens af god Læsning og den altfor gjængse Ulyst i Bondestanden til at anskaffe sig gode Bøger. Vi gengiver her Samtalen med Jens Pedersens Ord saa godt vi formaa efter Hukommelsen.

»Jeg (Jens Pedersen) sad i min Stue og læste i en Bog. Paa Bordet foran mig laa en anden ny Bog, der handlede om historiske Gjenstande. En Bonde – lad os kalde ham Hans Olsen – fra et Nabosogn traadte ind til mig. Efter at have bænket sig ved min Side, begyndte han omtrent følgende Samtale:

Hans Olsen (i det han tager den nye Bog i sin Haand): »Naa, nu har Du nok faaet Dig en ny Bog igjen, Jens Pedersen! Med Forlov at spørge: hvad har vel hun kostet?

Jens Pedersen. Den Bog har kostet lidt over en Rigsdaler.

Hans Olsen. Men hvad vil Du, Jens Pedersen! dog med alle disse hersens farlig mange Bøger? Du er jo dog kun Bonde, ligesom vi Andre, og skal ikke være Præst, og Pengene ere jo, Katten rive mig! alt for gode til at bruges til Bøger.

Jens Pedersen. Jeg vil af disse farlig mange Bøger, som Du siger, lære at blive mere indsigtfuld og klog paa mange Ting, end jeg nu er. Det er sandt nok, at jeg ikke skal være Præst; men en Bonde bør dog heller ikke være uden boglige Kundskaber, det fører Tiden med sig. Ved dem kommer man i Besiddelse af en Anseelse og Magt, som vi altfor længe selv ere Skyld i at have maattet undvære. Pengene ere derfor ikke, som Du siger, altfor gode til at bruges til Bøger; men de Fleste blandt os Bønder synes rigtignok at tro det.

Hans Olsen. Ja, Du maa sige, hvad Du vil, Jens Pedersen! Jeg bliver, Katten rive mig! ved mit, og siger, at jeg meget hellere vil have smukke Seletøjer og saadant noget, end nogle Bøger.

Jens Pedersen. Hver Ting til sit Brug. Men har jeg da ingen ordenlige og smukke Seletøjer? Og har Lars Jørgensen her i Byen ikke ogsaa smukke Seletøjer? Men desuden have vi ogsaa Lyst til at have nogle gode Bøger.

Hans Olsen. Ja, om Lars Jørgensen ville vi nu slet ikke tale. Det

er en anden Sag med ham, for han blev jo oplært til at skulle være Degn, og saa kan man ikke undre sig over, at han gjerne kjøber sig Bøger. Deri stikker Humlen, Farli!

Jens Pedersen. Nu er Du nærved at snakke hen i Vejret, min gode Hans Olsen! Sagen er for de Fleste af os til syvende og sidst den: Naar det gjælder om legemlige og andre timelige Fornødenheder, f. Ex. naar vi komme i Selskab med vore Jævnlige, saasom paa Markeds- og Torvedage, naar vi gjøre Gilder, naar vi ville have Noget at bære til Skue osv.; saa spare vi ikke paa Skillingen, og det have vi Lov til, Enhver efter Evne og Lyst, for det er ikke rart at være til hadefuldt Omtale af Nogen; men naar det derimod gjælder om aandelige Fornødenheder, f. Ex. om at kjøbe en god Bog – jeg mener ikke sådanne Bøger som Tistrands Historie, den om Markolfus, om Bonden i det russiske Dampbad osv., for saadanne Bøger ere noget sandt Vaas –, nej, jeg mener en virkelig god Bog, hvoraf vi selv og vore Børn og Tyende kunne beriges med gode og nyttige Kundskaber, ja saa ere Pengene ligesom groede fast i Lommen paa de Fleste af os; saa bryde vi os ikke om at være til haanlig Omtale af Folk udenfor vor Stand. Vil Bonden hævde sin Stilling i Samfundet med Ære, og siden Stændernes Indførelse er vor Stilling i Samfundet bedre end hidtil . . .

Hans Olsen. Vor Stilling er bleven bedre siden vi fik Stænderne, sagde Du. Det er den nu slet ikke efter min Mening, men hvad gjør ogsaa denne kalkunske Jørgen Pedersen fra Hjørlunde for os? Han sidder der oppe i Roskilde, putter sine 4 Rdl. om Dagen i sin Lomme – det er, Katten rive mig! en kjøn Dagløn – og gjør saa intet Andet, end at holde med de Store, efter hvad man fortæller. Gjør han andet den . . . ? Nej, var Du bare kommen til Roskilde i Stedet for ham!

Jens Pedersen. Jeg vil slet ikke fælde nogen Dom over Jørgen Pedersen; ja, var han her tilstede, vilde jeg ikke være bange for at sige ham min Mening rent ud, men rive ned paa ham, naar han ikke er her, det vil jeg ikke. Altsaa, jeg paastaar endnu en Gang, at siden Stændernes Indførelse er vor Stilling i Samfundet bleven bedre, og vil Bonden hævde sin Stilling i Samfundet med Ære, saa maa han ved Læsning berige sin Forstand med nyttige Kundskaber i forskjellig Retning, og han maa derfor ikke være saa treven som hidtil med at faae Næven i Lommen efter Penge til en eller anden god Bog. De Penge, han udgiver hertil, ere en Kapital, der vil give gode Ren-

ter for ham og hans Børn. Der har Du min Mening om Sagen.

Hans Olsen. Ja, Du er, Katten rive mig! dog en farlig Prokurator at komme op at nappes med. Du kan præke som den bedste Præst, og læser det ikke en Gang op af Papiret, saa der er jo ingen Fanden, der kan staa sig for Dig i Kjæven. Men jeg maa tilstaa, at der er meget sandt i hvad Du siger, min Ven, og naar vi nu en Gang komme sammen til Kjøbenhavn, saa kan Du nok være mig behjælpelig med at købe en rigtig god Bog, som jeg selv og Drengen derhjemme kan have Gavn af at læse i.

Jens Pedersen. Der har Du min Haand paa, Hans Olsen! at det vil jeg.

Hans Olsen. Og naar jeg saa faar Bogen i Lommen, saa gaa vi, Katten rive mig! ned sammen til en Vintapper.

Jens Pedersen. Aa ja, saamænd, for at klinke paa, at Du senere køber flere gode Bøger.

Bogen blev senere købt, Hans Olsen anskaffede sig Tid efter anden flere gode Bøger og bad tidt »Katten rive mig!« af Glæde over dem.

Jens Pedersen deltog i 26 Aar i sin Kommunes forskjellige Ombud og Bestillinger, saavel som ogsaa i flere af Amtets offentlige Anliggender. Navnlig skal det fremhæves, at han var Sogne-Forstander for Ølstykke Sogn i 6 Aar, nemlig fra Begyndelsen af 1842 indtil Slutningen af 1847 og i de 3 sidste Aar af dette Tidsrum som Formand i Forstanderskabet. Ligeledes var han Meddirektør ved »Frederiksborg Amts Landbo-Forening« fra Januar 1848 til sin Dødsdag, det vil sige i over 10 Aar.

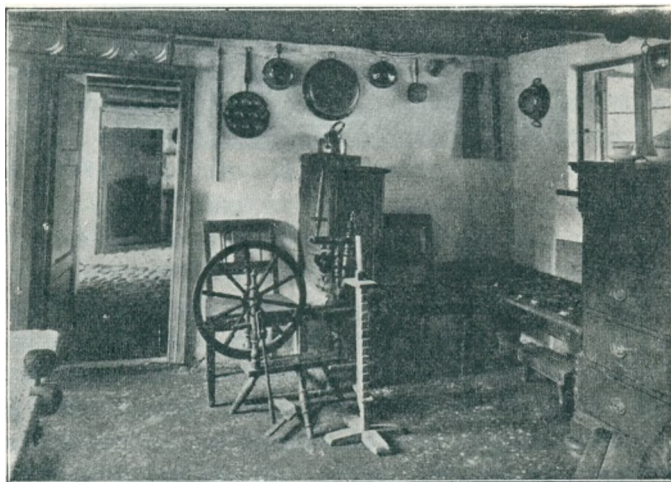
Ogsaa i det politiske Livs Tjeneste kom Jens Pedersen til at deltage, hvad der ikke var Andet, end man med Grund maatte vente. Han var en for oplyst og retskaffen Mand, til at hans Standsfæller ikke skulde have kastet deres Øje paa ham, naar Talen var om at vælge En af deres Midte til et stort politisk Tillidshverv. Han valgtes derfor den 30. Januar 1841 til *Suppleant i Østifternes Stænder-Forsamling* for 1ste Landdistrikt; men han indkaldtes aldrig i den derpaa følgende 6aarige Valg-Periode, da den Deputerede, Gaardejer Jørgen Pedersen i Hjørlande, ikke forhindredes i at give Møde i Roskilde Stændersal. Der var imidlertid forbeholdt ham et større politisk Tillidshverv, ikke blot en raadgivende men derimod en lovgivende Virksomhed. Da nemlig Rigsdagen, baade Folkethinget og

Landstinget, var bleven opløst den 19. April 1853 i Anledning af Arvesagen, og der i den Anledning foretoges nye almindelige Valg til begge de lovgivende Kamre, valgtes Jens Pedersen ved Landstingsvalget den 3. Juni i Roskilde som en af de 8 Landstingsmænd for 2. Kreds (Kjøbenhavns, Frederiksborg og Holbæk Amter) med 206 Stemmer af 342, og da der den 20. Juni 1855 atter foretoges nye Landstingsvalg ifølge Grundlovens § 100 i Anledning af Grundlovs-Forandringen, saa gjenvalgtes han atter i Roskilde med 184 Stemmer af 348. Han kom saaledes til at deltage som Medlem af Rigsdagen i denne 3die (Slutningen) Afdeling af 4de, samt af 5te, 6te, af 1ste overordenlige og endelig af 7de, 8de og 9de Rigsdagssamling. Som Medlem af Rigsdagen sluttede han sig trofast til »det lille Venstre«.

Jens Pedersen afgik ved Døden den 31. Maj 1858 efter længere Tids Svaghed. Han oplevede saaledes kun en Levealder af nogle faa Dage over 56 $\frac{1}{4}$ Aar. Han havde af Gud været velsignet saavel med rige timelige som aandelige Goder, men han nedgrov ikke sit Pund i Jorden men anvendte begge Dele vel. I det han lagde Vind paa at føre en kristelig Livsvandel, sørgede han tillige med Omhu for at bevare et godt og hyggeligt Hjem for sig og Familie, med hvem han altid levede et godt og kjært Samliv. Og Enhver, som henvendte sig til ham, var han altid rede til at vejlede og støtte med Raad og Daad. Kort sagt, ved sin i alle Maader retskafne Tænke- og Handlemaade havde han erhvervet sig almindelig Tillid og Agtelse i en meget vid Omkreds. Dette viste sig ogsaa i fuldeste Maade ved hans Jordefærd Løverdagen den 5. Juni derved, at en meget talrig Sørgeskare indfandt sig i hans Hjem, for at vise hans afsjælede Levninger den sidste Ære ved at følge dem til deres sidste Hvilested, og blandt Andre Sognepræsten Møhl, der uopfordret holdt en rørende Tale, forinden den Afdøde udbares for at henføres og gjemmes i Ølstykke Kirkegaard, og senere saavel i Kirken som ved Graven i gribende Ord skildrede den Afdødes omfattende Virksomhed, og som en af dennes bedste Venner sagde ham sit sidste Farvel.

Gjennem nogle faa og venlige Mindeord om *Jens Pedersen* aflages der blandt andre det offentlige Vidnesbyrd om ham: »Han har efterladt sig et Minde, som stedse vil bevares i uforglemmelig Erin- dring af de Mange, der kjendte og savne ham!« For den yngre Slægt i Ølstykke Sogn og navnlig i Udlejre By gjentages her hint Løfte i

det Haab, at Mindet om de tvende Udlejre-Mænd *Lars Jørgensen* og *Jens Pedersen* ogsaa maa bevares i uforglemmelig Erindring hos de Yngre og opmuntre dem til at træde i de nævnte Hædersmænds Fodspor. Ogsaa rundt om blandt Danmarks Bønder bør deres Minde leve.

Stue i Husmandsstedet paa Jægerbakken

GAMLE FOLK FORTÆLLER

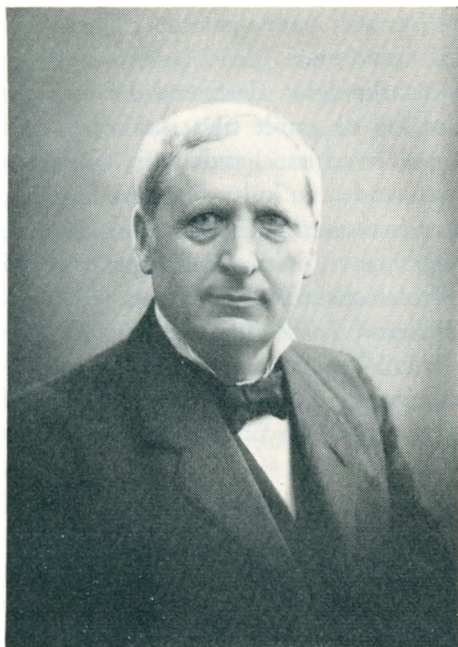
Under ovenstaaende Titel findes der i Bogen »Hillerød By«, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1925, en Række Skildringer fra forrige Aarhundrede, der skyldes Skoleinspektør *P. Petersen*. Nævnte Bog, et Værk paa 363 Sider med en Række Tegninger af Kunstneren *Kr. Kongstad*, der dengang boede i Hillerød, saa altsaa Lyset for fyrretyve Aar siden. Den blev hurtigt udsolgt og er nu en stor Sjældenhed. Men den kan faas paa Bibliotekerne.

Bogens Hovedafsnit »Hillerød Bys Historie indtil 1864«, 138 Sider og udarbejdet af Magister *Victor Hermansen*, blev med enkelte Smaaændringer genoptrykt i »Hillerødbogen«, som Hillerød Byraad udgav 1948, og som endnu kan købes.

P. Petersens Afhandling kan netop i disse Aar paaregne en særlig Interesse. Saavel Hillerød By som Nyhuse skyder for Tiden Ham som ikke før oplevet i de sidste hundrede Aar. Komfortable Skolebygninger med god Albuerum er blevet rejst. Store, bastante Forretnings- og Beboelsesejendomme til Millionbeløb og i en helt ny Stil rejser sig den ene efter den anden. Den, der forlod Byen for blot tredive Aar siden og nu vendte tilbage, vilde spile Øjnene op og spørge: »Er dette virkelig *min gamle By?*«

Der er ikke Tvivl om, at denne Udvikling vil fortsættes. De nye Forhold vil efterhaanden sætte deres Præg paa Menneskene. Disse vil i de kommende Tiaar lidt efter lidt blive noget anderledes, end de var tidligere.

Der er da al Grund til at spørge, hvordan Hillerød saa ud, hvordan Næringslivet formede sig og Mennesker teede sig for 100–150 Aar siden. Det er netop det, P. Petersens værdifulde Kulturskildring

P. Petersen

i væsentlig Grad giver Svar paa, hvorfor et Genoptryk af den netop nu kan anses for at være paakrævet. Men først et Par Ord om, hvem Ophavsmanden til dette Arbejde var.

Peter Petersen var en Husmandssøn fra Ødemark ved Sorø, født 1859 og død 1936. Han var en opvakt Dreng med stor Læselyst og kom som ganske ung paa Hindholm Højskole, blev senere Elev paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han tog Lærereksamen med Udmærkelse. 1884 blev han Lærer i Hjørlunde. 1892 udnævntes han til Overlærer og Inspektør ved Hillerød Kommuneskole, hvor han virkede til 1929.

Skoleinspektør Petersen var en fremragende Skolemand og en myndig Leder. Han var en udmærket Fortæller, hvad der i Forbindelse med hans udprægede Sans for Humor gjorde ham meget underholdende. Hans Evne til at gengive en Historie eller til at fabulere var ualmindelig. Han var faktisk paa dette Omraade en Kunstner. Han havde et vaagent Øje for Folkelivet og lyttede gerne til gamle

Folks Fortælling. Der var mange gamle i Hillerød paa den Tid - det er der naturligvis ogsaa nu. - Men blandt de gamle var der mange gode Fortællere, maaske ogsaa flere, end der er nu, og Petersen forstod den Kunst at faa de gamle til at lukke sig op. Naar han kom hjem, skrev han ned, hvad han havde hørt, og paa den Maade fremskaffede han efterhaanden en kulturhistorisk Samling Optegnelser af stor Værdi. Det er en væsentlig Del af denne Samling, han gengav i »Hillerød By«, og som vi altsaa delagtiggør vore Læsere i her. Det bør tilføjes, at Skoleinspektøren, som han i daglig Tale altid blev kaldt, stiftede *Hillerød Folkebibliotek*, der siden har gennemgaaet en forbløffende Udvikling. Han var Initiativtageren til Oprettelsen af *Hillerød Haandværkerdagskole* 1904, og han var Medstifter af *Frederiksborg Amts historiske Samfund* 1906.

Og nu følger

GAMLE FOLK FORTÆLLER

I en Aarrække har Meddeleren af efterfølgende samlet paa gamle Medborgeres og Medborgerinders Fortællinger om vor By ved Midten af det forløbne Aarhundrede.

Blandt disse skal nævnes: Fru Skomagemester *Andersen*, født 1829, Fru Slagtermester *Mogensen*, f. 1829, Fru Hjulmager *Jørgensen*, f. 1835, Snedkermester *Bendtsen*, f. 1842, Afbg. *Jens Hansen*, f. 1844, Murermester *Svendson*, f. 1846, Barber, kgl. Vejer og Maa-ler *Riemann*, f. 1849, Postmester *Harmsen*, f. 1849, Bagermester *Budde*, f. 1852, Tømrermester *Vilh. Lange*, f. 1863 og Rebslagermester *V. Hansen*, f. 1865.

Disse Beretninger giver paa visse Omraader et udfyldende Tillæg til et kortere Tidsrum af Byens Historie.

Byens ydre Præg var meget beskedent. Husene var smaa og lave; selv Slotsgade havde kun enkelte Huse med 2 Etager; et af disse tilhørte Urmager og Borgerrepræsentant Goldschmidt (nuværende Nr. 15). Stuens Gulv laa et godt Stykke under Gadelinien, en velvoksen Mand kunde omtrent række til Vinduerne paa 1ste Sal. En Del af Husets Vægge var klinede op af raat Ler, andre var murede op af Tørv og Ler. Da Huset blev nedbrudt, fik Arbejderne en Mængde tørre, gode Tørv af de gamle Vægge.

Gaderne var ujævne; man havde ikke Brolægning af hugne Sten. Fortovene var endnu værre; Husejerne skulde selv holde dem i Stand. Rendestenene var snavsede og stinkende. Ved hver Indkørsel laa et Rendestensbræt; kom der et stærkt Regnskyl, rensede det nok Rendestenen, men Rendestensbrætterne sejlede lystigt med Strømmen.

Bakkegade skildres af Fru Jørgensen som et rent Morads, naar det havde regnet. Man gik i en hel Lerælte, hvori Træskoene hang fast; undertiden traf det sig, at man trak Træskoene i Stykker, saa Bunden blev siddende i Leret. Da man senere bestemte sig til at lægge lidt Stenbro i denne Gade, mente man dog ikke at have Raad til at brolægge hele Gaden. Resten blev belagt med Skærver, som Gadens Dreng mere sig med at kaste op paa Tagene, saa de slog baade Tagsten og Tagvinduer itu.

Hof og By. Ved Frederik VII.s Tronbestigelse fik Byen et længe næret Ønske opfyldt, idet Hoffet atter tog Ophold paa Slottet. Det var til stor Fordel for Byen paa mange Maader; det følte af Borgerskabet som en stor Ære, og man glædedes over det gode Forhold mellem Hof og By. Barber Riemann fortæller herom: »Kongen var i høj Grad populær, han færdedes gerne mellem Borgerne og tog Del i deres Fester. Borgerne gjorde saaledes en Fest for Kongen paa »Stadt Copenhagen« (det nuværende Hotel København); min Far var med, og han fortalte, da han kom hjem, at Kongen ved Festen havde holdt en saa gribende Tale, at intet Øje var tørt, da han sluttede.

Foruden Byens Embedsmænd kom Borgere (f. Eks. Borgerrepræsentanterne) og deres Hustruer til Taffel paa Slottet. Det var Grevinde Danner, der ønskede, at Borgernes Hustruer skulde indbydes; men hun opgav det efter kort Tids Forløb, det skete nemlig, at en af Borgerkonerne tog lidt for rigeligt til sig af Drikkekrakementet og blev mere livlig, end Grevinden syntes om. Efter den Tid indbødes Borgerkonerne ikke. Maaske Tildragelsen ikke har generet Kongen, men han kunde forøvrigt godt holde paa Værdigheden. Der var en Provisor paa Apoteket, som var lidt Digter. Han lavede et Hyldestdigt til Grevinde Danner, og til Digterens store Glæde kom kort efter en Tilsigelse til Taffel. Der blev drukket tæt, og Provvisoren, der var en livlig Gut, tog godt for sig af Varene; det gav ham

Kurage, han løftede sit Glas mod Kongen og siger: »Maa jeg hilse paa Deres Majestæt!« Kongen kalder paa en Lakaj og siger: »Lad Provisorens Vogn spænde for, han vil hjem.« Provisoren forsvandt ganske stille.

Havde Kongen været borte fra Byen i længere Tid, var der altid ved hans Tilbagekomst stor Modtagelse. I Slutningen af 50erne var jeg som Dreng med ved stor Udrykning af Øvrighed, Borgerrepræsentation, Brand-, Borger- og Politi-Korps samt en Mængde Tilskuere i Anledning af, at Frederik VII fra Sønderjylland over Roskilde skulde komme hjem. Der var rejst Æreport ved Indkørselen til Slottet, og man troppede op dernede ved den Tid, da Kongen kunde ventes. Kongen kom ikke. Man ventede og ventede. En Del af Borgerne gik i Abels Gæstgiveri (nu Hotel Leidersdorff) og forkortede Ventetiden ved et Glas. Vi Dreng fik Geværerne at passe paa. For at Kongen ikke skulde overraske Forsamlingen, sendtes en Mand op i Hatten paa Møllen, der laa mellem Møllestræde og »Slukefter«, for at holde Udkig og melde, naar Kongen kom paa Slangstrupvejen. Vagten passede ikke sin Tjeneste videre godt. Man hørte ikke noget fra ham. Pludselig blev der stor Forvirring. Kongevognen kommer i flyvende Fart eskorteret af Hestgarden. – Det var et stolt Syn at se Hestgarden! – Almindelig Forvirring! Kongen standser. Borgerrepræsentationens Formand kommer frem. Kongen var utaalmodig. Formanden bliver benauet, han begynder: Deres Majestæt . . . Hm! Hm! Deres Majestæt . . . Deres Majestæt . . .han kunde ikke komme paa Fortsættelsen. Kongen vinkede med Haanden. »Tak Børn! Kør!« og Toget forsvandt ind paa Slottet.«

Frederik VII og Grevinden kom ofte hos Rektor Flemmers. Fru Andersen, der boede tæt ved Latinskolen, fortæller:

»Rektorens Stuepige fortalte mig, at Kongen engang kom ind til Flemmers; saa siger han til Fruen: »Aa, jeg er saa sulten.« Fruen vidste jo ikke, hvad hun skulde byde Kongen, saa siger han: »Lad mig se Spisekammeret.« Han derind! Der saa han nogen Risengrød staa paa en Tallerken. »Aa,« siger han, »der kunde blive nogle dejlige Klatkager,« og Kokkepigen maatte i en Fart hen og bage Klatkager. Grevinden og Fru Flemmer kom meget sammen, det var vist det eneste Sted, hvor Grevinden kom her i Byen. Grevinden var meget god af sig, hun hjalp mange, og saa havde hun jo, sagde man, saadan Magt over Kongen, meget mere end de to Prinsesser, han

havde været gift med før. Der var jo mange, der ikke kunde lide hende; men jeg tror nok, det var Misundelse. Flemmers Datter var gift med Adjunkt Børre, og Grevinden var Gudmoder til Børres ældste Datter. Sidste Gang, jeg saa Kongen og Grevinden, var 1863, da de var oppe hos Flemmers for at sige Farvel, inden de rejste til Sønderjylland, hvor Kongen døde«.

Byens vigtigste Næringsveje var Handel og Haandværk, det blev derfor disse Hvervs Udøvere, der især satte Præg paa Byens daglige Liv.

Handelsforholdene havde andre Former end nu. Masser af Sæd førtes til Byen; Møllere, Brændevinsbrændere og Købmænd købte op og fyldte Magasiner og Lofter til senere Brug eller Salg. Mange Landboere havde Steder, hvortil de regelmæssigt leverede Smør, Æg og Fjerkræ; andre stillede det til Salg paa Torvet eller gik fra Dør til Dør og falbød Varerne.

Torve- og Markedshandelen spillede dengang en ganske anderledes Rolle end nu.

Landboerne hjemførte fra Byen det lidet, der brugtes af Kolonial-, Manufaktur- og Isenkramvarer. Brændevin fra Byens mange Brænderier var jo nok en af de største Salgsvarer. Brændevin var billig i de Tider, og der blev baade i By og paa Land brugt en Mængde. Man købte ikke i Flaskevis, nej, i større eller mindre »Træer« (Træflaske, Bimpel, Anker, Halvtønde).

Om de større og i den Tid moderne Købmandsforretninger har Overleveringen ikke meget at meddele. Det er en særpræget, gammeldags Købmand ved Navn *Thorsen*, hvorom de gamle Fortællinger samler sig. Barber Riemann fortæller: »Jeg husker tydeligt Købmand og Borgerrepræsentant Thorsen; han boede i Slotsgade (nuværende Nr. 26). Paa Ejendommens Fortov stod 4 store Lindetræer, det var Thorsens Stolthed, og han vaagede over dem med ængstelig Omhu. Der fortælles, at da en Bjørnetrækker engang lod sit Dyr vise sine Kunster ved Thorsens Dør, kom Bjørnen hen til et af Træerne, og i et ubevogtet Øjeblik begyndte den at kravle op ad Stammen. Thorsen blev herover ganske ude af sig selv. Da Naboens Ejendom brændte, stod Thorsen ude paa Gaden og raabte til Brandfolkene: »Lad det Skidt brænde, sprøjt hellere paa mine Træer.«

I godt Vejr sad Ida Kagekone udenfor Butiksdøren og drev sin

Handel; i daarligt Vejr flyttede hun Forretningen ind i Butikken. Jeg husker Købmand Thorsen som en ældre Mand. I Butikken gik han i Træsko med Halmvisk, uden Frakke, i Nattrøjærmer, Gaardskarleforklæde, tarvelige Bukser og Sommer og Vinter med en gammel Straahat. Her var i høj Grad blandet Forretning: Urtekram, Hørkram, Brændevin, lidt Manufaktur og Isenkram. Manufakturere indskrænkede sig til forskellige Smaaartikler samt lidt Alenvarer og Tørklæder i brogede Farver og ofte med Billeder paa. Her var Hals-, Hoved- og Lommetørklæder og saa de solide Knyttetørklæder, der erstattede Nutidens Haandkufferter.

Udstilling af Varer i Butik og Vinduer lagde Thorsen ikke an paa. Aar ud og Aar ind stod som Skilt nogle Kopper og Glas i Vinduerne, og paa Markedsdage eller store Torvedage trak han et Seglgarnsbaand under Loftet, og her ophængtes de stærkt farvede Silkebaand, som Kvinderne brugte til Hage- og Nakkebaand til Guld- og Sølvnakkehuerne. Naar Dagen var forbi, pakkedes Silkebaandene ind igen.

Renligheden i Butikken var det smaat med, Gulvet var fælt. Kakkelovn fandtes ikke. Belysning fik Thorsen om Aftenen ved et Tællelys paa Disken. Han holdt aabent til Kl. 10; om Søndagen var der kun lukket fra Kl. 9–4.«

Afbg. Jens Hansen, som i sine unge Dage tjente hos Thorsen, siger om ham: »Han var en dygtig Mand, og han var en klog Mand, men han var vanskelig, hvor kunde han dog blive vred, ja han kunde ligefrem skabe sig, naar der var noget i Vejen, især da med Hestene. De Heste, de var hans Øjstene. Vi havde Jord til Stedet og holdt 2 Heste og 4 Køer. Købmændene og Haandværkerne drev jo Landbrug dengang. Thorsen tog sig ikke noget af Landvæsenet, det maatte jeg passe. Ja, lige en travl Høstdag kunde Thorsen tage med i Marken, og saa lukkede han Butikken den Dag.«

Om *Torvedagene*, særlig som de formede sig hos Thorsens, fortælles ligeledes Afbg. Jens Hansen:

»Torvedagene havde Thorsen og Broderen, som hjalp ham, travlt – ja, der var Torv dengang: Torvet pakfuldt af Vogne og saa endda sommetider 2 Rækker Vogne gennem hele Slotsgaden omtrent ud til Vandmøllen.

Naar en Bonde, som handlede hos os, kom til Byen med Torvelæs, standsede han udenfor Butikken, han havde gerne Smør, Æg eller

saadan noget, som skulde sælges til Thorsen, det blev baaret ind, og saa kom Manden ind i Butikken, han fik ved Disken en god, stor Snaps (det var ikke saadanne Fingerbøl som nu!); vilde han hellere have en sød Snaps eller en Kognak, kunde han faa det, og saa tog han gerne af en Underkop, der stod paa Disken, et lille Stykke Sukker, fik ild paa en Cigar, og saa kørte han til Torvs. Var Konen med, gik hun ind i Stuen ved Siden af Butikken til Madam Wivel, Thorsens Husholderske, eller hun gik i Byen. Naar Manden var færdig paa Torvet, kom han tilbage og fik spændt fra, og han og Konen kom saa ind i Stuen, hvor der var dækket et dejligt Frokostbord, med alt hvad der hørte til, her fik de sammen med de andre, som havde »torvet«, en god Frokost med Kaffe og Kager. Al denne Opvartning baade i Butikken og i Stuen betalte de ingenting for. Naa, det var jo kun Bønderne og de, der købte mere, der blev bedt ind i Stuen; de, som købte mindre, maatte nøjes med en Dram eller saa, ja, fik de Lyst til det, kunde de købe en Kage hos Ida, og saa kunde de gaa hen til Smørbøtten paa Disken og smøre paa, som de vilde – det kostede jo ikke noget. Mens der blev spist Frokost inde i Stuen, pakkede og ordnede Thorsen de Varer, som de havde bestilt, og saa vidste han jo nok, at der skulde en lille Foræring til, for Kunderne saa meget paa, at der var et Kræmmerhus Brystsukker med hjem til Børnene. En Del af Mændene vilde gerne have en lille Lommeflaske fyldt for at ha' lidt at styrke sig paa undervejs. Det var kun paa Torvedage, at der var dækket Frokostbord, de andre Dage vankede der kun en Snaps og lidt med hjem, som Indkøbet havde været til. Kom en ind for at købe en Rulle Skraa efter et Fjerdingspund Tobak eller saa, saa vankede der ingenting; nej, det blev altsammen passet af, som Folk var til.«

Om *Markederne* fortæller Barber Riemann:

»Jeg husker fra mine Drengaar de store Markeder; vi havde dengang flere end nu. Ved Sommermarkedet kom der især en Mængde Landboere til Byen; det var deres Sommerudflugt. Der var rejst Telte og Boder over hele Torvet. Her solgtes de mest forskelligartede Varer: Manufaktur, Skotøj, Buntmagerarbejde, ja, kort sagt alle Haandværksfrembringelser.

Der var et Utal af Kagetelte og 8-Skillingsbutikker. Nede ved Hotel »København« var som nu Gynger og Karruseller.

Der var ikke nær saa meget Gøgl paa Markederne som nu om

Stunder. Tyrolerferdinand fra Dyrehavsbakken med Datter spillede Guitar og sang, han forsøgte sig ogsaa med smaa Taler til Publikum mellem Sangene, han var meget populær. Nogle »Kunstnere« optraadte paa aaben Estrade, og efter hvert Nummer »gik Tallerkenen«. Visesangere og Visesælgere i samme Person gjorde gode Forretninger. Man sang om »det grufulde Mord«, »den rædselsfulde Ulykke«, »ulykkelig Kærlighed« o.s.v. En lærvillig Tilhørerflok hørte efter, nynnede lidt med, købte Visen og tog den med hjem. Vilde man have flere Viser, kunde man forøvrigt altid købe saadanne i en Kælder i Helsingørgade; det var de rigtige Viser, Strandbergs Forlag, med Billede foran og Beretning paa 4de Side.

Byens 5 Danseboder var stopfulde. Der var Dansebod i Hans Hansens Ejendom paa Fisketorvet (»Kæden«); paa »Sjælland« (»Føniks«); hos Jørgen Frandsen og Jens Garder i Mørkegaden og endelig hos Jens Jacobsen paa Hjørnet af Helsingørgade og Bakkegade. Det var store lavloftede Rum med en lille Forhøjning til et Par Spillemænd. I Vinduer, og hvor man ellers kunde faa Plads, var der anbragt Tællelys, det gav jo ikke meget Lys; blev Lysene for døsige, blev de pudsede med en Lysesaks, men oftest med Fingrene. Vinduerne stod jo gerne aabne, og det kunde der vistnok ogsaa trænges til. Udenfor Vinduerne var der tæt med Tilskuere hele Tiden. Et broget Selskab fra Land og By samledes i disse Danseboder. Gardere og Husarer fra Slottet spillede gerne en stor Rolle. Uniformerne pyntede paa Selskabet. De civile trak gerne Trøjen af og »ga' den« i Skjorteærmer og Pibe i Munden. Deltagerne betalte enten for hele Natten, det var vist 1 Mark pro persona, eller, hvad der var det almindeligste, 2 Skilling for hver almindelig Dans og 4 Sk. for Turestykkerne. De dansende maatte saa for hver Dans hen til Musikerne og betale Kontingent, forsøgte nogen at snyde, tog Opsynet Affære med en Mindelse. Opsynsmanden var gerne en handfast Mand, der, om det var nødvendigt, kunde smide Urostiftere ud. Ved Danselokalet var gerne en Beværtning, hvor der kunde nydes en Genstand.

Byens Gæstgivere gjorde store Forretninger paa en saadan Markedsdag. Gæstgiveriet, hvor »Kronprinsen« nu ligger, brugte en Markedsdag 20 Lam.

Smaafolk i Byen tjente ligeledes en god Skilling ved at optræde som Beværtere paa Fortovene i Slotsgade. Man stillede Borde og Bænke op. Til Bordplader tog man Døre fra Stue eller Udhus og

lagde dem paa Bukke eller Kasser. Der dækkedes saa med Brød, Grisesylte eller Flæskesteg, Smør, Ost, Brændevin og Øl. Øllet blev tappet i Krus af Ølfjerdingen, der laa under Bordet. Andre havde som Speciale stegt eller kogt Aal eller andre solide Retter. Meget almindeligt var Borde med store Stabler af kolde Pandekager, der tilberedtes med Smør og Puddersukker. Et stort Tal af Markedsgæsterne indtog her en bedre Frokost for en billig Penge. Der var ogsaa Drikkeborde, hvor smaa Selskaber slog sig ned til Snaps og Øl. Det blev gerne til, at man gav »Omgange«. Først gav A en »Omgang« : 1 Snaps pr. Hoved. Der kunde jo drikkes ud, men oftest nippedes der kun til Snapsen; saa fandt B sig opfordret til at kræve en Omgang ind o.s.v., til hver havde ydet sin Skyldighed. Det blev sommetider et anseligt Antal Snapse, man naaede op paa, men det fortærede Kvantum var ikke saa stort. Nippene var smaa, dels af »Pænhed«, men ogsaa af Forsigtighed. Værten yndede meget saadant Maadehold, idet Regnskabet blev gjort op efter det Antal Gange, Resterne var spædt op.«

Haandværk. Alt Arbejde var endnu Haandarbejde. Maskiner var ikke taget i Brug. Mellem Mestre, Svende og Drengene herskede det gamle patriarkalske Forhold; de arbejdede sammen paa Værkstedet, Drengene og oftest ogsaa Svendene boede og spiste i Mesters Hus og ved hans Bord. Arbejdstiden var som Regel fra Kl. 6 Morgen til Kl. 8 Aften; nøje fastsat var den dog ikke, den rettede sig efter, hvad der var at bestille. Der holdtes gerne Frokostpavse ved Otte-tiden, Kl. 12 spistes der Middag og Kl. 4^{1/2} Vesperkost.

Hvordan Livet formede sig paa et mindre Værksted, faar man et godt Indtryk af gennem Fru Andersens Fortælling: »Fatter var jo Skomager, han havde gjort baade Svendestykke og Mesterstykke her i Hillerød, han »viste Mesterstykke op« paa Raadhuset i 1852, det var et Par Støvler til ham og et Par Brunelsstøvler til mig. Det var vore Brudestøvler. Vi blev samme Aar gift i København – for der tjente jeg – og saa begyndte vi herude.

Fatter havde altid 1 Svend og 2 Drengene, og de var paa Kost hos os. De havde deres Kammer oppe ved Siden af Værkstedet. Svendene arbejdede gerne paa Akkord – ja, vi havde een, der fik Ugeløn, han fik 8 Mark om Ugen og Kost og Logi.

Jeg havde jo meget at gøre i Huset, og mere blev der, da der kom

Børn til. Jeg var altid med ved Skomagerarbejdet, jeg har skaaret Hundreder, ja, Tusinder Par Brunelstøvler til. Dengang kunde man jo bestille noget. Slog Dagen ikke til, blev Natten taget til Hjælp, det blev aldrig taget saa nøje med Arbejdstiden. Var der travlt, saa sad baade Fatter og Svenden til sent ud paa Aftenen, men Drengene gik jo i Seng. Man hjalpes ad dengang. Havde de saa siddet sent, saa fik de Kaffe om Aftenen.

Fatter havde Arbejdet for mange, mange Familier i Byen, og han havde ogsaa alt Arbejdet for Hoffet – ja ikke for Frederik VII og Grevinden, men for Mundskænk Olsen, Slotsforvalter Gyllich, Berider Hoff – ja, for dem allesammen. Og det skulde være fint og godt Arbejde, og det lavede Fatter ogsaa. Det var nu ikke saa meget, vi tjente ved det, Fatter kunde aldrig med at tage saa høje Priser, han tog 15 Mark for et Par Damestøvler med høje Hæle og Silkestikninger og 18 Mark for et Par Herrestøvler.

Vi var om Sommeren tidlig oppe om Morgen, jeg stod op Kl. 5 og fik Kaffe og Kaffekedlen paa og hentede Kryddere henne hos Mutter Frandsen. Vi fik hver en Krydder – uden Smør jo. Fatter og jeg drak Kaffe nede, og Folkene fik deres op paa Værkstedet. Saa arbejdede de til Kl. 7³/₄, saa fik vi Frokost, som ogsaa blev sat op paa Værkstedet: ¹/₂ Kogesild til hver til en Rundtenom Fedtemad, og Smørrebrød med Paalæg, saa meget de vilde have. Jeg lagde 20 Øl Sild ned hvert Efteraar. Fedt fik vi fra Landet i store Krukker, det kostede 1 Mark eller en Rigsort Pundet. Jeg lavede selv Spegepølser og Rullepølser, jeg kan huske, at jeg et Aar havde 12 store Rullepølser. Svenden fik – hvis han vilde have det – 1 Snaps til Maden, men Drengene ikke, Øl kunde de selv tappe af Ølfjerdingen.

Naar Klokken saa var 12, kom de ind i Stuen til Middag. Det var Kaal, Ærter, Grød, Vælling, eller hvad der nu traf sig, saa sad Fatter i Sofaen og saa Svenden og saa Drengene, jeg sad foran Bordet, for det var saa nær ved Køkkendøren. Jeg havde altid godt med Flæsk i Sulekarret, vi opfødte selv Svinene. Slagtede Faar og Lam fik vi fra Landet. Vi levede godt.

Efter Middag gik Folkene og »lottede« sig lidt, til Klokken blev 1¹/₂, saa fik de Kaffe op med Kandis til; jeg delte altid Sukkeret ud og lagde det i Underkoppen til hver. Kl. 4¹/₂ var det Middag med smurt Mad, der kom op paa Værkstedet, og saa blev man ved med Arbejdet, som man havde at bestille til.«

Fortællingen giver Indtryk af det gode Forhold, der har hersket paa dette Værksted. I større Virksomheder, hvor mange Svende beskæftigedes, var Forholdene ofte uheldige; Svendene har tidt været brutale overfor Drengene, og selv overfor Mester har deres Optræden ofte været hensynsløs. Om Forholdene paa et saadant Værksted fortæller Snedkermester Bendtsen:

»Da jeg var konfirmeret i 1856, kom jeg i Snedkerlære. Den 1ste Maj, hen paa Formiddagen, gik jeg med mit Skrin hen paa Værkstedet og indtog Pladsen som yngste Lærling, og det betød, at jeg skulde gøre Tjeneste for alle og se at staa mig vel med alle. Mit Herskab var Mester og Madammen, 2-6 Svende, eftersom der var Arbejde, og 3 Dreng.

I den første Tid havde jeg ikke videre med Haandværket at gøre, jeg passede Grisene med Foder og Renlighed, jeg gik ud ved Gårder og paa Pladser og plukkede Nælder og præparerede det til Grise-foder, fejede Gaard og Gade og løb Husets Byærinder, hvoraf de fleste gik ud paa at hente Øl og Brændevin til Svendene. Der blev jo drukket meget i de Tider. Hver Svend lod gerne hente 1 Pægl Brændevin til Frokost. Nogle nøjedes med 1/2 Pægl, enten det nu kom af Maadehold eller af Pengemangel, og det sidste led mange Svende under, idet de, naar de fik Ugelønnen Lørdag Aften, soldede det meste op, og saa maatte der suges paa Labben i Dagene derefter. Brændevin maatte de jo have, og det kneb tidt for Drengene at skaffe det, for Høkeren vilde jo ikke gerne »brændes a'«; saa maatte Drengen paa en Maade kautionere, for kom han ikke med Draaberne, saa blev Svendene onde og hadske paa Drengen.

Ved Frokosten gik den købte Brændevin ikke helt med; hvad der blev levnet, nødes med smaa Mellemrum; man tog gerne en Tisnaps (Kl. 10), man fik Følelsen af at have »en tør Plet paa Tungen«, eller det lød fra en Arbejdskammerat: »Kunde det ikke være godt med en Sopian eller en Stivert, en Sub eller Søj, et Stænk, et Par Kjæverfulde, en Gibbernak, en Krummeskyller, en til den hule Tand, en Ængstelsesfordriver, en Hjertestyrkning, en Hugorm, en Reje o.s.v.« Ja, kært Barn har mange Navne.

Det var kun det daglige Drikkeri til Frokost og Vesperkost; men af og til fandt Svendene, f. Eks. ved en Fødselsdag, Anledning til »at gi' noget ud«, og det betød Øl og Brændevin. Jeg har engang til Vesperkost hentet 14 Pægle Brændevin med tilhørende Hvidtøl til 5

Svende, og det slog lige til. Saa hvilede Arbejdet den sidste Del af Eftermiddagen, og Tiden gik med Drikken, Banden og uhøvisk Tale. Naar Mester saa, det var saadan fat, holdt han sig borte fra Værkstedet. Det var jo daarligt Selskab for et Barn at være i, men saadan var Tonen, særlig naar der var Københavnersvende.

Tørmaden, som indtoges paa Værkstedet, suppleredes ofte med flækket Surbrød med Smør, som Drengene hentede hos Mutter Frandsen, der drev stor Handel med denne Vare i »Holdan«. Moer Mads, Kagekonen, der gik om i Byen og forhandlede Kager fra Bager Budde, standsede gerne paa Ruten udenfor Værkstedet, og Drengene hentede saa, hvad Svendene ønskede af »Snegle«, »Pillarer«, »Filigøjer«. Paa Værkstedet maatte hun ikke komme. Drengene vilde jo ogsaa gerne gøre sig tilgode med lidt Ekstraforplejning, men det var smaat med Mønten. Lærlingen fik i Løn kun Kost og Logi i Lære-aarene. En Firskilling kunde af og til faas fra Hjemmet, dog ikke ret tidt. Andre Drengendeindkomster var tilfældige Drikkeskillinger, naar Arbejde bragtes i Byen, men Hovedindtægten havde man af Spaanerne. Man spurgte Mester, om man maatte faa en Sæk Spaaner, og det blev aldrig nægtet, og der gik en, og der gik to, og der gik flere, det blev der ikke set saa nøje paa. Prisen for en Sæk Spaaner var 8 Sk., og der var mange, der købte af Drengene, som saa delte Indtægten. For en »god« Sæk (3: med Træstumper i) blev gerne givet en Drikkeskilling. At medtage Træstumper var nu egentlig ikke tilladt, da Værkstedet brugte alt Affald og Spaaner til Brændsel i Kakkelovnen og den aabne Skorsten, hvor Træet blev varmet til Limning og Finering; man havde nemlig ikke Limovn dengang, man hjalp sig med Limpotte og Ildsted i Skorstenen. Det var Drengens Bestilling at tænde op, »gøre Ild paa«, naar der skulde bruges Lim. Værkstedet havde sit Fyrstøj med Flintesten, og saa slog han, til Gnisterne kunde fænge i de halvbrændte Smaaspaaner, saa gjaldt det om at blæse med Omsigt, saa det kunde gaa i Lue. Man havde jo nok Svovlstikker, men vilde Drengen benytte Svovlstikker, maatte han selv købe dem, Mester vilde ikke skaffe Svovlstikker til Værkstedet, »for saa brugte Svendene dem bare til at tænde Pibe ved.« Der blev røget meget af Svendene paa Værkstedet, men der blev holdt strengt paa, at Lærlinge ikke røg Tobak, hverken der eller andre Steder. Røg de, og det blev opdaget, vankede der Lussinger, »en Dreng skulde ikke ryge en Svend i Næsen.«

Prygl hørte forøvrigt til Dagens Orden, de store Drengene pryglede de mindre, Svendene pryglede Drengene, og Mester kunde godt finde paa at lange til Svendene; men der var den Forskel, at en Dreng ikke maatte »tage fra sig«, det gjorde Svendene overfor Mester – dog kun, naar de mente, at de kunde »staa sig«. Mester kom engang i min Tid galt afsted med en durkdreven Svend, der ikke vilde tage mod Prygl, han »drak« Mester en saa slem Skalle, at han tumlede om. Da den slagne fik sig samlet igen, gav han Ordre til mig, at jeg skulde løbe op paa Raadstuen og melde Svenden til Justitsraad Arboe (Byfogden). Arboe hørte paa mig og sagde: »Naa, ja, nu skal der komme en Betjent derhen.« Da Betjenten langt om længe kom derhen, var Svenden gaaet fra Værkstedet; Betjenten hørte saa paa Mesters Klagemaal, men der blev aldrig gjort mere af den Sag. Politiet tog det ikke saa nøje dengang.

Der blev i den mørke Tid arbejdet meget ved Lys. Vi brugte i Begyndelsen af min Læretid Tællelys, der anbragtes i en fritstaaende Trælyseholder. Disse Tællepraase lyste jo ikke meget og skulde jævnlig »snydes«. Det lød med korte Mellemlum: »Snyd Lyset, Dreng.« Drengen spyttede paa Tommel- og Pegefingers Ender og nappede med de vaade Fingre Tanden af Lyset.

Vi Drengene havde Kost og Logi hos Mester. Vort Kammer var oppe under Taget; der var hedt om Sommeren og koldt om Vinteren, hvorfor vi kun opholdt os der, mens vi sov. I Mesters Lejlighed var vi kun, mens vi spiste Middagsmaden. Madammen holdt vi meget af, hun var en flink og god Kone, der sørgede godt for vor Forplejning. Mester havde saamænd ogsaa sine gode Sider; han var ofte opfarende og voldsom og brugte saa Mund og Haand uden Maade, men naar han fik »vendt sig«, som man siger, saa var det glemt. Jeg tror ikke, nogen bar Nag til ham, man syntes dengang, at det hørte sig saadan til.

Da jeg havde været 1 Aar i Lære, og der kom en yngre Dreng, fik jeg mere med det egentlige Haandværksarbejde at gøre. I 3die og 4de Læreaar fik jeg Undervisning i den Tegneskole, som Overlærer Reinhard, Adjunkt Børre og Murermester Dahl havde oprettet med Lokale paa Raadhuset. I 1860 gjorde jeg Svendestykke her i Byen paa samme Maade som det gøres nu med Opvisning for Svendekommissionen og Skuemestre. I tidligere Tid havde Snedkerne, da

Hillerød intet Snedkerlav havde, aflagt Svendeprov for Lavet i Roskilde.«

Enkelte Hillerødhaandværkere lod sig gøre til Svend i København under de gamle højtidelige Former. Murermester Chr. Svendsen fortæller herom:

»Min Farfader og Fader havde gjort Svendestykke ved Murerlavet i København, deres Medailler var paa Murerlavets Velkomst; jeg vilde ogsaa gerne være »zünftig« Svend og meldte mig til Prøve der sammen med 18 andre unge Murere. Vi tegnede i Læderstræde og murede paa Ettes Plads. Arbejderne synedes og godkendtes. Da jeg var Mestersøn, blev jeg »Fortaler« eller Ordfører for os unge Svende. Vi mødte efter Tilsigelse i Læderstræde og gik i Optog med Skødeskind (lejede for 1 Mark pr. Stk.) og en Flok Gadedrenge efter os til Murerkroen i Møntergade. Der stillede vi op, og jeg blev som Fortaler kaldt frem for Oldgesellen og en Række gamle Svende, der skulde være Vidner. Ceremonien foregik nu efter en Formular, som jeg havde skaffet mig fra Oldgesellen. Jeg havde nøjagtigt lært udenad, hvad jeg havde at sige som Ungsvend. Saa begyndte det:

Ungsvenden: Med Deres velvillige Tilladelse betræder vi som Ungsvende denne Amtsals.

Oldgesellen: I samtlige Lavsbrødrers Navn byder jeg Dem velkommen.

U: Paa samtlige Ungsvendes Vegne har jeg derfor den Ære at takke.

O: De ærede Ungsvende ville behage at træde nærmere! Paa Lavets Vegne præsenterer jeg denne ærbare Velkomst for den ærede Ungsvend og beder mig Laaget aftaget.

U: Med Deres velvillige Tilladelse tager jeg Laaget af den ærbare Velkomst.

O: Idet jeg paa samtlige Lavsbrødrers Vegne hilser dig som Medbroder, sætter jeg denne ærbare Velkomst for min Mund og drikker Din og samtlige Lavsbrødrers Skaal. Leve alle brave Murersvende!

Idet jeg beder mig Laaget paasat, overrækker jeg den ærbare Velkomst til den ærede Ungsvend.

U: Idet jeg takker for Lavets broderlige Hilsen, sætter jeg den ærbare Velkomst til min Mund og drikker hele Murerlavets Skaal. Murersvendelavet længe leve! Idet jeg beder mig Laaget paasat, overrækker jeg den ærbare Velkomst til den ærede Formand.

Bisidderne rejste sig og gik hen mod de unge. Var der nogen Klage, saa kom den, f. Eks.: »Du har røget mig i Næsen« eller anden Forseelse, som var begaaet, inden vi blev Svende. For saadanne Forseelser idømtes vi Mulkter, der anvendtes til Drikkevarer for de gamle Bisiddere. Derefter overrakte man hver af de unge Svende en Kridtpibe; naar vi fik Fyr paa, tog vi hverandre i Hænderne og dansede rundt. Tabte en sin Pibe, og det skete let, blev han idømt Mulkter, som ligeledes gik til Vederkvælgelse for Bisidderne.

Forøvrigt maatte vi unge Svende gøre et Gilde for de ældre.«

Af andre Virksomheder skal omtales *Buddes Bageri*. Bagermester Budde fortæller:

»Der er foregaaet store Forandringer i vor Forretning i den Tid, jeg kan huske. Mens min Moer stod for det, var hun oppe ved Ellevetiden – ja, det var om Aftenen – og kaldte paa Svendene, og saa gik de i Gang med at lave Brød til næste Dag, baade fint og grovt.

Til Rugbrød havde vi et stort Dejgtrug, hvor Mel, Vand og Surdejg blev rørt ud; Dejgen blev stukket igennem med Jernspaden, saa blev den vendt, for at den kunde blive ensartet, og saa skulde den rigtig gennemælttes med Hænderne. Det var et strengt Arbejde – i Almindelighed tog man jo Fødderne til Hjælp. Det hørte sig til, at man skulde træde paa en Sæk, der var lagt ovenpaa Dejgen . . . men det blev jo gerne til, at man vaskede Fødderne, og saa gik de i Dejgen, ligesom naar man traadte Tørv.

Der blev fyret paa gammeldags Maner, til »Aalen« eller »Hærden« (Bunden af Ovn) var »klar«, det vil sige rødlig-glødende, saa sattes Brødene ind. Naar Brødene var taget ud, sattes Stegene ind. En Steg gav 8 Skilling, og det gik i Svendens Lomme. Ved Juletid kunde vi paa een Gang ha' 30–40 Stege i Ovn.

I ældre Tid var der mange, der lavede Rugbrødsdejgen hjemme, og saa blev den bragt herhen for at bages. Det var ikke ret meget, der tjentes ved den Forretning, derfor vilde Bagerne gerne, naar de kunde komme afsted med det, nappé en Stump af Dejgen, som blev smidt hen i Affaldskassen til Griseæde. Konerne, der kom med Dejgen, passede jo paa, men min Farfar – fortælles der – havde nu saadan et Tag paa at sludre med Madammerne, så de glemte at se rigtig efter, og saa gik Stumpen i Kassen, »for«, som han sagde,

»mine Grise skal ogsaa leve,« og det sa'e han til Svendene, at de maatte tage sig af, naar han ikke var der.

Naar Folk vilde have finere Kager som Søsterkager eller sligt, kunde Konerne selv lave Dejgen til i Hjemmene og faa bagt hos os, det gav en Fortjeneste for Førstesvenden af 1 Mark; bragte de Mel, Mælk, Smør, Æg, og hvad der skulde til, og Svenden lagde Dejgen, fik han 2 Mark for en Kage.

Konditori som nu med alle de fine Kager kendte man ikke. Det fine Bageri var: Franskbrød, Boller, Tvebakker, Snegle og Filigøjer. Filigøjerne var saadan tarvelige Kager. Dejgen blev smurt paa Pladen, og saa blev den skaaret i Firkanter, der solgtes for $\frac{1}{2}$ Skilling Stykket. Ja, og saa havde vi »Honninghjerterne«, af dem lavede vi i gamle Dage en voldsom Mængde. De andre Bagere prøvede ogsaa at lave Hjerter, men den gik ikke. Vi lavede i Tiden før Jul en 20 000 Hjerter. De blev sendt vidt omkring. Jøderne i København fik til Tider en Masse, og der gik en Mængde ved Markederne.

I de Tider kørte vi ikke ud med Brød. Folk hentede selv, hvad de skulde have af Rugbrød og Sigtebrød; men der blev baaret en Del Hvedebrød ud. Vi havde en 2-3 Kagekoner her i Byen; enten gik de fra Hus til Hus, eller de havde fast Plads. Der var nu Ida nede ved Thorsens, Karen Per Lars, som sad ved Salpeterstien, og Jørgen Bager og hans Kone, de handlede oppe ved Jægerbakken. Jørgen havde kun Lov til at sælge Kager, men der gik i Smug mange Snapse med. Til Landet havde vi Kagekoner og »Kagestoddere«. Konerne havde gerne Aag og to store Kurve, Stodderne brugte mest Kube paa Ryggen. De fik 5 Kager og betalte 4. Kosten fik de omkring hos Folk, de forstod at lave det saadan, at de kom til Spisetiderne paa de rigtige Steder. De fik Mad, og de fik megen Kaffe, og saa kunde de jo, da de kom saa vidt om, fortælle Nyt til Gengæld.

Vi havde 5 Ruter: I Fredensborg, II Gadehusene og Bendstrup, III Frerslev, IV Herlev og V Hillerød og Karlebo Overdrev.«

Hillerød havde ved den Tid, hvorom her er Tale, 9 *Rebslagerforretninger*; om den eneste, som er tilbage af disse, fortæller den nuværende Indehaver, Rebslager Hansen:

»Rebslagerforretningen her er gammel, den blev grundlagt 1729, og har været paa samme Sted og i samme Familie hele Tiden, altsaa nu snart i 200 Aar. Det gamle Hus, der blev nedrevet for faa Aar siden, var lille og lavt, Vinduerne smaa, Butikken tjente som Spise-

stue og Dagligstue, og i det ene Hjørne stod en Omhængsseng, saa her var ogsaa Sovekammer. Min Oldemoder benyttede denne Seng. De sidste Aar, hun levede, var hun stadig sengeliggende. Det var saadan en Oplevelse for hende, at hun kunde ligge og høre, hvem der kom i Butikken, og hvad der blev talt om; og der kom mange, og Kunderne gav sig god Tid, der skulde jo snakkes, og der skulde nydes en Snaps og en Drik Øl – det blev der nu altid opvartet med. Oldemoer laa der til sin Dødsdag. Den Dag kneb det for hende med at følge, hvad der skete i Butikken. Da en Kunde var gaaet ud af Butikken, linnede hun Forhænget og spurgte: »Var det Dreves, der gik?« – Det var en Mand fra Hjørnlunde – »Ja, det var.« Da man 1/2 Time senere kom ind for at se til Oldemoer, var hun død.

Paa Markedsdage var her Spisning hele Dagen; her var et farligt Rykind af Kunder og andre, som fulgte med dem. Sovekammeret bag Butikken var rømmet og lavet om til Spisestue for Markeds-gæsterne. Der var dækket et langt Bord med solide Madvarer og tilhørende Øl og Snaps, og der gik man fra og til Dagen igennem. Der blev altid regnet, at der gik 5 Skinker med den Dag. Kunderne betragtedes som hørende til Familien, de gjorde Besøg, naar de kom til Byen, og mine Bedsteforældre og Forældre gjorde Gengæld ved at gøre Besøg paa Landet og komme til de store Gilder, som dengang holdtes. I endnu ældre Tider har det vist ikke altid været saa godt mellem By- og Landboere. Jeg har hørte fortælle, at min Tipoldefaer og hans Svend arbejdede en varm Dag paa Reberbanen; de blev tørstige, og Mester og Svend gaar ind i Butikken for at hvile sig lidt og samtidig faa en Snaps og en Taar Øl. Netop som de har sat sig, kommer en Bonde ind ad Døren og vil købe noget Reb. Enten har det været en Mand, som ellers ikke kom i Forretningen og derfor efter den gamles Mening ikke havde noget der at gøre, eller Mester er blevet ærgerlig over at blive forstyrret. Nok er det, den gamle farer op, napper en Skagle ned fra Væggen, lægger den dobbelt, hævler løs paa Manden og siger: »Vil du herut dit Bæst, tror du, jeg kan være Rebslager for jer allesammen.«

Byens Arbejdsfolk havde det i mange Henseender trangt, og Konen maatte som Regel arbejde stærkt for at yde et Bidrag til Ud-kommet. Fru Jørgensen, som var opvokset i et Arbejderhjem med een Stue og følgende Indbo: en Himmelseng med blaastribet Omhæng,

en Dragkiste, et Bord og to Stole, fortæller, at Moderen vaskede for ugifte Personer, især for Tømrere og Murere paa Slottet; det var dengang Tyskere, »der gik med høj Hat, Krave og Flip.« Naar Vasken var fra Haanden, spandt hun om Aftenen fra Kl. 9–12. Var det Uld, der skulde spindes, maatte Barnet sørge for at faa kartet saa meget, at hun kunde holde hende vedlige.

Ved Kreaturmarkederne gik Moderen ud paa Markedspladsen med en Flaske Brændevin, et Snapseglass og noget Hvedebrød i en Kurv. Saa holdt hun sig i Nærheden, naar hun opdagede, at man var i Færd med at slaa en Handel, for saa skulde der drikkes Lidkøb. Der kunde blive mange Snapse af de 3 Pægle, »for det var jo sjældent, at Herrerne drak rent ud.«

Tidlig om Morgenen kørte Moderen med sin Trillebør ud i Gribskov, og derfra hjembragte hun det væsentligste af, hvad der brugtes af Ildebrændsel.

I Efterhøst samledes der Aks paa Trollesmindes Marker. Fru Jørgensen, som ogsaa her maatte hjælpe til, fortæller: »Der var en Forpagter, som hed Kammerraad Madsen, det var saadan en rar gammel Mand. Naar de var i Færd med at køre Sæden hen til Stakkene, laa en stor Flok og ventede, til det sidste Læs var kørt af Marken. Saa kom Kammerraaden og sagde: »Saa Folk! nu kan I høste.« Saa bredte Flokken sig over hele Marken, Side om Side. Naar vi havde gaaet Stykket over 2 Gange, saa blev Faar og Svin drevet derud. Det sankede Korn var en god Trøst for fattige Folk om Vinteren. Min Moer lod Byg og Rug male, men Hveden blev byttet bort for Flormel. Rugmelet æltede hun Dejj af, og saa maatte jeg bære den paa min Ryg til Bager Heller i Slotsgaden for at faa den bagt til Brød. Det malede Byg sigtede Moer Grynmelet og de fine Gryn fra, og saa havde hun et Drevtetrug til at faa Skallerne fra med.«

Om Indkøbene til Huset fortæller Fru Jørgensen: »Moer købte et Lammekallun, det var Vom, 4 Ben og Fedttarmen, saa kogte hun Kallunsuppe med Grønærter, ny Gulerødder og Kartoffler, som de havde i Haven. Det var en dejlig Ret, men det kostede en Del Arbejde, for det skulde skoldes og skræbes godt.

En Forfjerding af en Spædkalv kostede 12 Sk. og en Bagfjerding 1 Mark. En Kalv kostede kun 1 Rdl., og det fik man for Skindet, og saa var Kødet ren Fortjeneste. Om Efteraaret købte min Forældre en halv Krop Kviekød og 2 Gæs til at salte til Vinterbrug, og 2 Lis-

pund Sommersmør blev sat hen, og der blev saltet et Stykke Mellemflæsk til Stegeflæsk.«

Forlystelser. Som ovenfor omtalt var »Stadt Copenhagen« Byens fineste Hotel. Her fandt Borgerkabets Fester Sted, her samledes man til mindre selskabelige Sammenkomster, hvor Amtmandens Frue og Byens fornemste Damer dirigerede ved Kaffe- og Themaskine, og de unge Herrer bød Kager om, og her gik Herrerne i Klub.

Den jævne Befolkning synes især at have fundet Glæde i Dans og Musik. Byens 5 Danseboder havde stor Søgning Aaret rundt. I Sommertiden vandrede man ud i Præstevangen, hvor Børnene saa legede, de unge dansede, og de ældre nød den medbragte Aftensmad i det grønne; en Forfriskning kunde man faa fra det nærliggende Traktørsted »Skovlyst«. Samtidig nød man Musikken. Fru Jørgensen siger: »Den Søndagstur havde jeg godt af hele Ugen, jeg gik og traliede tidlig og silde, for jeg var altid saa glad for Musik.«

Her var let Adgang til at høre Musik, idet Byen havde en Stadsmusikant *Johan Chr. Lange*, der var født i Frederiksværk omtr. 1785. En Sønneson af ham, Tømrer Vilh. Lange, fortæller: »Min Bedstefader havde oprindelig lært Klejnsmedeprofessionen, af sin Fader lærte han at spille, og Musikken blev hans Levevej. Som Stadsmusikant i Hillerød stod han for al Musik i Amtet; han bestemte, hvormange Spillemand der skulde med ved hvert af de mangfoldige Gilder paa Landet, og for hvert Gilde oppebar han en Kendelse efter Spillemandenes Antal.

Al offentlig Musik blev leveret af Stadsmusikanten og blev betalt af Staten gennem Amtstuen. Her var i sin Tid – det var før 1848 – Session 8 Dage i Rad. De unge kom her til Byen pr. Vogn. For at de sessionssøgende ikke skulde gaa for meget i Byen, var der hver Dag Musik af 5–6 Mand paa Hotel »København« for Sessionskarlene – Pigerne kom fra Byen og Omegnen. Naar et Lægds Mandskab skulde frem til Bedømmelse paa Raadhuset, gik Lægdsmanden hen i Dansesalen og raabte ud. Kl. 9 om Aftenen holdt Musikken op, og Vognene kørte frem for at føre Ungdommen hjem.

Hver Lørdag Aften fra Kl. 7–10 om Sommeren spillede et Musikkorps paa 6 Mand ude paa Dansebakken ved Christian den 4des Alle for Staldsoldaterne fra Stutteriet. Det var Slesvigere og Holstenere, som aftjente deres Værnepligt ved at gøre Tjeneste som

Staldkarle; de blev regnet for noget halvtyske. Garderne og Husarnerne oppe ved Slottet førte det store Ord paa Byens Danseboder, og kom der saa Staldsoldater, blev der gerne Klammeri. For at blive fri for den Uro blev der spillet paa Dansebakken Lørdag Aften for Staldsoldaterne, for saa mente man, at de ikke om Søndagen gik paa Danseboderne i Byen – men det gjorde de jo nok alligevel.

I den Tid, der blev gjort Hoveri paa Faurholm, Trollesminde og Hillerødsholm, fik hver Gaard et Orkester paa 2–4 Mand; det var med Folkene paa Marken i Høstens Tid. Ved Spise- og Hviletiderne og om Aftenen spilledes der op, og saa gik Dansen paa den bare Jord. Paa Regnvejrsdage i Høstens Tid søgte man at faa Tag over Hovedet enten paa Gaardene eller i Hovmarkens Nabohuse, og saa dansede man hele Dagen til Musik, som man nu kunde faa den. Høsten sluttede med et stort Hoverigilde. Hoverimusikken blev betalt gennem Amtstuen.«

Borgervæbning. Brandkorps. Borgerligt Politikorps. Vægtene. Barber Riemann fortæller: »Byen havde i sin Tid *Borgervæbning*. Deltagerne brugte deres egne Klæder, naar de var i Funktion, men fik udleveret Krydsbandolér med Patrontaske og Sabel samt et gammelt Gevær med Flintelaas. Nogle Gange om Sommeren samledes Borgervæbningen paa Torvet i feltmæssig Udrustning med Madpose og »Lærke«. Saa drog man ud til Øvelse i Holmene, hvor man sled mere eller mindre i det – i Almindelighed vistnok mindre. Ved Aftenstid kom Væbningen igen hjem paa Torvet og traadte af. Nogle forføjede sig derefter hjem, men mange søgte, som god Tone bød, til »Stad Copenhagen« eller i andre Gæstgiverier, hvor man drøftede Slagets Gang og nød en Pibe Tobak og en »Genstand«. Kl. 10 brød man op. Det var »borgerlig Sengetid«.

Hillerød havde i 50erne et borgerligt *Brandkorps*. Malermester Volsted var Chef og førte Titel af Brandkaptajn, han havde Uniform med blanke Knapper, Epauletter, trekantet Hat med gul Fjerbusk og Slæbesabel med gult Silkegehæng. Han, som alle i Brandkorpset, fik ingen Løn, det var et borgerligt Ombud, og det var en Ære at staa ved Brand- og Politikorpset. Men Stilling og Ære kostede Penge, da de selv maatte betale Uniformen. Jeg husker, at min Fader ikke vilde modtage Udnævnelse til Adjutant og Rulleskriver ved Brandkorpset, men der hjalp ingen »kære Mor«.

Byen havde 4 Sprøjter med 1 Løjtnant, uniformeret omtrent som Kaptajnen, ved hver Sprøjte, hertil kom Underofficerer og det fornødne Antal Pumpere. Vandforsyningen sorterede under en Løjtnant og 2 Underofficerer. Hesteejerne skulde ved Ildebrand stille med Sluffe og Tønde, der fyldtes ved Gaardbrøndene. ved Gadens eller Torvets Vandposte eller ved Vandingsstederne ved Hotel »København« og ved Slottet, hvor der begge Steder var bygget Bro ud i Slotssøen. Naar Tønderne var fyldte, gik det i flyvende Fart ad Brandstedet til, og her stod en Række Mænd med Husejernes mer eller mindre tætte Læderspande, og saa langedes de fyldte Vandspande fra Haand til Haand hen til Sprøjten, og det gik villigt. Saa var der et Nedbryderkorps, mest Haandværkere, der mødte med langskafede Økser, og et Redningskorps. Ved Tordennejr skulde Mandskabet ved 3die Tordenskrald begive sig til Raadhuset.

Ved Ildløs var der voldsomt Røre i Byen. Trommen gik. Raadhusklokken klemte, Vægterne lod Fløjten lyde. Vandslufferne kørt med rasende Fart gennem Gaden – 1ste Sluffe paa Brandstedet fik Præmie.

Ordensoverholdelsen paa Brandstedet besørgedes af Byens borgerlige *Politikorps*, der var dannet ved borgerligt Ombud, og uniformeret omtrent som Brandkorpset. I min Drengetid var »Hansen paa Trappen« Chef (han havde Gæstgiveri, hvor nu »Kronprinsen« ligger). Tilnavnet »paa Trappen« havde han arvet efter sin Moder, der havde Forretningen før ham, hun fik vist Navnet »Mutter paa Trappen«, fordi hun Aftenen lang sad paa en lille Køkkentrappe i Gæstestuens Kakkelovnskrog; andre mente, at hun havde faaet Navnet, fordi hun ved den store Ildebrand i 1834 tog Plads paa Raadhusets Trappe med sine Penge og Værdisager.

Foruden Chefen var der en Løjtnant og to Underofficerer og en Del menige, oftest udtaget blandt de yngre Købmænd. Korpset holdt Øvelse paa Markedspladsen, de mødte her med gamle Stenlaasgeværer med Bajonet, og saa gik det løs med Eksercits og Marchøvelser.

Politikorpsset stod jo under Byfogden og skulde foruden at gøre Tjeneste ved Ildebrande assistere under Opløb eller under større Rolighedsforstyrrelser. De mindre Forstyrrelser ordnede man mere underhaanden end nu om Dage; for Eks. i følgende Tilfælde fra 1856: Politifuldmægtig Marcussen kommer fra Raadhuset i stærk Fart ned ad Slotsgaden mod Fisketorvet, hvor der var opstaaet et

drabeligt Slagsmaal; det var begyndt inde i Danseboden i Hans Hansens Gaard – de sloges vist om Pigerne – Urostifterne blev smidt ud, og saa gik det løs ude paa Gaden. »Aa,« siger Marcussen til min Fader, »tag Deres Hue paa (det var den guldtressede Brandkorps-hue), tag en god Stok med og hjælp mig et lille Tag.« Min Faer tog Hue og en solid Egespirstok, og saa gik det ad Fisketorvet til – vi Drengene rendte naturligvis bagefter. Marcussen, Faer og andre tilfældige Hjælpere huggede saa ind, og der faldt nogle ordentlige Slag. Min Faers Stok gik i Stykker, og der blev sendt Bud hjem efter en ny. Sværmen blev jaget fra hinanden, og saa var der ikke Undersøgelse, Rapport eller mere Snak om den Ting.«

Afdøde Overlærer Reinhard fortalte om en lignende Batalje, der fandt Sted i Fyrreerne: »Naar her var Session i Byen, blev der ofte Slagsmaal. Nede paa Pladsen foran Andreas Petersens Gæstgiveri (nu Slotskroen) plejede Karlene fra to af Omegnens Byer at slaas. Ved en af disse Kampe fik en Karl et Øre revet af, han ledte efter det paa Jorden, fandt det og løb op hos Doktor Ewertsen for at faa det syet paa igen. Doktoren begyndte at behandle Saaret og siger saa: »Kom saa med Øret.« Karlen rækker det frem; men Doktoren forargedes og sagde: »Dit Svin, du har jo traadt paa det, det kan jeg ikke sy paa, herut med dig!«

Byen havde 3 *Vægtere*. De vandrede Natten igennem rundt i Garderne i saadant Udstyr: Store tunge Støvler (om Vinteren Træsko), Kappe, hvorpaa var fæstet Kongens Navnetræk med Krone over, Livbælte med stort Messingspænde, en vældig Kabuds og Morgenstjerne som Stav.

Hver Time sang de det til Klokkeslettet svarende Vægtervers. Vægter Mogensen nød megen Agtelse for sin Sang, han havde en kraftig og god Stemme; men en anden af Vægterne, Per Hingst (Hingst var et Øgenavn, der hentydede til, at han var født i Hingsterhus) var en meget maadelig Sanger.

En gammel Meddeler siger om Vægterne: »Man har set ned paa Vægterne, men de var meget gode, for man havde dem paa Gaden hele Natten, hver i sin Bydel. De var ikke bange for at slaa til, naar det var nødvendigt. Gavtyvene holdt ikke af Morgenstjernen.«

Et offentligt Kontor. Paa de offentlige Kontorer var der ikke altid overfor Befolkningen den behagelige og hensynsfulde Tone som

nu om Dage. Postkontoret f. Eks. var et Sted, hvor man ikke gerne kom; det vil let forstaaes gennem følgende Meddelelse af Postmester Harmsen:

»Postkontoret var i Israelsens Gaard (nu Nr. 11 i Slotsgade). Folk skulde gennem Gaarden for at komme til Ekspeditionslokalet. Her residerede Postmesteren, hans gamle Medhjælper – lad os kalde ham R. – og jeg, som antoges, kort før vi fik Banen, thi med Jernbaneforbindelsen ventedes der forøget Arbejde, og det kom i en Grad, som man slet ikke tænkte dengang.

Men det var altsaa før Banens Tid: Postsenderne var meget smaa, og der var kun lidt at bestille paa Kontoret. Postmesteren havde omtrent intet at gøre, og der var lidt nok til R. og mig. Tiden gik saa med Læsning, og hvad der ellers kunde falde for. En Fuldmægtig fra et af Kontorerne paa Raadhuset færdedes meget i Byen, han tittede ind her og der, han kom tidt ind til R. paa Postkontoret, han gennemsaa, hvad der laa af Aviser, og funderede over, hvem der var Brev til, og saa tog han og R. sig et Parti Skak. Hvis en Ekspedition under Spillet gjorde R.s Hjædp fornøden, var han gnaven, og saa gik det ud over Forstyrreeren, f. Eks.: En Bonde kommer ind og spørger, om han kan faa nogle Penge sendt til sin Søn, der er Soldat. Saa hed det meget lidt venligt: »Deres Søn! Deres Søn! Jeg kender skutte Deres Søn.« »Næh, saamænd, det kan jeg jo nok vide.« »Han har for Fa'en vel et Navn!« Saa kom Navnet. »Ja, det er skutte nok . . .« Under denne Form fortsattes, indtil R. havde faaet Adressen; saa taltes Pengene, det kostede 4 Skilling i Tællepenge, en Konvolut kostede 3 Skilling. Saa kom Forseglingen, som ogsaa kostede 3 Skilling. Derefter hed det til Bonden: »Kom med Signetet!« »Jeg har ikke noget Signet.« »De skal ha' Signet. Postvæsenets Signet er ikke nok . . . saa maa De se at laane Købmandens Signet.« Manden gik i Byen, laante Signet og kom tilbage. Forseglingen blev saa foretaget, Frankeringsbeløbet betalt samt 2 Skilling for en Postkittering. Manden følte sig lettet og forsvandt.

Man var just ikke glad ved at komme paa Postkontoret: En Dag arbejdede R. og jeg i Gaarden med at flække og save Postmesterens Knudebrænde – det var frivilligt Arbejde, som vi for Afvekslings Skyld gerne udførte. En Kone viser sig i Gaarden for at faa besørget en Postsag. R. blev meget ilde tilpas ved den Forstyrrelse, men han maatte jo med ind paa Kontoret. – Der har vist ikke været saa hyg-

geligt derinde, for da Konen kommer ud derfra og gaar over Gaarden, siger hun: »Vorherre bevares for at komme der mere.« I et andet lignende Tilfælde mente R., at han kunde slippe for at afbryde Brændarbejdet; han vidste, at Postmesteren var paa Kontoret, og siger til en Mand, der ønskede at blive betjent: »Postmesteren er derinde.« Manden gaar ind, men kommer lidt efter stille ud og siger: »Ja, han er der nok, men han er faldet i Søvn.«

Naar Postsækken var afleveret paa Kontoret, sorterede man Sagerne. Saa kom Byens eneste Postbud og afhentede Byposten. Fra Faurholm, Stutteriet og enkelte andre Steder afhentes ogsaa Post hver Dag. Fra Landet kom Postmænd eller Postkoner 2 Gange om Ugen for at hente, hvad der var til deres By eller Sogn. Vederlag for denne Postbudtjeneste maatte Modtagerne selv betale enten med et aarligt Vederlag eller ved at betale for hvert Brev. Hvad der ikke kunde skaffes ud paa denne Maade, det medtog Postmændene og lagde ind hos den Købmand, hvor Folk fra Adressatens Hjemsted plejede at komme, og ved Købmandens og hans Kunders Velvillie naaede omsider et Brev sit Bestemmelsessted, men der kunde gaa en Uges Tid eller mere, før det kom frem.

Forbindelse med Omverdenen. Naar man fra Landet søgte ind til Byen, maatte man passere en af Acciseboderne. Mødte man tomhændet, hed det: Passér! Havde man Varer med, skulde der betales Indførelsestold. Accisemanden havde forpagtet Toldintægterne, det gjaldt for ham om at faa, hvad han havde Ret til; man det faldt vanskeligt; man smuglede i brede Baner. Smugleriet blev drevet som en yndet Sport – og en anset Sport. En Mængde Historier lever endnu om Bedrifter i denne Retning. Et Eksempel: To Gaardmænd vædtede. Den ene paastod, at han skulde være Mand for at føre et levende Lam gennem Porten uden at betale Accise. Den anden tvivlede. Top! Manden spænder for, lægger nogle Varer bag i Vognen, men saa skjult som muligt under Agestolen lægger han Gaardhunden, indelukket i en gammel Sæk. Manden kommer til Acciseboden, opgiver sine Varer og betaler Accisen. Betjenten bruger sit Opdagerblik. Aha! en Sæk under Agestolen! Han aner Svig og siger: »De har en Sæk derinde! Hvad er det? Frem med den!« »Aa, det er ikke andet end en Hund, som jeg skal ha' ind til min Svoger, og en Hund koster jo da ikke noget.« »Ja, Tak! Den kender vi nok!« Sækken

maa frem, der løses op, og ud farer Hunden, hen ad Vejen, ad Hjemmet til. Nu havde Bonden Overtaget, og der vankede en ordentlig Skylle til Tolderen bl. a. om, hvor uforsvarligt det var, at han ved sin Mistro nu tvang en Mand til at køre den lange Vej tilbage for at hente Hunden. Tolderen var lidt lang i Ansigtet, da Manden virkelig vender om og begiver sig paa Tilbagevejen.

Ja, Manden kører hjem, putter Lammet i Sækken, kører tilbage til Acciseboden, og denne Gang slap han jo glat igennem.

Der gik iøvrigt en bred Strøm fra Landet ind til Byen. Det er ovenfor omtalt, hvorledes navnlig paa Torve- og Markedsdage Landbefolkningen kom til Byen for at afsætte Varer og gøre Indkøb; men der kom mange hver Dag for at købe og sælge. Fru Mogensens fortæller om saadanne Ture til Byen: »Naar vi ude fra vor Egn (Strødam) kom til Byen, saa holdt vi hos Andreas Petersen (nuværende Slotskro), hvor der var Brænderi og Gæstgiveri; der kunde tidt staa fuldt med Vogne i hele Gaarden og paa Pladsen foran Ejendommen. Hestene blev ikke spændt fra, de stod og aad ved Vognene. Nogle af Mændene gik ved Vognene og spiste det Ostebrød, de havde med hjemme fra, men de fleste af dem gik ind i Kælderstuen, hvor der stod et langt Bord; der sad de og spiste deres egen Mad og købte $\frac{1}{2}$ Pægl Brændevin til i en Tinstob. Var Kvinderne med, var de gerne ude i Byen, de sad ikke og spiste med. Kom en Kvinde ind i Kælderstuen, fik hun en Kage (en Tvebak eller »Snegl«) eller et Surbrød med Smør og somme Tider en sød Snaps.«

Arbejdsmænd søgte i stort Tal til Byen og gjorde Daglejertjeneste. Unge Karle og Piger fra Landet kom ind for at søge Pladser, Fru Mogensens fortæller herom: »Da jeg var om ved 18 Aar, tænkte jeg paa at komme her til Byen og tjene. Min Faer sagde til mig, at jeg kunde gaa ind og skaffe mig en Plads, jeg kunde blot, naar jeg kom til Byen, gaa hen til Kagekonen, Karen Per Lars, der sad ved Salpeterstien, saa fik jeg Besked. Karen Per Lars fortalte mig, hvem der skulde ha Piger, og jeg gik saa fra Dør til Dør. Da jeg kommer ind hos Kammerraad Borregaard – det var der, hvor der senere blev Malterigaard i Slangerupsgade, – saa ser han noget paa mig og siger saa: »Hvem er du min lille Pige?« Det sagde jeg saa, og han kendte baade min Faer og min Farbroder Jørgen, og saa siger han til Madammen: »Hende kan du godt fæste.« Og saa kom jeg derind, det var i 1847.

Borregaard, Madammen og Jomfruen var rare og flinke Folk. Tjenestefolk havde det godt der. Vi havde Jord i Holmene og holdt 2 Heste og 3 Køer. Jeg maatte tidlig op om Morgenens, saa Tøflerne paa og Mælkekanden paa Hovedet – den stod paa en Krans, der var pyntet med forskelligt farvede Baand – og saa gik vi Piger ad Marken til. Det saa saa kønt ud med de hvidskurede Kander, Baandene var saa blanke som Sølv. Vi Piger var misundelige paa Maahrs Pige, hun havde en Kande med Messingbaand.«

Mange kom til Byen, fordi de havde Ærinde paa de forskellige Kontorer. Adskillige kom forøvrigt nødtvungen: Klagere, anholdte og Vidner i Anledning af de mange Lovbrud, som Byen og Egnen unægtelig var rig paa. Det oplyses saaledes, at der i 1844 i hele Sjælland var behandlet 62 kriminelle Sager, og deraf var de 26 fra Frederiksborg Amt.

I »Københavnsposten« skrives i 1840 i Anledning af Vakance i Byfoged- og Birkedommerembedet i Hillerød: »Dette Embede maa anses som et af de vigtigste juridiske Embeder paa Sjælland, da Frederiksborg Amts forskellige Distrikter fordrer et særdeles strengt Politiopsyn.«

Med de omliggende Byer var der regelmæssig Dagvognsforbindelse. Om Forbindelsen med Hovedstaden fortæller Barber Riemann:

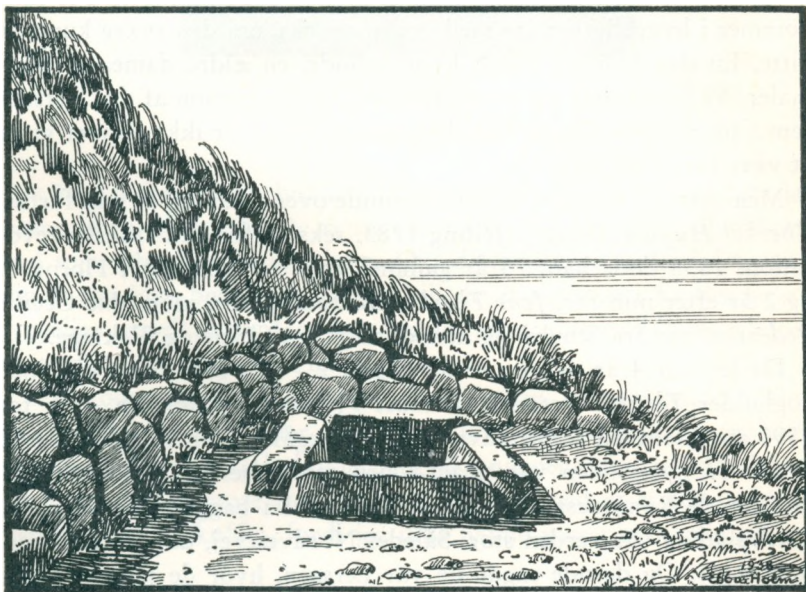
»Varer til og fra København besøgedes af Fragtmænd – enkelte Købmænd kørte selv, Fragtmændene kørte 2 Gange om Ugen med taarnhøje Læs. Oppe paa Læsset anbragtes 1 eller 2 Agestole eller et Sædebræt for mulige Passagerer. Turen ind med Fragtvogn kostede 2 Mark og varede 8 Timer. Vilde man mere standsmæssigt eller hurtigere af Sted, kunde man tage Diligencen, der hver Middag Kl. 12 afgik fra »Stadt Copenhagen«, efter at Kusken forud havde givet sine Signaler paa Posthornet. Tur med Diligencen kostede 8 Mark og varede 4 Timer. Man bedede $\frac{1}{2}$ Times Tid i Rudersdals Kro, hvor der skiftedes Heste. I Kroen stod ved denne Tid altid et flot Frokostbord dækket, hvor man kunde spise for en billig Penge. Jeg har hørt fortælle, at en Hillerødborger med udprægede Evner til at gøre Besked ved et godt Bord, satte stor Pris paa denne Hvilestund i Rudersdals Kro, han gjorde saadanne Indhug, særlig paa de lækreste og bedste Sager, at Værten tilsidst maatte gøre noget. Han gav Kusken en Drikkeskilling, for at han til det sædvanlige Signal, in-

den han kom til Kroen, skulde føje et lille Faresignal, naar nævnte Borger var med. Naar Værten hørte dette Signal, foer han ind i Stuen og fjernede en Del af de bedste Sager.

Tre Gange om Ugen gik der aaben Vogn til København.

Der kunde ved Højtider og ved andre Lejligheder være Ekstravogn. Selvejerkøretøjer baade fra Hillerød og København spillede jo ogsaa nogen Rolle. Endelig var der Forbindelsen pr. Apostlenes Heste; det agtedes ikke for noget særligt at gøre en Spadseretur til København.«

Ogsaa med Helsingør, Frederiksværk og Frederikssund var der Dagvognsforbindelse saavel for Post som for Passagerer. Alle disse Ruter gik ind, efterhaanden som Jernbanen skabte nemmere og hurtigere Forbindelse.

SCT. HELENE KILDE . TISVILDE.

Pennetegning af Ebba Holm
(Folkemuseet)

SPREDTE ERINDRINGER

»Kultur og Folkeminder« har bedt museumsmanden, overlærer *H. C. Terslin*, Gilleleje, fortælle lidt om sit liv. Terslin, der er af østjydsk æt, født i Horsens 1886, skriver følgende:

Slægten. Det tager tid at male vinduer. Især dem til gaden. For man kommer i hyggelig passiar med nogen. F. eks. om den svære kunst at kitte. En dag kom en kendt kunstnerinde, en ældre dame, portrætmaler. Vi kom i snak og præsentation: Om jeg var søn af den Terslin, som i sin tid grundlagde Gilleleje museum? Det er ikke enhver givet at være far til sig selv.

Men ellers er der også andet at grunde over. Nemlig, at min farfar, *Therkel Hansen*, fødtes i Jelling 1783, seks år før den franske revolution. 1858 døde han, 75 år gammel, som vævermester i Hornsyld og 2 år efter min far, *Jens Therkelsens* fødsel. Min mor, *Ane Cecilie Pedersen*, var fra Stouby og hendes slægt fra Skåne og Blekinge.

Da jeg var 4 år og min søster Sigrid 2 - hun blev siden gift med bogholder *Therkel Petersen*, firmaet »Jyden« i Aalestrup - fik far 1890 ansættelse på Københavns hovedbanegård. 2 kr. i dagløn for 12 timer. Så økonomien var stram i den toværelses på Nordvestvej - nuværende Rantzausgade - nr. 6, anden sal i baggården. Uden for gårdspladsen var verden stor. Således Nordvestvej, der førte til verdens ende. Og derude sagde de var Lersøen, hvor de slemme bisser boede. De blev dog med tiden bedre og i Storm Petersens tid endog hyggelige og med sjældne navne som Alkibiades og Simonides.

Mors forældre tilhørte landarbejderklassen, som var så slet aflønnet, at de i 1888 udvandrede til U.S.A. Morfar var 63 år, altså nær folkepensionsalderen, som endnu ikke var blevet opfundet, og mor-

H. C. Terslin

mor 54. Lå der eventyrlyst bag? Eller tanken om, at kårene ikke let kunne blive dårligere? De rejste på må og få. Det blev til prærieland som arbejdsplads i Dakota. Om deres skæbne vides lidet, men dog at det blev bedre. Jeg har et billede af mormor i hendes nokså hyggelige amerikastue. Men bag hendes gammelmormilde øjne ligger en verden, som har været hård.

1891 fødtes min broder *Svend Aage Terslin*, nu pensioneret major i hæren. Det var i de tider, da storken kom med de små. Senere blev en sådan affære mere indviklet. Jeg lå i naboens vindue en evighed for at se den berømte fugl og belønne ham med et stykke sukker, men blev slemt skuffet, fordi jeg ikke havde passet ordentlig på.

Fiskeri. Undertiden tilbragte vi herlige ferier i min fødeby Horsens. Her var min jævnaldrende 8-9 årige forvovne fætter Regner. Jeg står i dyb taknemlighedsgæld til ham. Han gav mig de forkundskaber i sømandskunst og fiskeri, der er nødvendige for en leder af et fiskerimuseum. Sammen foretog vi dristige farter på oceanet i en

erfaren jolle af høj ælde. Hundred år mindst, sagde Regner. At den derfor ikke kunne holde sig tør, er ikke at kritisere. Men vi måtte arbejde på toskift. Den ene øse vand ud med kasketten, mens den anden fiskede. Så der blev ikke tid til at nyde provianten, de tomteykke flinthårde beskøjter fra skibsproviantbutikken.

Fiskeriet gjaldt ålebusser, en åleglat fiskeart, som i tungemål uden for Horsens kaldes ålekvabber. Jeg fik lært at nappe dem med næven. Ind i båden med dem! Men de smuttede ud gennem smålækagerne. Så vi måtte stoppe dem under blusen og i bukselommer. Men kloge var de, og det lykkedes nogle af dem at snige sig ud. Vi måtte derfor ave dem med et dask. Efter hjemkomsten kunne vi ikke få tante Katrine til at ordne og stege dem. Men vi kunne selv. Efter en nødtørføg rensning og stegning var de en himmerigsmundfuld.

Kongeligt. Som bekendt skal alle berømtheder starte deres karriere som mælkedreng, avisdreng eller telegrafbud. Jeg har slået dem alle ved at gå samtlige grader igennem. Det første job var hårdest. Ikke værd at tale om. Op kl. 6 morgen. Afhente mælken i den store firehjulede trækvogn, der var højst uvillig på den snetykke vej. En rask Islænder ville have mas med den. Og så slog man skank i de store træsko og havde besvær med om aftenen at få strømpen af, som var groet fast.

Det var o. 1895, da far var blevet foregangsmand i stoppekolonnen og med tjenestebolig på Charlottenlund st. Far havde sans for naturens mærkværdigheder og fandt i jernbanegruset vættelys, søpindsvin og andre forsteninger. Gemt i cigarkasser blev det grundstammen i min naturaliesamling.

Om sommeren boede de rige i deres villaer i Charlottenlund. Og kongen, *Kristian IX*, på Bernstorff slot i den ene ende af Jægersborg Allé og kronprinsen (*Frederik VIII*) på Charlottenlund slot i den anden ende. Det var i 90erne. Og vi var alle kongetro. Og alle drenge strømmede til, bukkede dybt og med kasketten af, når den gamle konge red, rank som en rytterstatue, gennem alleen. Men synd for de fine damers slæbekjoler, der fejede over spytteklatterne! For folk spyttede meget dengang. Og så var der hundene.

Kronprinsen yndede at gå, vist især for at komme i kontakt med børnene. Og nu min mageløse oplevelse, som toges frem til beskuelse gennem lange tider. Uforvarende og derfor fuldt legalt trådte jeg

Museets Gilleleje-hus fra før 1809. Indrettet som et 1800-tallets fiskerhjem

ind i hofbager *Rubows* butik. Ærindet var rugbrød. Og der befandt sig, foruden kronprinsen, kejserinde *Dagmar* af Rusland, *Alexandra*, den senere dronning af England, og så to prinsesser.

»Hvad skal du have?« spurgte kronprinsen. Jeg fremhakkede ærindet. Om jeg ville have en konditorkage? Så måtte jeg vælge. Kronprinsen udvalgte flere til en hel pakke. Det var dengang, da kagerne kostede 5 øre. Kronprinsen lagde 1 kr. på disken. Efter takken og bukken gjaldt det om at komme ud.

»Hov, skal du ikke have penge tilbage?« kaldte kronprinsen. Og med kager og kongelige penge sluttedes den 12åriges eventyr hjemme med den fantastiske beretning. -

Et par somre var jeg avisdreng med stude uden for jernbanestationen. Almindelige og honoratiore var kunder. En dag oven i købet kong *Georg* af Grækenland, som købte bladet »Dannebrog«. Aviser kostede 5 øre. Den dag blev det til 25 øre.

Blandt de kongelige i åndens verden, som jeg dog ikke kom i avisforbindelse med, huskes maleren *Peter Mønsted*, som jeg flere gange

besøgte i hans atelier i et eller andet ærinde. Man kunne næppe løsrive sig fra hans billeder, f. eks. af bøgeskov i maj; næsten livagtigere end Charlottenlund skovs bøgetræer. Så var der *Bjørnstjerne Bjørnsons* store hat og brede korpus. *Holger Drachmanns* rankhed og arm-sving. De besøgte *Hegel* fra Gyldendal, der boede på Skovgaard. Men om hjørnet boede den skolelærerbeskedne forfatter *Zakarias Nielsen*. Jeg gemmer til evig tid et af hans julehæfter med dedikation for en tjeneste, jeg havde ydet ham. Og fjernere boede digteren *Johannes Jørgensen*. Folk og mine aviser sagde, at han var blevet katolsk og derfor troede på jomfru Maria og helgener og alt det. Godt at man selv troede på Vorherre. Så nogenlunde! Og derfor havde samvittighedskvaler, når man i smug sammen med ligesindede røg cigaretter. De hed dengang »Duke« og »Motor«. 10 for 10 øre.

Telegrafbud. Min skolegang i Ordrup afsluttedes ved konfirmationen 1900. Vor elskelige præst *Ohlmanns* prædikener huskes ikke. Kun at de var så gribende, at feminine lommelærklæder blev våde. Under den sidste lektion dvælede pastor Ohlmann særlig indtrængende ved trosbekendelsens alvor. Og hvis en og anden af samvittighedsgrunde ikke turde aflægge løftet, skulle han trække sig tilbage. Det var der engang en dreng, der havde gjort. Men vi var alle stærke i troen. Gildet og gaverne var måske medvirkende. Fra og med den dag var man i jakke og lange bukser mand. Og de stive flipper, omtrent af højde med de løse manchetter, tillod kun bevægelse samtidig med drejning af kroppen, men var derfor netop egnede til den anstandsholdning, der markerede afstanden til de mindreårige, man traf på konfirmationsdagens eftermiddagstur.

Og dagen efter avancerede jeg til telegrafbud. Ny rødakeret cykle. Uniformen næsten ubeskrivelig. Mørkeblå. Rødt bælte med sølvglinsende spænde. Ligeså blanke knapper og distinktioner, der angav høj rang. Vi var 2–3 bude i de fem lykkelige år til 1905.

Telegraf- og postvæsen var tilhuse i et forhenværende grossererhus bag jernbanen. Udenom var en urskov fra den tid, da frugttræer var høje. Herlig især i kejserindepæretiden.

Postmesteren var *Grosche*, som vi anslog til nær de 100. Dengang indtraf pensionsalderen sent. Forhen havde han tillige været stedets stationsforstander. Så hans nuværende embede var vel en retrætepost. På kontoret var der endvidere en fuldmægtig og en assistent.

Postbudenes antal beløb sig til 5–6 inklusive en kvinde. Og postdistriktet omfattede det ganske Charlottenlund og Ordrup, derunder Strandvejen fra Konstantia til Hvidøre. Det var før bilraseriet. Uden for sæsonen var her fred og ro. Undtagen sommersøndage. Det var i cyklens glansperiode. Tusinder blanke cykelstel. Få tomme vejbane til hvert. Og hestekøretøjer. Og ingen færdselsregler uden dem, situationen skabte. Gennem støvskyerne halsede man til Travbanen og Dyrehavsbakken. Men efterårsaftener intet lys, før man nåede de muntre skovseres fiskerleje. Herude badede man, »når vandet var 15, og luften var 16 og pigen 17^{1/2}«. Badebroen gik vinkelret ud og deltes så til henholdsvis den feminine og maskuline afdeling. Hver hegnet med sækkelærred, der nåede til vandfladen, i ebбетid dog knapt så langt. Så man ikke kunne undgå at øjne naboens skrigende evaflok, så meget mere som man i disse lukkede afdelinger i reglen ikke brugte badedragt.

I Skovshoved boede den københavnske barnevognsfabrikant *Knudsen*. Han havde stort jubilæum, - eller var det sølvbryllup? - og en betydelig børneflokk, sagde man. Et af telegrammerne til festen lød på *barnefabrikant Knudsen*.

I min telegrafperiode vågnede lysten til at lære mere end fra skoleårene. Mor var den store inspirator. To af mine lærere påtog sig hvervet. Målet var at komme i Store nordiske Telegrafskab med udsigt til start i Gøteborg, videre udvikling i St. Petersborg, sidenhen i Sibirien og sluttelig i Vladivostock. Ud at se!

Men det blev anderledes. Mine lærere, af hvilke *Chr. Poulsen* siden blev rektor i Nakskov og *N. J. Nielsen* den første amtsskolekonsulent i Sønderjylland efter genforeningen, fik mig overtalt til lærerstudiet.

Gamle Grosche gav mig så megen fritid, at jeg i forberedelsesåret før seminariet kunne øve mig som læreraspirant i Ordrup. Samtidig læste jeg tysk, engelsk o.s.v. til ud på de små timer. Så jeg havde nok at bestille.

Skolelærer. Blaagaards seminariefors­tander var *Niels Tang*, søn af den endnu berømt­ere *Jeppe Tang*. Vi havde fremragende lærere. Bl. a. den senere for­stander på Skaarup seminarium *Edv. Larsen*. Han var radikal, så historietimerne blev til politiske drøftelser. Men han og vi var opløste, når han læste Sokrates' forsvarstale. Religions-

lærer var den senere teologiske professor *Chr. Glarbo*, meget lærd og excentrisk. På ham ødslede en af mine klassekammerater, den siden så kendte tegner *Jensenius*, sine første karikaturer. Blandt andre kammerater skal nævnes *Thorkild Jensen*, Københavns senere skoledirektør. 1909 fik jeg lærereksamen.

Og som den yngste af 22 søgte jeg andenlærerembedet på Gilleleje. Og en skønne morgen vågner man op og er skolelærer. 800 kr. om året, 100 kr. som organist samt 20 kr. i afsavn af have. Værelse ved siden af skolestuen og et kvistværelse. Gode kår for en lærer i hin tid. Der var dem, som måtte nøjes med 6-700 kr.

Provst *Barfod* i Skævinge, hvem jeg besøgte for at takke for embedet, sagde derfor også, at jeg havde skudt papegøjen. Det samme sagde skolekommissionens formand, den kendte pastor *P. Krag* i Søborg. Og sognerådsformanden, gdr. *Chr. Petersen*, Saxegaard. Men alle tilføjede, at jeg nok fik kval med de slemme Gillelejedrenge.

De mange år efter mindes jeg kun få sådanne drenge. Men noget må de vel have bedrevet ifølge sagnene. Når de nu som yderst agtværdige familiefædre opfrisker deres skolebedrifter, undres man over, at der har været levnet tid til mere alvorlige sysler, og at man har overlevet disse første år efter sin entré i skolestuen.

Jeg erindrer skolestuens ejendommelige lugt. Aldrig før eller siden oplevet. Den hang i de ældgamle sorte 5-mandsborde med henfarne slægters dybtskårne initialer. I katederet. Og den strømmede ud fra de blåkalkede vægge, som, hvor de var afskallede, ledte tanken hen på geologiske aflejringer. Omsider lykkedes det at finde arnestedet: Tørvekassen med åringers sammenstuede madpapirer og brødkorper. Og selv efter fjernelsen af kasse og indhold hang lugten i stuen, hvor den må have befundet sig vel. Endog efter, at der årlig blev smurt et nyt geologisk lag over væggene.

I denne hyggelige skolestue henlevede man de første 11 lykkelige år à 246 dage gange 6 timer. Astronomiske tal. - Den 6-klassede skole omdannedes i 1920 til en realskole med afsluttende præliminæreksamen og med den barneglade pædagog *L. Hansen* som overlærer. -

Undertiden fik jeg listet lidt naturhistorie ind - det stod ikke på timeplanen. Men vi lever jo ved en kyst fuld af blomster og ved et hav med et væld af fisk. Jeg fik råd til at anskaffe et skab til de

udstoppede fugle og dyr i sprit. Talrige næseaftryk kom på dette glasskab. For Peter havde fundet den sjældne fisk, Hans den mærkelige sten og Ole den døde fugl. Og selv om man kunne være håndhændet med inventaret, og en vinduesrude kunne gå, led dette skab aldrig en rift, og mahognimalingen er i dag næsten som for en menneskealder siden. Og det hænder, at en gammel elev kommer for at hilse på dette skab, som gjorde barneøjne klare engang, og som var det første museum.

Datidens gymnastik foregik om sommeren og på skolepladsen og var forbeholdt drengene. Der stod den traditionelle klatremaskine. Den, der nåede til tops, havde et storslået vue over den ganske bys hvidkalkede fiskerhuse. I min tid blev nedspringsstedet opfundet. En fordybning fyldt med sand. Beregnet til hovedspring over en plint. Desværre skulle læreren sidde på plintens ene ende og tage imod. I hine tider drev man gymnastik iført sømbeslåede, jernpansrede træsko. Det kunne knibe at få tilbørligt sving i disse. Så det hændte, at træskoene dalede ned før gymnasten og landede på lærerens hoved. Jeg har engang i en tørvemose set en oldtidsmands særdeles tykke hjerneskal. Egnen til at tage imod på en plint.

Ved at se tilbage på 45 års lærergerning synes jeg at have lært mere af eleverne end de af mig. De lyseste minder knytter sig til botanikturene, hvorunder sjældne sten og dyrelivet blev inddraget. Man kunne tillige konkurrere om, hvem der kunne trille hurtigst ned ad strandbakkerne. Hvilket imidlertid kunne virke så chokerende på en firbenehale, at den faldt af.

Blandt det videnskabelige arbejde skal nævnes den fuldstændige kortlægning af egnens fuglereder, som de sagde, at de andre drenge havde ødelagt.

Jeg lærte mange lokale plante- og dyrenavne på disse ture. At udbyttet var gensidigt, vidner et brev om fra en tidligere elev, som under 2. verdenskrig var »gået under jorden« og havde måttet tilbringe lange tider på landet. Det var kommet ham til nytte, at han havde lært planterne og deres liv og levned at kende i sin skoletid.

Desværre klagede de i søndagsskolen over, at jeg tog drengene fra dem. Men det gav mig ikke dårlig samvittighed. Thi dels foretoges søndagsturene om eftermiddagen, dels var disse drenge over 13 år. Og med respekt for sig selv gik dette drengealderstrin ikke længere i

søndagsskole, udover et par gange før jul for at komme med til juletræ.

Museet. Det stod i avisen dagen efter, at borgerforeningen havde besluttet muligheden for at skabe et museum. Så jeg gik i lag med på lofterne at finde fiskegarn og andet til formålet. Og folket kom selv i gang med disse lofter, hvor nisserne hidtil havde regeret. Og der var meget. Et godt slagord skabtes, nemlig »enten skal Terslin have det, eller det skal på lossepladsen.« Altså et ordsprog, værdig til indlemmelse i vort lands ordsprogsskat.

Det var i 1929. Dag og ofte nat med er siden gået med det museum og dets forskellige fakulteter på lofter, i kældere, forladede køkkener og spisekamre. I kamp med møl og rust og sne og andet herrensvejr. Til vi 1963 fik de sarteste sager i tørt hus, mens resten fortsætter livet i onde magters vold.

Men de gamle, som i hine tilblivelsesdage fik ild i sinde ved tanken om at bevare det gamle, er for størstedelen døde. I dybeste taknemlighed står jeg til de små, som med blanke øjne kom med den sjældne gråspurv. Grebet af videnskaben mødte en sådan purk åringer efter med det endnu sjældnere fund. Og til denne stund har jeg hjælp af elever på museet og på oldtidens bopladser. Og så er der fiskernes sjældne fangster.

Mange, mange flere skulle takkes. Og fra indvielsesåret den 8-årige Gert i Fjellenstrup, der i sin fars stenbunke fandt helleristningsstenen med billeder af to skibe fra broncealderen, 1500 før Kristus. Gudernes fint udtænkte gave til den fiskeriafdeling, som nu fik hus og hjem og trygge kår.

H. C. Terslin

Om *H. C. Terslins* virksomhed kan »Kultur og Folkeminder« yderligere oplyse: Terslin var lærer ved Gilleleje skole 1909-54, overlærer 1947, censor i naturhistorie ved præliminær-, real- og mellemskoleeksamen, medstifter af Gilleleje og Omegns Museumsforening 1929. Museets forstander fra samme år, formand 1929-64. Talrige studierejser i Norge, Sverige og Finland, arrangerede 1948 den dansk-svenske fiskerihistoriske kongres i Gilleleje, formand for den komite, der 1935 rejste mindestenen for Søren Kierkegaard på Gilbjerg.

Gilleleje Museums opgaver: Indsamling af materiale til belysning af befolkningens kultur ved Nordsjællandskysten, især fiskernes (fiskeredskaber, bådmodeller, møbler m. v.), jordfundne sager fra oldtiden, skriftligt materiale vedrørende fiskernes liv og dialekt, naturhistorisk samling, havets og kystens planter i

herbarium. 1939 erhvervede Museumsforeningen et gammelt fiskerhus fra før 1809, der indrettedes som et 1800tallets fiskerhjem. De øvrige samlinger, der i 34 år var opbevaret under kummerlige forhold, nåede 1963 at få gode og hensigtsmæssige lokaler i den nuværende museumsbygning (den gamle skole).

Terstin har redigeret »Fra det gamle Gilleleje« (Nordsjællandskystens årbog) 1933-59 samt »Naturhistoriske meddelelser fra Gilleleje Museum«, 19 hefter. Har udgivet »Guvernør over Dansk Vestindien Gabriel Milan og hans Efterkommere med særligt Hensyn til Familierne i Gilleleje«, 1926.

Den gamle Stubmølle i Holløse
Pennetegning af Ebba Holm 1909
(Folkemuseet)

LÆRER, HISTORIKER OG MUSEUMSMAND

»Kultur og Folkeminder« har bedt historikeren, viceskoleinspektør *H. C. Rosted*, Hørsholm, fortælle nogle af sine oplevelser. Dette sker i de følgende linier.

Mit første besøg i Hørsholm fandt sted 1897, få dage efter at Kystbanen var åbnet for trafikken. Min fader ville besøge en fætter, der drev et garveri i byen. Vi gik ad stien gennem Rungsted Hegn til Hørsholm, en tur, som står levende i min erindring. Der duftede af bukkar; aldrig havde jeg set så store bukkarplanter og mærket så herlig en duft. Mit første indtryk af egnen var overvældende. Senere kom jeg flere gange i vogn kørende fra Lyngby til Hørsholm. Høje gamle træer hvævede sig over gaden med de toppede brosten, og byen, den lille, stille flække, gjorde et hyggeligt indtryk. Og det blev da denne by, hvor jeg senere skulle leve mine manddomsår.

Jeg er født 1891 i Lyngby - Kongens Lyngby, som man altid kaldte byen i min barndom, hvor minderne om hoffet på Sorgenfri endnu var stærkt levende. Jeg havde et godt barndomshjem og et par prægtige forældre.

Min mor var gårdmandsdatter fra Munkegård i Gentofte sogn; hun nedstammede fra Hans Jensen Bjerregaard, »den lærde bonde«, som man har kaldt ham. Det var ham, der var grev Bernstorffs rådgiver, da han indførte arvefæste for bønderne på sit gods.

På min fars side var mine forfædre håndværkere. Min farfar var en håndværker af den gamle skole, der krævede meget af sine folk, og han forlangte godt og smukt arbejde. Han skal have været en streng mand, men jeg lærte ham at kende fra en anden side. Allerede som ganske lille elskede jeg at høre ham fortælle, og han var en god fortæller, der kunne berette om spændende oplevelser i sine unge

H. C. Rosted

dage. Under et ophold i Paris 1848 overværede han de voldsomme demonstrationer mod Guizot ud for udenrigsministeriets bygning, hvor de opstillede soldater pludselig gav sig til at skyde løs på folk. Han kunne berette om blusemændene, der senere samlede ligene op og kørte dem gennem gaderne, belyst med fakler. De løftede en ung dræbt kvinde op og råbte: »Sådan behandler man os!« Han havde set borgerkongen flygte med sin familie, set pøblen storme Tuilerierne, og han havde hørt Lamertine, Albert og andre af førerne fra de dage tale til folket. Jeg kendte hele revolutionens historie, kendte meget mere, end hvad historiebøgerne havde at fortælle. Det prentede sig ind i min erindring, og da jeg engang ved en eksamen fik til opgave at fortælle om februarrevolutionen, kunne jeg give en så malende skildring, at læreren forbavset spurgte, hvor jeg vidste alt det fra. Gennem min farfars fortællinger rykkede de historiske begivenheder mig ganske nær. Han havde talt med gamle folk, der i deres ungdom havde oplevet den franske konges henrettelse, og de

kunne også berette oplevelser fra Napoleonstiden. Alt blev så personligt, så levende, og farfar vakte min interesse for fortidens minder.

Som ung lærer i Hørsholm oplevede jeg også engang, hvor tæt jeg kom historiske begivenheder, der ellers syntes at høre en fjern tid, når man læste derom. Jeg talte med en mand på 94 år med en glimrende hukommelse. Han havde siddet på fru Johanne Luise Heibergs skød, da hun 1832 boede i Hørsholm, og han havde førstehåndsberetninger fra folk, der havde overværet Struensees henrettelse.

Min far var udlært hos sin far og nedsatte sig 1884 i Lyngby som sadelmager og tapetserer, og det var navnlig tapetsererforretningen, der var den væsentligste del af virksomheden. Man kender ikke i vore dage den form, en sådan forretning havde før i tiden. Den omfattede alt, hvad der vedrørte den indre udsmykning af hjemmene. Det var ikke blot tapetsering - det henhører i vore dage under malerfaget - men også møbelpolstring, sengeudstyr, pålægning af gulvtæpper og ophængning af gardiner m. m. I vore dage hænger de fleste husmødre selv deres gardiner op. Før i tiden skulle de hvide, stivede gardiner draperes elegant; det krævede en fagmands arbejde. Stole, sofaer og deslige blev polstrede, det var jo i klunketiden, og der blev krævet mere af møbelpolstreterne tidligere end i vore dage.

Min far havde en vidtstrakt kundekreds, og ofte fulgte jeg med, når far og hans svende var beskæftiget i gamle interessante ejendomme; navnlig var jeg optaget af at gå rundt på Sorgenfri slot. Her var mange historiske minder, der talte til en drengs fantasi, og jeg læste alt, hvad jeg kunne finde om slottets historie.

I skolen, Lyngby Realskole, var historie mit bedste fag, og jeg havde flere fortræffelige historielærere, først cand. mag. Chr. Otterstrøm, der blev adjunkt ved Aalborg katedralskole, derefter Erik Pontoppidan Thyssen; han blev sognepræst i Korsør og senere stiftsprovst i Haderslev, begge var de inciterende lærere, som jeg kom til at stå i stor taknemmelighed til.

I mit sidste skoleår fik jeg en enestående lærer i naturhistorie, den prægtige, gamle cand. phil. Otto Kragh. Han ville oprindeligt have været læge, men efter en stor sorg, en dyb skuffelse, brød han brat af og blev lærer; han var at et usædvanligt format; der var geniale træk hos ham, og han søgte at drage det bedste frem hos sine elever,

ville vise dem historiens og digtningens herlighed. Han var højt elsket, og en af hans elever, Valdemar Rørdam, har skildret ham i digtet »Bamsen« i sin digtsamling »Købstadidyller«, et digt, der dog ikke giver det helt pålidelige billede af denne usædvanlige lærer.

Hans botaniktimer gjorde indtryk på os elever. Vi havde haft en lærer i dette fag, en senere højt anset videnskabsmand, men han havde ikke formået at indfange os. Det gjorde derimod gamle Otto Kragh. Hver time i hans fag var fængslende og inspirerende, og vi lyttede, når han fortalte. Han var fuld af lune, et stemningsmenneske, der gjorde indtryk på os. Botanik blev fra nu af mit kæreste fag, og det optog al min fritid. Ofte var jeg på botaniske ekskursioner med den gamle lærer. Det var en stor oplevelse. Han var natur elsker, sad inde med betydelige kundskaber, og med rund hånd delte han ud af sin viden. Som regel fik vi planternes navne på latin; det var ikke krukkeri, vi følte det egentlig ganske naturligt, og vi huskede disse navne. For mit eget vedkommende blev det til mere end blot at kende plantenavne; jeg fik også lyst til at forske planternes liv, f. eks. fandt jeg frem til alle de forskellige arter af insektædende planter, det var muligt at finde på egnen. Jeg fodrede dem på mange måder, førte regnskab over deres appetit og drog sammenligning mellem de forskellige arter.

Jeg ville ikke være håndværker; min hu stod til lærergerningen, og det lykkedes mig at blive optaget på Jonstrup statsseminarium. Det lå i smukke omgivelser, og her havde jeg rig anledning til at fortsætte mine botaniske studier. Historieundervisningen gjorde ikke indtryk på mig; den var kedelig. Derimod havde vi en dygtig lærer i naturhistorie, cand. mag. Jens Nielsen. Ved et tilfælde opdagede han en dag min store interesse for botanik, og fra den dag mødte jeg stor venlighed og forståelse fra hans side. Jeg havde engang ved Ganløse fundet et par planter, som hverken han eller jeg var i stand til at bestemme; de var indslæbt med frø fra udlandet, og han satte mig i forbindelse med prof. Christen Raunkjær. Han kendte planterne. Da cand. mag. Nielsen skulle eksaminere mig ved det grønne bord, blev denne eksamination lidt ud over det sædvanlige. Vor censor, den gamle originale dr. phil. W. Sørensen, bad mig bestemme nogle blomster, men Jens Nielsen hentede straks en meget sjælden plante, der ikke havde noget dansk navn. »Kender De den?« spurgte han med et smil. Heldigvis kendte jeg den. Det var en

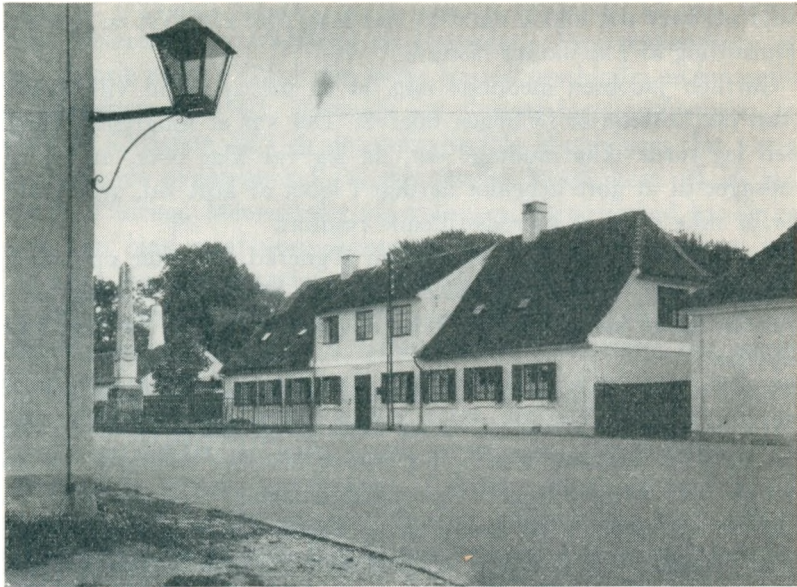
varietet af camelina (dodder), og i den følgende halve time diskuterede vi denne plantes forekomst i landet samt andre botaniske mærkværdigheder. Pludselig afbrød dr. Sørensen samtalen. Med en saftig ed erklærede han: »Vi får ikke tid til at tale mere. De skal jo også have et spørgsmål i fysiologi. Hvad kan De bedst lide, de søde eller sure fornemmelser?« »Hr. doktor!« svarede jeg smilende og bukkede. »Jeg kan bedst lide det, der er sødt.« Han brummede, og atter kom der en kraftig ed: »Jeg kan bedst lide det sure.« Der lå bitterhed i de ord, og jeg forstod, at han gav udtryk for en vis livserfaring; han var jo kort forinden blevet spændt ude fra det professorat, han havde håbet at få.

Efter at jeg 1913 havde bestået min lærereksamen, fik jeg ansættelse ved Københavns skolevæsen, og det var min hensigt at læse videre og kaste mig over botanikken. Forholdene for de unge vikarer i København var dårlige. Der var kun lidt at bestille, og man var aflønnet med 49 øre i timen. Jeg følte mig heller ikke godt tilpas ved at bo i den store by. Jeg savnede naturen, og derfor søgte jeg orlov for at overtage en lærerplads ved Hørsholm Realskole. Jeg fandt mig straks godt tilrette i den lille hyggelige by. Da krigen udbrød 1914, skrev skoledirektionen til mig, at min orlov var udløbet. Jeg tog ind for at tale med viceskolelederen Rolsted og meddelte, at jeg ville løses fra min stilling i København. Han rådede mig indtrængende til at vende tilbage, men jeg fastholdt min opsigelse. Jeg har aldrig fortrudt, at jeg valgte at blive i Hørsholm, selv om jeg måske havde haft større chancer ved Københavns skolevæsen. Det var mig blot en skuffelse, at jeg på grund af den indskrænkede toggang måtte afbryde min læsning i byen.

Jeg havde haft megen fritid til min rådighed i København, og så ofte, det var mig muligt, søgte jeg hen på Det kongelige Bibliotek. Jeg var begyndt at beskæftige mig med planterne i overtroen, og i Hørsholm fortsatte jeg dette studium og indsamlede et ret stort materiale om emnet gennem samtaler med gamle folk på landet. Dermed var jeg begyndt at nærme mig den historiske forskning.

I skolen valgte jeg at undervise i historie, selv om skolens bestyrer tilbød mig timer i naturhistorie. En gammel lærer havde i mange år undervist i dette fag, som han holdt af, og jeg nænnede ikke at trænge ham ud.

Hørsholm havde rige historiske minder; de interesserede mig, og

Hørsholms Egnsmuseum opført efter tegning af Christian VI

jeg begyndte så småt at gøre studier i Rigsarkivet, og efterhånden blev jeg fortrolig med arbejdet her. Mit første større historiske arbejde var en skildring af Usserød sygehus i anledning af hundrede års-dagen for det oprettelse. Nogle år efter blev jeg opfordret af ejeren af Hørsholm hotel til at skrive en lille bog om hotellet, der stod overfor at kunne fejre 200 årsdagen for sin grundlæggelse. Den udkom i sommeren 1925. Bagefter kan jeg naturligvis godt se, at den kunne være blevet bedre, hvis jeg havde haft større erfaring i arkivalske undersøgelser. Men adskilligt hidtil ukendt stof lykkedes det mig dog at finde frem i den korte tid, der var til rådighed. Nu var jeg blevet indfanget af historien. Kort efter blev jeg af overretssagfører Gottlieb Jacobsen opfordret til at modernisere kammerråd Chr. Christensens Hørsholms Historie fra 1879.

Denne bog er stadig - og med rette - højt vurderet, men den er i vore dage en sjældenhed hos antikvarboghandlerne. Da egnens historie i stedse stigende grad interesserer mange mennesker, endog

langt ud over det lokale område, har man ofte efterlyst en moderne fremstilling af Hørsholms historie.

Gottlieb Jacobsen meddelte mig, at en privat mand ville betale, hvad det kostede at få bogen udgivet. Det var et smigrende tilbud, men jeg turde ikke modtage det, da jeg var klar over, at jeg var nødsaget til at gøre arbejdet færdigt i løbet af kort tid, og jeg ville derfor ikke opnå et tilfredsstillende resultat.

Sagen blev ført frem i Hørsholm sogneråd, og efter opfordring påtog jeg mig at indsamle materiale i den hensigt at foretage en a' jour-føring af kammerrådets bog, dog blev der ikke fastsat nogen tidsfrist.

Efter at jeg i nogen tid havde syslet med opgaven, stod det mig klart, at jeg ikke kunne skrive et værk på grundlag af denne bog; den del, der omtalte Hørsholms ældste historie, rummede alt for mange fejl. Fremstillingen for middelalderens vedkommende var udelukkende skrevet på grundlag af Suhms Danmarkshistorie (jfr. Hist. Tidsskr. V r. 2. bd. s. 421); slottets bygningshistorie var ikke udtømmende behandlet; forfatteren havde f. eks. ikke benyttet de gamle lensregnskaber og jordebøger, og desuden var der meget interessant og betydningsfuldt stof, som ikke var medtaget. Efter at kammerrådets bog var udkommet, har flere historikere fremdraget meget stof, der har tilknytning til Hørsholms historie, og dette materiale måtte behandles i en ny bog. Endelig må det nævnes, at C. Christensen først og fremmest havde lagt vægt på landbrugshistorien og i udstrakt grad benyttet amtstuearkivet, som endnu dengang, han arbejdede på sin bog, befandt sig i Hørsholm. Det var netop den omhyggelige gennemgang af dette arkivs sager vedrørende bønderne, der gav hans bog den store værdi. For mit vedkommende var studiet af slottets bygningshistorie mere tillokkende, men naturligvis ville jeg også i et kommende værk indføje kulturbilleder og socialhistoriske træk fra livet på slottet og på godset til fest og til hverdag.

Jeg besluttede altså at skrive mit eget værk. Det var et overvældende materiale af såvel utrykte som trykte kilder, der skulle gennemgås. Arbejdet tog meget længere tid, end jeg havde regnet med. Jeg måtte først og fremmest varetage min embedsgerning og havde kun ferierne til arkivstudier. Hertil kom, at flere meget krævende offentlige tillidshverv og andet arbejde i flere år lagde beslag på min tid, ikke mindst i besættelsestidens svære år.

I 1957 lykkedes det mig at få udgivet første del af min Hørsholms historie: »Fra adelsborg til kongeslot«. Den omhandlede egnens historie indtil 1730. I min næste bog: »Hirschholm, et kongeslot og dets skæbne«, 1963, skildrede jeg slottets bygningshistorie. Jeg fandt, at Christian VI's og dronning Sophie Magdalenes slot var et så enestående bygningsværk, at det absolut havde krav på en indgående skildring. Menneskelig uforstand og kortsynethed havde berøvet vort land et af vore skønneste bygningsværker, og først i en senere tid har man forstået, hvilket tab det betød, at det var vandalisme at rive det ned. Hidtil havde man kun kendt enkelte rum gennem Lauritz Thuras værk: »Den danske Vitruvius«, den øvrige del af slottet var ukendt land. Jeg ville ikke alene gøre rede for dets opbygning, men også for den pragt, der udfoldede sig her, og fortælle om det liv, der rørte sig på slottet i dets glansperiode.

Opindeligt var det min hensigt at skildre slottet indtil dets nedbrydning, men bogen ville da blive for omfangsrig. Det forekom mig naturligt, at slottets bygningshistorie og dets interiører måtte betragtes som et afsnit for sig. I en tredje del vil jeg afslutte med at berette om enkedronning Sophie Magdalenes hof på Hirschholm og fortælle om hendes omsorg for godsets befolkning. Desuden vil hoflivet under Christian den Syvende blive omtalt samt slottets forfaldsperiode, indtil det blev revet ned.

Foruden disse to bøger har jeg efter opfordring skrevet flere mindre. Hørsholm Turistudvalg bad mig 1935 give en kortfattet skildring af Hørsholm sogns historie: »Hørsholm og Rungsted i Tekst og Billeder« (1935). Den blev snart udsolgt, og i stedet for skrev jeg: »Hørsholm, kort oversigt over Hørsholm sogns historie« (1950). I 1947 skrev jeg en lille bog om den gamle planteskole i Hørsholm, hvor jeg skildrede slotshavens ødelæggelse, efter at slottet var blevet nedbrudt. I 1962 efterfulgtes den af en anden: »Den gamle Planteskole«, hvor stoffet blev omarbejdet og nyt tilføjet. I 1948 blev jeg af direktør A. R. Gjerlev ved Usserød militære Klædefabrik anmodet om at skrive fabrikkens historie. Jeg omtalte ikke blot værkernes tilblivelse, men skildrede arbejdernes forhold gennem 150 år.

Af andre publikationer kan nævnes: »Fra fæstebonde til selvejer. Træk af bondestandens historie på Hørsholm distrikt 1761-1961.« (udg. af Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab 1961). »Usserød skole 1864-1964« (Hørsh. kommunalbest.), »Eggerødgård 1346-

1890« (1964. Udg. af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn).

Allerede som ganske ung lærer begyndte jeg at undervise mine elever i egnens historie, en undervisning, jeg havde glæde af. Ved flere lejligheder slog jeg til lyd for at indføre hjemstavnslære som led i historieundervisningen i skolen. Det førte til, at J. H. Schultz Forlag opfordrede mig til at skrive en danmarkshistorie for børn ud fra de synspunkter, jeg havde gjort mig til talsmand for. Jeg fik skoleinspektør Rigmor Claudi Hansen som medarbejder, og i vor bog: »Vort Folks Historie gennem 10.000 Aar« viste vi, hvorledes man kan drage hjemstavnsens historie ind som led i historieundervisningen. Senere blev jeg af Gads Forlag opfordret til at omarbejde Eiler Møllers verdenshistorie for folkeskolen.

Gennem flere år havde man i Hørsholm drøftet et forslag om at oprette et museum for egnen. Da dr. Syrach Larsen havde søgt min bistand for at grunde et Jagt- og Skovbrugsmuseum i de gamle bygninger i Hørsholm, der var bevaret fra slottets tid, gav jeg ham min fulde støtte, og derfor mente jeg, man måtte stille indretningen af et lokalmuseum i bero, indtil Jagt- og Skovbrugsmuseet var en kendsgerning. Da det blev indviet 1942, var tiden inde til at forsøge at oprette et museum for Hørsholm distrikt.

I 1942 fik jeg overdraget opgaven at grundlægge et lokalt museum. Jeg var blevet formand for et udvalg, der skulle løse sagen, og jeg fik fortrinlig støtte af prof. Hartvig Frisch, der var næstformand. Vi ønskede ikke, det skulle være et kommunalt museum, det skulle drives af en museumsforening med en bestyrelse, hvor de fire hørsholmske kommuner var repræsenteret. Når det var en forening, der stod bag museet, var man sikker på, at der stod en interesseret kreds af mennesker som støtte for museumstanken, og at bestyrelsen kom til at bestå af folk, der var historisk interesserede. Det har da også vist sig, at det holdt stik. De repræsentanter, der hidtil har siddet i bestyrelsen - også dem, der er valgt af de kommunale råd - har vist en enestående forståelse for museumssagen.

Det var med nogen betænkning, jeg påtog mig ledelsen og indretningen af museet. Der forestod et uhyre stort arbejde med at indsamle genstande, som havde betydning. Det arbejde var helt alene overladt museumsledelsen. Jeg mødte imidlertid en overordentlig stor velvilje hos egnens befolkning, og navnlig havde jeg uvurderlig støtte af den lokale presse. Hørsholm kommune havde efter bestyrelsens

forslag af staten erhvervet den gamle amtsforvalterbolig, en virkelig historisk bygning, og den blev med stor bekostning indrettet til brug for museet. De penge, vi i begyndelsen havde at råde over, var ret begrænsede, men nogle rigmænd på egnen ydede os stor økonomisk hjælp. Engang fik jeg således tilbudt nogle kostbare billeder, malet af Jens Juel. Vi havde ikke penge til at købe dem for. Jeg gav da en stedlig redaktør meddelelse om, at vi kunne få billederne for 6000 kr., men manglede de nødvendige midler. Næppe var avisen blevet omdelt i byen, før en borger ringede op i telefonen og meddelte, at jeg godt kunne købe billederne, og et kvarter efter lå der en check på mit bord, lydende på de 6000 kr. Senere benyttede jeg mig atter af pressens medhjælp og med samme gode resultat. Det gav mig naturligvis stor lyst til at arbejde for museet, hertil kom yderligere, at museumsforeningens medlemsantal stadig var stigende.

En medvirkende årsag hertil var også nogle egnsvandring, som jeg foretog hver sommer. De samlede et overordentlig stort antal deltagere, ofte så mange, at det var nødvendigt at begrænse deltagerens antal. Det glædede mig, at de fleste af deltagerne indmeldte sig som medlemmer af museumsforeningen.

Allerede 1947 blev museet statsanerkendt, og 1956 opnåede det at få statsstøtte, og dermed var dets økonomi sikret.

Museumsforeningen har for tiden en ualmindelig energisk bestyrelse, og det har været mig en stor glæde, at foreningens nye formand, lektor amanuensis P. Chr. Nielsen, der 1960 afløste direktør frk. Ingeborg Andersen, er gået op i arbejdet med liv og lyst og har vist et strålende initiativ. Jeg håber derfor, at museet fortsat kan løse sine opgaver, når den tid kommer, hvor jeg må lade andre overtage mit arbejde.

Jeg har haft nogle lykkelige år i Hørsholm. Her fandt jeg en prægtig hustru, med hvem jeg har levet et lykkeligt familieliv. Jeg har altså ikke fortrudt, at jeg i sin tid forlod hovedstaden for at blive lærer i Hørsholm. Min skolegerning er afsluttet, men mine elever synes ikke at have glemt deres gamle lærer. Det er nogle generationer, jeg har undervist, og det glæder mig at møde dem og drøfte gamle minder.

H. C. Rosted

»Kultur og Folkeminder« kan yderligere oplyse, at *H. C. Rosted*, der som nævnt var født 1891 og 1913 tog lærereksamen fra Jonstrup, var lærer ved Hørsholm Realskole 1914-20, ved Hørsholm kommunale skolevæsen fra 1920, viceskoleinspektør 1933, afsked 1961. Af de mange tillidshverv, han har beklædt, kan nævnes: Formand for den konservative vælgerforening for Hørsholm sogn 1926-1938, medlem af Hørsholm sogneråd 1933-1943, her formand for det sociale udvalg, medlem af bestyrelsen for Hørsholm kommunale Bibliotek, i en årrække leder af den kommunale aftenskole, fra 1926 til 1960 beskikket censor i historie ved real- og almindelig forberedelseksamen, formand for turistforeningen for Hørsholm sogn, stifter af og formand for Hørsholm afdeling af L.A.B., formand for museumsforeningen for Hørsholm og omegn 1942-1956.

Sølvhovedvandsæg
(Folkemuseet)

ERLAND GRIBSØ TIL MINDE

Den 11. August 1964 døde Forfatteren, Redaktør *Erland Gribso*, Frederiksværk, 71 Aar gammel, og med ham mistede Folkeoplysningen i Nordsjælland en af sine gode Mænd.

Alfred Erland Nielsen (senere Navneforandring til *Erland Gribso*) var født i Frederikssund den 15. December 1892 som Søn af *N. Th. Nielsen* (senere i mange Aar Kommunesekretær i Helsingø) og Hustru *Marie, født Sørensen*. Erland var et lyst Hovede, han fik Lyst til at læse og kom paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han tog Lærereksamen 1913.

I de følgende to Aar var han Vikar i Maarum, Braade i Odsherred, Søborg og Dragstrup, men 1. Marts 1915 blev han ansat som Andenlærer og Organist i Slangerup, og her udfoldede han en rig Virksomhed. Ved Siden af sin Lærergerning underviste han i Dansk og Litteratur paa Slangerup Landbrugsskole, i Regning paa Teknisk Skole og i Tysk paa Handelsskolen. Men desuden beklædte han en Række Tillidshverv. Han var Medlem af det stedlige Sogneraad, af Menighedsraadet og af Vægeraadet.

Man skulde tro, han havde nok at gøre, men det havde han aabenbart ikke. Han begyndte at drive lokalhistoriske Studier, der gav sig Udtryk i en Række Bladartikler og i særlig Grad udformede sig i en Bog med følgende Titel: *Alfred E. Nielsen: SLANGERUP. Trykt og udgivet af Kr. Kongstad, Hillerød 1921.*

Der ligger et meget stort Samlerarbejde bag denne Bog, hvis Hovedafsnit er følgende: Træk af Byens Historie, Klosteret, Kirken, Latinskolen og den danske Skole, De gamle Gader.

Kr. Kongstad, der i en Aarrække boede i Hillerød, var baade som

Bogtrykker og Tegner en Kunstner. Han havde forsynet Bogen med en Række Pennetegninger, men Alfred E. Nielsen, der ogsaa var en habil Tegner, havde ligeledes bidraget til Bogens Udstyr med en Del Tegninger. Bogen, der er paa 61 Sider, hører til de bibliofile Ting, som Kongstad udsendte en Del af i Aarenes Løb, Ting, der nu er sjældne og efterspurgte.

Men Erland Gribso, som vi i det følgende vil kalde ham, fik Tid til adskilligt andet. Egnshistorien var blevet ham en Lidenskab. Han kastede sig saaledes over Studiet af Frederiksborg Amts Kirkeklokker, hvis Indskrifter han alle undersøgte paa Stedet, væsentlig i Aarene 1922-24. Sikke de Klatreture, han har været ude for! Men dertil kom Studiet af alle de forskellige Klokkestøbere; ogsaa det gav adskillige Spekulationer.

Resultatet af dette Arbejde blev en Afhandling paa 63 Sider, der blev trykt i Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarvog for 1934. Titelen var: *Frederiksborg Amts Kirkeklokker*. Først behandles Sogn for Sogn alle Amtets Kirkeklokker. Det tog 56 Sider. Dernæst følger paa 7 Sider en Redegørelse for de forskellige Klokkestøbere. Alt i alt et stort og grundlæggende Arbejde.

Men det var jo Skolen, Gribso og hans Familie skulde leve af. 1926 kaldedes han til Enelærer og Kirkesanger i Ting-Jellinge i Sorø Amt, og her virkede han, til han 1943 tog sin Afsked med Pension og bosatte sig i Frederiksværk, en By, der iøvrigt ikke var ham fremmed, idet han her havde tilbragt flere af sine Barndoms- og Ungdomsaar, og han blev ogsaa snart opfattet som en af Byens egne.

Gribso førte en fin Pen og var i det hele den fødte Journalist. Han virkede i nogle Aar som Lokalredaktør for Nordsjællands Venstreblad og senere for Frederiksborg Amtstidende.

Gribso skaffede sig ved sin store Flid og sin fine Sporsans en omfattende Viden med Hensyn til Personalthistorier og Egnshistorie. Men ogsaa det gamle hendøende nordsjællandske Folkemaal havde hans Interesse. Da jeg i nogle Aar indsamlede en Del nordsjællandske Ord og Udtryk, var Erland Gribso og hans senere afdøde Hustru, *Louise*, født *Nielsen*, et Par af mine Hovedmeddelere, og da jeg 1933 udgav *Kulsvierbogen*, en Række Skildringer paa nordsjællandsk Folkemaal, som jeg havde samlet, bidrog Gribso med to Digte *Sommerævden* og *Etteraer*, hvoraf det første staar som Indledning og det sidste som Afslutning af Bogen.

Erland Gribsoe

Det førstnævnte Digt er iøvrigt med Melodi af Gribsoes Søn, Redaktionssekretær *Erik Gribsoe*, genoptrykt i *Kultur og Folkeminder VIII*, 1956 og det sidste i samme Aarbo IX, 1957.

Af Smaaskrifter, som Gribsoe var Ophavsmand til, kan nævnes: *Slangerup Kirke. Dens Historie og dens Mænd*, 1916, samt *Christian IV's 21 Børn*, 1932. Han ydede ogsaa jævnlig Bidrag til *Aarskrift for Slangerup Landbrugsskoles Elevforening*, ligesom han i *Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt* bidrog med Afhandlinger om Slangerup og Frederikssund og Fra Nordsjællands Skove.

Men vi har endnu tre større Ting tilbage, man kunde fristes til at kalde dem Bedrifter. I 1944 og følgende Aar skrev han i *Nordsjællands Socialdemokrat* under Titlen *Nordsjællands Historie*, en Række Sognebeskrivelser. Den første Artikel stod i Bladet den 7. Oktober 1944, og der blev vel ca. 70 ud af det. Et mægtigt Arbejde, grundlagt paa aarelange Studier. Denne Artikelrække burde være trykt i Bogform. Den vilde havde været en nyttig Opslagsbog.

Den anden Bedrift er en Række Artikler Af vor Egns Historie, som blev trykt i *Staalbaandet*, et Personaleblad, som blev udgivet af *Det danske Staalvalseværk A/S*, Frederiksværk. Ogsaa her findes udmærkede Ting, som burde ud til en videre Kreds.

Den tredie Skriftrække, for hvilken Gribso maa dele Æren med sin Søn Redaktionssekretær Erik Gribso ved Berlingske Aftenavis, er *Jul i Nordsjælland*, der saa Lyset 1941. *Jul i Nordsjælland* udgivet af *Erland Gribso* og *Erik Gribso* har nu i 24 Aar prydet vore Juleborde. 1964 udgivet af Erik Gribso alene. Det er et Julehefte, hvis Skønhed glæder Øjet, og hvis Indhold er baade oplysende og underholdende. Det er Ting, man bør samle paa.

Erland Gribso's Evner var mangesidige. Han var Foredragsholder. Han var i det hele Nordsjællands Folkeoplyser, men han var først og fremmest Frederiksværks gode Borger. Ved Byfesterne ledede han de historiske Optog. Han ydede Bistand, hvor han kunde. Blandt Journalister priser man hans Hjælpsomhed, og saadan kender jeg ham da ogsaa fra mit Omraade.

Det er at haabe, at vi her i *Kultur og Folkeminder* ad Aare kan faa Plads til at bringe Prøver paa Erland Gribso's Viden og Skildrevne. –

Erland Gribso døde den 11. August 1964. Han blev begravet den 14. samme Maaned fra Vinderød Kirke. Hans Ven, Pastor *Emus Jensen*, talte. Gribso efterlod sig foruden Sønnen *Erik Gribso*, Datteren *Grethe Gribso*, der er Sygeplejerske, og Hustru af andet Ægte-skab *Marie Gribso*.

Nordsjælland skylder Erland Gribso Tak. Han var en dygtig Mand.

Anders Uhrskov

Trykte Kilder: *Dansk Skolestat*, 1933, Artikler i *Sjællands Posten Aktuelt*, 12. Dec. 1962, samme Blad 12. August 1964, samt *Frederiksborg Amts Avis* og *Berlingske Tidende* for samme Dato.

FRA FOLKELIVET

I

En dramatisk Episode i 1940

Vi har nylig, med Vemod i Sindet, oplevet 25 Aaret for 9. April 1940. »Kultur og Folkeminder« finder derfor Anledning til at genopfriske en dramatisk Begivenhed, der fandt Sted paa Hotel Leidersdorff i Hillerød den 19. November 1940. Men først et Par Ord om de to Hovedpersoner, to kendte Borgere i Hillerød. Guldsmed C. Kern-Hansen var født i Nyborg 1880, han etablerede sig som Urmager og Guldsmed i Hillerød 1910 og drev Forretning her til sin Død 1954. Virksomheden fortsættes af hans Søn. – Købmand C. J. Lønberg var født i Ringsted 1889. Han startede en Købmandsforretning i Hillerød, men paabegyndte senere en Møbelhandel i Helsingørsgade, hvor han virkede til sin Død 1958. Forretningen drives videre af en Svigerdatter.

Vi kommer nu til den dramatiske Begivenhed, saadan som en Medarbejder ved »Frederiksborg Amts Avis« beretter. Det var Tirsdag den 19. November 1940, da Frederiksborg og Omegns Fugleskydningsselskab holdt Generalforsamling paa Leidersdorff, hvor der iøvrigt var tyske Officerer indkvarteret.

Efter selve Generalforsamlingen, der var forløbet stille og fredeligt efter et gemytligt Torskegilde, samledes man i de to Selskabslokaler ved Siden af den lille Sal, og Kortspillet kom hurtigt i Gang i de tæt fyldte Stuer. Købmand Lønberg sad i et Hjørne ved de mørklagte Vinduer i Selskab med tre Medspillere. Der var Fred og Hygge, indtil et Skud pludselig afbrød Idyllen og mindede om Ufred ude omkring i Verden. Et Revolver-Projektil af svært Kaliber bragede gennem Loftet og susede lige ned langs Nakken og Ryggen af Købmand Lønberg i højst en Tommes Afstand. Lofts-

puddet fra et Hul paa Størrelse med en Knytnæve faldt ned paa Spillebordets grønne Klæde . . . almindelig Bestyrtelse. Købmand Lønborg sprang op. Han havde mærket Projektilet bag sig og smed Jakken for at se, om der var Spor af Kuglen. Det var der ikke, men et Mærke i Stoleryggen viste, at Nedslaget var sket i den mest faretruende Nærhed. Til alt Held havde Købmanden siddet lænet ind over Spillebordet. Havde han siddet almindelig oprejst eller tilbagelænet, havde Skuddet sikkert kostet ham Livet. Fra Stoleryggen var Projektilet sprunget over i Panelet, men efterhaanden havde det mistet saa meget Kraft, at det var faldet ned paa Gulvet, hvor det siden blev fundet. Hjulmand Petersen kastede et sagkyndigt Blik paa Kuglen og bedømte den til 9 mm's Kaliber.

Hvad var det sket? En Tjener løb op ovenpaa for at se, hvad der var paa Færde. Han kom snart efter ned med den Besked, at to tyske Officerer i Skjorteærmer sad fredeligt i Hotelværelset ovenover og spillede paa Grammofon!

– Men kommer der da ingen ned for at se, hvad Skade der er sket eller for at give Selskabet en Undskyldning? blev der spurgt fra forskellig Side. – Tiden gik, og der kom ingen.

Opfyldt af ædel Harmen begav Guldsmed Kern-Hansen sig, ledsaget af Formanden, Handelsgartner Johan Larsen, op ovenpaa for at tale til Officererne. Kern-Hansen, der har været 4^{1/2} Aar i Tyskland, beherskede det tyske Sprog og førte Ordet.

Da han traadte ind, snurrede Grammofonen fremdeles, og ingen gjorde Tegn til at standse den.

– Vil De ikke nok standse det Instrument? indledede Hr. Kern-Hansen.

Det mente Officererne ikke var nødvendigt.

– Vil De *straks* faa det standset! Man kan jo ikke høre, hvad man selv siger, fortsatte Guldsmeden harmfuld over ikke at være blevet mødt med større Høflighed.

Da Grammofonen derefter blev standset, fortsatte han:

– Jeg synes, De skylder Selskabet dernede at vise Dem og gøre en Undskyldning for, hvad der er sket.

Vedkommende Officer, der havde affyret Skuddet, Reserveløjtnant Stoltze, mente dog ikke, at der var Grund til at foretage sig noget i den Anledning.

– Men jeg *forlanger*, De gaar derned og giver en Undskyldning, De *skal* gøre det!! blev Kern-Hansen ved.

– Der er ikke noget, der hedder, at jeg *skal*. Det eneste, De kan gøre, er at *bede* mig om noget, svarede Tyskeren.

– Godt, saa beder jeg Dem om for Deres egen Skyld at gaa derned.

– De vil da ikke ha,' at jeg skal gaa derned, som jeg staar her i Skjorteærmer og uden Kravetøj?

– Derhenne hænger nogle Uniformsjakker, De kan tage en af dem paa! fortsatte Kern-Hansen i Forargelse over, at en endelig Afgørelse stadig blev trukket i Langdrag.

. . . Endelig viste den tyske Officer sig nedenunder med Kern-Hansen lige i Hælene. Tyskeren begyndte straks at tage Ordet, men blev afbrudt af Kern-Hansen, der med Patos i Stemmen, og idet han pegede paa Købmand Lønberg, udbrød:

– Et Øjeblik, min Herre! De kan takke Deres Gud – eller hvem det nu er, De har at takke – for, at den Mand dér nu staar levende iblandt os!

– Jeg var netop i Færd med, begyndte Officeren igen, at fremkomme med en Undskyldning for det meget beklagelige Uheld, der er sket, og som har bragt Forstyrrelse i dette muntre Selskab. Der er sket det, at jeg var ved at rense mit Vaaben, men et Projektil sad i det, og pludselig gik Skuddet af. Det er et meget beklageligt Tilfælde, og jeg udtrykker min Glæde over, at ingen kom noget til.

Sluttelig udtrykte han Haabet om, at Selskabet kunde fortsætte det muntre Samvær, og med et Haandtryk til Købmand Lønberg og et militært Buk til den øvrige Forsamling forsvandt han ud af Døren.

Men Købmand Lønberg lagde Revolverprojektilet ned i sin Pengepung som et Minde om den dramatiske Aften.

Efter hvad der senere oplystes, fik Løjtnant Stoltze en meget alvorlig Overhaling af Bataljonchefen, Major von Holtzendorff, ikke blot for sin – ikke mindst for en Officer utilgivelige – Forsømmelse ved ikke at aflade sit Vaaben før Pudsningen, men ogsaa fordi han ikke straks gik ned og gav Selskabet en Undskyldning for det passerede. I nogen Tid blev han endog frataget sin Revolver. - - -

Denne Redegørelse kunde naturligvis ikke komme i Bladet i 1940.

Den blev først trykt den 22. Oktober 1958 i Anledning af Købmand Lønbergs Død.

II

Mindesmærket ved Jørlunde Præstegaard

I »Mindesmærker i Nordsjælland«, 1961, læser man Side 151 følgende: I Hegnet om Jørlunde Præstegaardshave findes der ud til Vejen mod Syd en Mindesten med følgende Indskrift: D I S 1775. *David Jendrik Schindler* var Søn af en Apoteker i Christiania og født 1714. Han var Præst i Jørlunde i 43 Aar fra 1743 til sin Død 1786. Desuden var han Provst i Herredet i 21 Aar . . .

Men om Aarsagen til Stenens Indskrift vidste jeg intet, før en lille Artikel i »Frederiksborg Amts Avis« for 3. Februar 1963 underkrevet E. B. kom mig for Øje. I den hedder det:

Schindler havde en Søn, Niels, som studerede Teologi. Skæbnen vilde, at denne blev forelsket i en fattig Pige fra Sognet, som hed Elsebeth.

Paa de Tider havde Forældrene et stort Ord at skulle have sagt, naar deres Børn skulde udvælge deres Livsledsager, og Præsten fandt ikke den lille Elsebeth værdig til sin Søn. Men Sønnen var af en anden Mening. Han forlod Hjemmet, afbrød sine Studier og giftede sig med sin elskede. Herved blev al Forbindelse mellem Sønnen og Præstefamilien i Jørlunde Præstegaard afbrudt.

Mange Aar gik, men en Aften – efter sigende Juleaften – sad Sønnen med Hustru og Børn i Jørlunde Kirke. Den gamle Præst var midt inde i sin Prædiken, da han pludselig fik Øje paa dem, og Synet af dem gav ham et Chok, saa han maatte afbryde sin Prædiken med et Amen.

Historien fortæller videre, at Præsten og Sønnen med Familie nu blev forenet, og som en Tak herfor rejste Præsten Stenen, der staar i Stengårdet ved Jørlunde Præstegaard.

Nu skulde man synes, at Præstesønnen og hans Hustru havde lært noget af den Skæbne, de selv havde faaet, men Historien fortæller videre, at da deres egen Søn ogsaa valgte en fattig Pige, blev han Genstand for samme Behandling, der dog ikke sluttede saa lykkeligt som deres egen Historie, idet Sønnen døde under tragiske Omstændigheder.

Folkedans ved Husmandsstedet Fot. Morten Langkilde
Fjernsynsoptagelse

BERETNINGER

I

Folkemuseets virksomhed

I foråret 1964 blev samtlige trægenstande i museets udstillingsbygning gennemgået og konserveret. Nationalmuseets konservator, Axel Christensen, har i april måned besøgt museet og sammen med museets leder gennemgået en lang række andre genstande, der eventuelt skulle behandles.

På Hillerød Handelsskole har museet i årets løb arrangeret en serie små særudstillinger med genstande fra samlingerne i udstillingsbygningen. En del af de udstillede genstande er normalt ikke tilgængelige for publikum. Der har været stor interesse for disse små udstillinger, der har omfattet følgende emner: Krigen 1864, penge, regnskabsvæsen, træk af låsens historie, bag lås og slå, nissens historie, overtro og trolddom. Udstillingerne er ikke forbeholdt handelsskolens og handelsgymnasiets elever, lærere, gæster m. v., men er offentligt tilgængelige og åbne for publikum alle hverdage.

Søndag den 16. august var museets husmandssted ramme om en fjernsynsoptagelse, hvor Danmarks Radio TV optog en række gamle sjællandske folkedanse, der blev præsenteret af lærerinde, fru Nanna Gandil og danset af Frederiksborg Statsskoles Folkedansere.

Museet har i det forløbne år kunnet glæde sig over stigende interesse, og en række foreninger og selskaber har besøgt museet, bl. a. Landsforeningen for Hjemstavnskultur, Statsskolens Folkedansere, 2. Sct. Georgsgilde i Hillerød, Frederiksborg Statsskoles lærere, Ny Holte skoles lærere, Luthersk Missionsforenings Højskole m. fl. Desuden har en del skoler som led i undervisningen aflagt besøg på museet, bl. a. Hillerødsholmsskolen, Hillerød Handelsskole, Teknisk Skoles malerklasse, Havremarkens skole, Langemarksskolen, Horsens, Ulkebøl skole, Løgumkloster skole, Ryesgades skole, Horsens og Augustenborg skole.

Med Den nordiske Lejrskole har museet igen i år haft et frugtbart samarbejde, idet lejrskolen har ladet en række skoler besøge museets husmandssted som led i opholdet på lejrskolen.

I 1964 har museet haft i alt 1.273 besøgende.

På museumsforeningens generalforsamling den 24. november vedtoges det at lade indlægge elektrisk lys og centralvarme i udstillingsbygningen. Der har ikke hidtil været mulighed for at opvarme bygningen, men efter at det kommunale fjernvarmeværk har lagt ledninger ned i Helsingørgade, har museet fået mulighed for at lægge stikledninger ud og tilslutte sig fjernvarmenettet. Arbejderne ventes afsluttet i begyndelsen af det nye år. Samtidig indlægges elektrisk lys i bygningen.

I årets løb har museet modtaget følgende gaver: Hvid kyse (fru H. Westh Nielsen, Hillerød), hjemmelavede sække (gdr. Sejr Olsen, Ganløse), mindealbum 1850 (fru Nanna Gandil, Hillerød), vest, klipfisk, kysehat (firmaet Svend Martensen, Hillerød), købmandsregning 1861 (direktør Aage Holck, Hillerød), pengeskab, kopipresse, forsikringsprotokoller (Frederiksborg Amts gensidige Brandforsikring), fotografier fra Slotsgade 23 (slagtermester Anker Mogenssen, Hillerød), mahogniskrivebord (opsynsbetjent Martin Larsen, Frederiksborg Slotsogn), rigsbankdalerseddel, trævandrende (købmand Frisch Jensen †, Hillerød), olmerdugsdyner (gdr. Hans Rasmussen, Lystholmgård, Asminderød).

Museet bringer hver enkelt giver sin varmeste tak.

På Bruun Rasmussens auktioner i København er til museet indkøbt en sukkerskål af sølv, udført af hillerødmesteren Mads Sørensen Drejer år 1800.

Udgravningsarbejderne i forbindelse med nedlæggelse af fjernvarmeledninger i Hillerød og Frederiksborg Slotsogn har museet fulgt opmærksomt, men udover rester af byens gamle trævandreder og et stensat brøndhul på gæstgiveriet »Linden«s grund, er ikke gjort særlige fund.

Museets leder har holdt foredrag om museet og dets samlinger samt om egnens og amtets historie, kulsvierne m. m. dels på museet, dels i foreninger og aftenhøjskoler.

N. G.

II

Museumsforeningen

Nordsjællandsk Museumsforenings Bestyrelse bestaar af Sparekassedirektør *O. Blinkenberg Nielsen* (Kasserer), Amtmand *J. Elkjær Larsen*, Direktør *Nils Gustafsson* (Leder af Folkemuseet), Malermester *Nicolaj Jensen*, Holløse, Forstander *Oluf Jensen*, Museumsdirektør *Jørgen Paulsen*, Dr. phil. *Jan Steenberg*, Fredensborg, Borgmester *W. Stenberdt* og Forfatter *Anders Uhrskov* (Formand).

Kredsformænd. Ammindrup (Parcellist *Magnus Andersen*), Farum (Overlærer *E. Ougaard*), Fredensborg (Overlærer Fru *Else Sørensen*), Frersvang og Harløse Overdrev (Muremester *Vilh. Nielsen*), Helsingø og Høbjerg (Skatteraadformand *Jørgen Pedersen*), Holløse (Malermester *Nicolaj Jensen*), Humlebæk (Overlærer *Jakob Rosenkilde*), Hørsholm (Gartner *Jens Petersen*), Jægerspris (Overlærer *H. Sveegaard*), Kagerup (Elektroinstallatør *Svend Pedersen*), Lavø (Parcellist *Alfred Christensen*, Ramløse (Gaardejer *Erland Nielsen*), Skærød, Aagerup og Taagerup (Gaardejer *Chr. Sørensen*), Slangerup (Malermester *A. Kaarup Nielsen*), Tjæreby (Fru *Gerda Nielsen*, Meløse), Store og Lille Lyngby (Gaardejer *Bent Christoffersen*), Store Rørbæk og Snostrup (Parcellist *Axel Jacobsen*), Sundbylille (Gaardejer *Anders Hansen*), samt Hillerød og Frederiksborg Slotsogn.

I Tilskud til Museumsforeningens Arbejde har man for Finans-

aaret 1964-65 modtaget følgende Beløb: Fra *Ministeriet for kulturelle Arbejder* 5449,12 Kr., fra samme til Indkøb af en Sølvskaal 450 Kr., *Frederiksborg Amt* 500 Kr., *Hillerød Kommune* 1000 Kr., *Frederiksborg Amts Sparekasse* 700 Kr., *Hillerød og Omegns Bank* 200 Kr., *Nordsjællands Bank* 200 Kr., *Asminderød-Grønholt Kommune* 100 Kr., *Melby Kommune* 200 Kr., *Lillerød Kommune* 50 Kr., *Slagslunde-Ganløse Kommune* 50 Kr., *Frederiksborg Slotsogns Kommune* 50 Kr., *Esbønderup-Nødebo Kommune* 50 Kr., *Farum Kommune* 30 Kr., *Ramløse-Annisse Kommune* 20 Kr., *Græsted-Maarum Kommune* 25 Kr., *Uvelse Kommune* 15 Kr.

Bestyrelsen for Nordsjællandsk Museumsforening bringer sin bedste Tak for disse Tilskud, uden hvilke det ikke vilde være muligt at drive vort Museumsarbejde og udsende vor fyldige Aarbog »Kultur og Folkeminder«.

Sekstende Aargang af »Kultur og Folkeminder« udkom den 10. April 1964. Den var paa 120 Sider med 22 Billeder. Den er sammen med Aargangene I, II, IV, VI, VIII, IX og XII udsolgt. De øvrige kan faas ved Henvendelse til Formanden for 5 Kr. pr. Aargang.

Museumsforeningens Kontingent har i de senere Aar ligget alt for lavt i Forhold til det, man har ydet. Et særlig grelt Eksempel er Aargang XIV, 1961, »Mindesmærker i Nordsjælland«, der i Bogladen koster 18,75 Kr., medens Medlemmerne fik den for 5 Kr.

Ved Generalforsamlingen den 24. November 1964 vedtog man derfor at forhøje Kontingentet til 8 Kr., og det er endda lavt, idet Fremstillingsudgifterne stadig er stigende. A. U.

INDHOLD

	Side
Dyssen ved Dæmpegaard i Tokkekøb Hegn. Af Museumsinspektør <i>Elise Thorvildsen</i>	3
Kammerraaden i Hørsholm. Christen Christensen. Af Viceskoleinspektør <i>H. C. Rosted</i>	14
Branden i Stenløse 1747. Af Direktør <i>Nils Gustafsson</i>	31
Anden Generation paa Fredensborg. Af Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i>	47
Af <i>D. E. Rugaards</i> Bog Fremragende danske Bønder	51
<i>P. Petersen</i> : Gamle Folk fortæller	64
Spredte Erindringer. Af Overlærer <i>H. C. Terslin</i>	92
Lærer, Historiker og Museumsmand. Af Viceskoleinspektør <i>H. C. Rosted</i> ..	102
Erland Gribø til Minde. Af <i>Anders Ubrskov</i>	113
Fra Folkelivet	117
I En dramatisk Episode i 1940	
II Mindesmærket ved Jørlunde Præstegaard	
Beretninger	121

BILLEDER

	Side
Dæmpegaardsdyssen	3
Dæmpegaardsdyssen set fra Nordvest. Tegning af <i>Magnus Petersen</i> 1880 ..	5
Snit og Plan af Dæmpegaardsdyssen. Tegning af <i>Magnus Petersen</i> 1880....	5
Indskrift til Minde om Frederik VII's Besøg	7
Titelbladet til H. W. Gerstenbergs Digt	11
Kammerraad Chr. Christensen	17
Kammerraad Christensens Hus i Hørsholm	19
Ildebrandstavlen i Stenløse Kirke	33
Frontispicen af Ildebrandstavlen	35
Del af Udskiftningskort i Stenløse	39
Degn og Skolelærer Peder Rugaard og hans Sønner (Silhuet)	51
Stue i Husmandsstedet paa Jægerbakken	63
P. Petersen	65
Helene Kilde. Pennetegning af <i>Ebba Holm</i> (Folkemuseet)	91
H. C. Terslin	93
Museets Gilleleje-Hus	95
Den gamle Stubmølle i Hølløse. Pennetegning af <i>Ebba Holm</i> (Folkemuseet)	101
H. C. Rosted	103
Hørsholms Egns-Museum	107
Sølvhovedvandsæg (Folkemuseet)	112
Erland Gribso	115
Folkedans ved Husmandsstedet	121